

M. S. Marstoj
BOŽANSKA JE SNAGA KNJIŽEVNOSTI

M. S. Marstoj

Božanska je snaga književnosti

most ka „nevidljivom“ Dnevniku
Pisca iz budućnosti – roman o ...
(**dopunjeno kasnije:** ... rađanju jednog pisca)

Beograd, 2015.

*Autor posvećuje ovo delo
napisanim i budućim knjigama...*

6.

6.1. Poruke oba Dnevnika i Romana

Pisac iz budućnosti: Od duhovne smrti do života u svetosti duha dug je put, ali ne i beskonačan, niti nedostižan. Sve je moguće, pa čak i Čudo. Čovečanstvo će tamo stići. Tvrdim da božija svetlost postoji. To nije stvar vere nego realnosti.

Bog nikad nije rekao da je lako dosegnuti njegovu promisao i suštinu, ali Vam istovremeno nije uskratio mogućnost da vaskrsnete njegovo znanje, prirodu i ugledate ga.

Pisac u pokušaju: Stvarnost je jača od fikcije. Moć pisane reči je smrtna.

FINIS OPERIS ILITI

KRAJ ROMANA

„Božanska je snaga književnosti“

M. S. Marstoj: Fikcija je jača od stvarnosti. Moć pisane reči je besmrtna.

5.2. Uvodna napomena

Dobro došao, o Ti koji me upravo čitaš...

Ja sam Pisac iz budućnosti. Moj lik nastaje tek pred kraj „Dnevnika Pisca u pokušaju“. Zapravo, Pisac u pokušaju i Ja smo ista ličnost, samo što je kvazipisac Marstoj u sadašnjosti, a ja sam njen cilj i živim u budućnosti. Ona je duhovno mrtva, a ja sam duhovno živ i znam da svetlost postoji.

Ona i Ja smo na dva različita kraja, kao svest i podsvest. Između nas je ponor, kao lažno nepremostiva granica. Naterao sam je preko asocijacija da se spusti niz taj ponor. Koristio sam različite književne forme, uništio sam strukturu teksta, da bi Pisac u pokušaju ponovo poverovao u Reč – Čovek.

Stoga, čitaoc, pred tobom je Dnevnik Pisca u pokušaju. U Dnevniku Pisca u pokušaju, pronaći ćeš „nedovršenu“ Zbirku pesama sa Komentarima o njoj, a onda ćeš iz Dnevnika, Zbirke i Komentara preći u Priču o Ulici, pa potom i u priču o Zločinu.

Ja te čekam na kraju, sedim u biblioteci prepunoj knjiga, udišem vazduh punim plućima i smejem se. Puno je svetlosti oko mene, iz svih tih knjiga, kao da u prostor preleću reči... I sve je nekako živo. Ovde je Život.

I još nešto, tek kad stigneš do mene, shvatićeš igru asocijacija i da sam sve vreme u podsvesti kvazipisca Marstoj. Ja sam ono što se kuva u magli podsvesti i izbacuje na površinu svesti, procesom asocijacija, iznenadne pomisli. Dalje ih Marstoj svesno pretvara u pisanu reč, ispisuje svoj Dnevnik i ide ne znajući, meni u susret.

Ovo je moja priča o vraćanju, traženju, pobeđivanju lažne i pronalaženju prave porodice. Ovo je moja bitka za Marstoj, bitka za Čoveka, bitka za još neotkrivenu, a presudnu snagu književnosti. ... Bitka za onu, dugo traženu ili čekanu, dragocenu i lekovitu, a veliku Reč koja glasi – Spas.

1.

1.1. Dnevnik Pisca u pokušaju

Nešto mi ne da da pišem...

*

Osećam se kao utopljenik, svezanih nogu tonem, bez pomoći očevica, pri sutonu, u tišini, ostavljena sama sa sobom, u reci, viru, na dnu, u tom svom sopstvenom kraju. Nema prolaznika da me vidi, niti književnika da me bodri, samo obrisi nestalih, pomorenih ljudi, promiču marširajući kroz sećanja.

Život nije ovde gde sam. Sve je jedno umrlima zakrčeno groblje. Popalog, usnulog i suvog, presavijenog starošću lišća ima posvud, i drveća nadvijenog svojim lomnim granama nad skoro izbledelim zlatkastim slovima nadgrobnihi spomenika.

Ima li lepšeg mesta za otkrivanje sopstvenoga bola od groblja? Stojimo zamišljeni nad posmrtnim ostacima najmilijih, duboko pogođeni prolaznošću na koju grob ukazuje, a koju nikako da dokučimo u svetu žurbe. Nadamo se da ćemo ugledati svetlo na kraju tunela, i da će nam ono obasjati odgovorom sva pitanja, i odgonetnuti zagonetke i razvezati čvorove u koje se upetljajmo, nemoćni usled kratkog vida uokvirenog svakodnevicom u kojoj stres nas opet nadjačava.

Noge su mi teške, književnost me ne pokreće. Jasan glasnik namere za boljim davno je mučki ubijen onim istim sekirama kojima smo i mi sekli vreme što u ratu prominu. Zar ima već toliko godina kako su srušili Ulicu iz mog detinjstva, a i *onu drugu*, vredniju?

*

Nešto mi stvarno ne da da pišem. Možda i ne treba.

*

Nisam jedina. Ima nas još zapletenih u sopstvenim lažima. Krećemo se u grupi, kao čopor izgladnelih vukova, na proplan-ku, ogoljenom čamotinjom. Nizvodno ništa, uzvodno naše želje, na zenitu naših porinuća, ka pučini neba, ka tom dugo traže-nom, još nepronađenom Bogu. Muka živa, kad gledaš u prazno, zuriš u poraz, namećeš krila predrasudama, zanosiš se varkama i služiš stranputicama. Jasno mi je da se sloboda teško stiće, da nas njeno ispunjenje plaši, ovako naviknute na mrak sebe, ali dokle ide to pristajanje na nepromenu događaja, zašto se miri-mo sa zatvorskim pravilima, kada zatvorenici više nismo i kada su nam kapije širom otvorene?! Naviknuti da žalimo sebe.

Ili pak, nije navika žaljenja uzrok, nego posledica potisnu-tih frustracija i promašenih ciljeva. Šta je i ovaj pokušaj pisanja, neko ruglo, đavolje maslo, ispunjavanje slobodnog vremena, hobi koji uništava neznanjem i laičkim mislima? Ali, verni smo predstavnici onog prošlog ratnog doba, njegove pogubnosti po dušu jedinki, ostaćemo samo sa kafom i cigarom u rukama, da sedimo pred vratima zatvorenog života, nedorečeni i prevaziđe-ni tempom vremena.

Šta je posle svega preostalo? Samo sećanje koje s vremena na vreme pronađe rupu u zaboravu i izbije na površinu, opet uznemirujući časove u kojima smo navikli da žalimo sebe, da-jući im sve više dokaza za to.

Osećam ogromnu potrebu da opišem jednu jedinu reč – Uli-ca. Moja duša se neće smiriti dok ne izbacim sve iz sebe, teatralno i tugaljivo, na način koji mi možda drugi ljudi ne bi oprostili.

Ali, oni udišu svet mira, a ne rata.

Možda nisu videli i osetili drugo značenje stvari, onako kako to samo umetnik može da spozna. Za njih, most je most, i

reka je reka. Za mene i jedno i drugo opisuju Ulicu, nadvisuju je i protiču kroz nju, dajući joj novi smisao i višu vrednost.

Nisu, u stvarnosti ili mašti, videli gubilišta, i mrtve kako leže raskomadani, niti su ih napustili s bolnim osećajem u grudima da se sve to ponavlja, da je sve neizbežno, i ratna stihija i usklici mira.

Zašto sve ovo pišem? Zar nisu i oni bili učesnici tog ratnog vihora? Zar nisu njihova deca ubijana, roditelji odvođeni, čitava sela paljena, a gradovi bombardovani? Ko sam ja da se izdižem iznad toga, i da uznosim *onu drugu* Ulicu i njene likove kao najtragičnije? Toliki sam njen zatvorenik, i toliko od nje ne mogu da pobegnem...

Možda će ono sutra još više razjasniti ovo danas. Možda će neka druga stranica dnevnika više reći od ove. Možda će neka druga noć posvetiti sebe završetku opisa Ulice, ali nikada neće biti ovako pusto i teško kao što je sad.

Mnogo je beline na ovom papiru i praznine u meni.

*

Dakle, treba samo da pratim sopstveni ponor...

*

Odbrana Utopije – njenih granica i prostora, uzvišenja i ravnica, uvala i klisura, ravnih i krivudavih drumova, skretanja ka šumskim stazama i usponima, stenovitim liticama – ušuškana duboko u nedrima književnih velikana, kao malo dete, zaspalo u sigurnosti okrilja roditeljske luke.

Na samoj životnoj stazi, u njenoj srži, stoji ukotvljen stari poznavalac ljudske mašte, čovek sa kaputom od večnosti, šalom od ponosa i naočarima od mudrosti, stoji na stazi posutoj cvećem i trnjem, radosnim bojama i tamnim senama, i s naporom pokušava da promisli odgovor na pitanja što muče ljudski rod, poznavalac književne zapitanosti i nemira, gospodin Veliki pi-

sac gleda u stranu, ka rečnom ušću, ili, sedi u stolici kabineta, zamišljen i okružen samoćom, hotimice ili nehotice uznemiren cvrkutom ptica ili lupom granja što šiba prozorsko okno.

Prateći smenu dana i noći, napolju promiču oblaci, počinje da duva, cela slika što obuhvata prozorski vidik se menja, nastupa spuštanje noći, a oluja i dalje ne prestaje, šiba vetar, (ne) menjajući pravca, udarajući i besneći po nebu.

Pisac se rađa u nemirima te noći, okrvavljen prolaskom kroz tunel što iznosi u život, pri izlasku praćen oranicama ničije zemlje, crvenim suncem što oduzima vazduh i drvenim putokazima koji ga ne vode nikuda. Koračajući tako stazom, posmatra on ljude u prolazu, zastajkujući u razgovoru s nekima ili mimoilazeći ih, i pita se ko je on među njima, veći privid od njih samih, nepostojeće i nerođeno biće, osobenjak zbog književnog dara, odbačen od stvarnosti koja ne priznaje senku i drugu realnost.

Kad sklopi oči, zavesa tame se spušta, dok iza nje se nazire tek poneki koncentrični krug nastao begom vidnog polja. Sklopljeno oko se prvo unese u crnilo spuštene zavesе, a onda odnekud opet sevne i zagrmi, i promoli se novo polje, predeo ispunjen rajem, čovekovim vrednostima i neuništivom ljubavlju.

*

Kuda dalje? Često se to pitam. Evo, pratim sopstveni ponor i jedino što zasad u njemu vidim to je jedno veliko ništavilo, pasivnost i oronulost, starost i tromost, prevremena i nametnuta samim tokom stvari.

Kad zatvorim oči, ništa se ne menja, opet isto stanje, ne pada mi ništa na pamet. Kad otvorim oči, još gore, vidim koliko sam udaljena od sopstvenoga sna. Strašno je biti zarobljenik misli koje ti ne daju mira, a ti nemaš snage, ni moći, da ih uklopiš.

Biće ovo još jedan propali pokušaj opisivanja *one druge* Ulice.

*

Posmatram moju nedovršenu zbirku pesama „Časovi dostizanja Boga“, koju moja ruka godinama nije dotakla. Danas je bio baš težak dan, i sad se suton polako primiće. Napolju se čuje tek poneki glas. Napeta sam i bezvoljna, jer mi ne ide, nešto me opet koči, a ova otvorena i nedovršena zbirka, moj stari (ne)prijatelj, ovako prašnjava i načeta vremenom, uhodi me noćima. Nema mi spavanja. Niko sam i ništa sam, belina na papiru, pisac bez dela, ideja i likova.

Zašto sam je držala sve ove godine zaturenu? O čemu da pričam, zar o vremenu za koje su čuli i videli ga svi? Čak su ga mnogi već i zaboravili.

Mislim da ću opet da odustanem, ne umem sama sa sobom. Ne umem.

*

Kada bi samo znali da sam pre nepun čas htela da odustanem, ljudi bi se smejali ironično. Ili ne bi, možda se ničemu ne bi ni čudili, ili ih sve ovo ne bi ni interesovalo. Drugi je to svet. Svet realnog.

Ništa ne vidim, sem ispraznosti življenja. Po kom tragu da me prepoznaju, slave, ili obaraju? Znojim se, gušim se, u sparini ove večeri, crna je, kao moja misao, obuzeta sobom, nemenjanjem svoje tmine, tog plašta, otežalog, kroz koji se ništa ne vidi, i kroz čiju crnoću se svetlo ne probija. Neprobojna slika neprobojnih misli. Sve je usporeno, sekund kô večnost, dok drugima neprimetan čini srž stvarnosti o kojoj i ne razmišljaju ili bar ne na ovakav način.

Stvarno sam jadna i patetična. Ženski pisac, unapred osuđena na propast dubine svojih misli. Da li je i ovo jedna u nizu predrasuda kojima smo okruženi, davno iznikla, vremenski razgranata, kao princip, kruto pravilo, skoro dogma, nešto u šta se bezrezervno veruje i ne sumnja, ideal skoro?

*

Danas su mi rekli da izgledam izgubljeno. Šta sam ja drugo nego izgubljena duša, bačena tamo gde ne treba – među ljude... Nije ni trebalo da se rodim. To mi govori ovo vreme u kom životarim.

*

Opet sam čitala o čedomorstvu u novinama. Bacila je dete u vodu...

Šta se to dešava sa ljudima? Izgleda mi kao da smo se navikli na zločin, srasli sa njim, pa nam ni on više ne budi onaj prezir kada se nešto takvo prvi put vidi, nego samo okrenemo glavu, pomireni sa užasima oko nas, i u nama, malo prokomentarišemo i nastavljamo dalje, put jednoličnosti i navika.

Čudno je. Dunav je ovog jutra osvanuo obasjan suncem, miran i srećan. Njegov vođeni tok ide dalje. Na njemu nastavlja plovidbu onaj maleni ribarski čamac, ne strahujući od većih brodova, turističkih, teretnih, koji gaze nedaleko od njega površ reke, odašiljući talase ka beogradskim splavovima, ljuljuškajući ih prema priobalnim restoranima i kafićima, sve više u letnje doba ispunjenim stranim turistima, koji se i ne pitaju dok sede na drvenim, metalnim, izrezbarenim i ko zna kakvim stolicama, koje sve tajne nosi ta moćna reka.

Neko se upravo bacio u nju. Još jedan očajnik.

*

Ne znam da li ću ikad završiti neki *tekst* do kraja. Suviše je otpora u meni i spolja. Snaga moje ravnodušnosti kosi tek iznikle plodove reči svojim ostrim sečivom. Livade mašte, koje treba da budu pune poljskog cveća raznoraznih tonova i nijansi boja, na liticama i u ravnicama, pri podnožju snežnih vrhova onih nepristupačnih planina, koje vazdušaste zamagljene mase prikrivaju – umiru pri dodiru sa sečivom moje ravnodušnosti.

U meni kao piscu, ništa više nema život, mrtav predeo, zacrnjen pregustom teskobom, oivičen ranama, krvav i neovidan ljudskom toplinom. Plašim se da sagledam zašto je to tako. Strah me da se spustim u svoj crni ponor.

Zašto stalno vidim Ulicu iz mog detinjstva, na mestima na kojima drugi vide samo brisan prostor? Zašto je ona meni uvek nanovo izniknuta i nasmejana, onim tugaljivim i setnim osmehom što krije bol i tugu rastanka, distance koja kida srce i muti pamet? Zašto me sklopljene oči uvek do nje odvođe kad njeno izobličeno obličje, kontura ivica, erozija tla, podsećaju na dane njenog rušenja, na buku i vrisku stanara, na prolivene dečje suze, na pogled na starice čije su ruke, nemoćno položene na grudi, branile srcu da iskoči?

Mnogi su, i za *onom drugom* Ulicom, žalili. Mnogi su iz nje, i zbog nje umirali, još u onim danima ratnih vihora, koji protrčase kroz nju, u oblaku dima i jurnjavi, galopu konja osedlanih istorijom – krvavom i ukletom, koja uvek traga za novim žrtvama, za novim podelama na patriote i izdajnike, za novim previranjima, političkim prljavim utakmicama i nesportskim timovima. Ali, ubiti se mora, a religija neka prašta, zar ne?

*

Omršaveli vukovi – uznemireni glađu, poklekli pred jačim autoritetima, vođama čopora ljudi, najsurovijim primercima – pognute glave i povijenog repa, beže u stranu k ćoškovima kaveza, uhvaćeni nemirom. Posmatraju ih ljudi, posetioци zoovrta, bacajući zadivljene poglede, pune strahopoštovanja, ali i oholosti i prezira.

Miris životinjskog izmeta, mokraće i tela, uvlači se u ustajale bare, u jezerca, u kućice za spavanje, u travu prekrivenu maslačkom i belim radama, i raznosi se blagim beogradskim povetarcem do obližnjih terasa i potamnelih, na pojedinim mestima okrnjenih ili otpalih fasada.

Na raskrsnici sa tramvajskim šinama ljudi žure sa kesama, pijačnim torbama i putnim koferima. Tramvaji odjekuju zvo-

njavom skretanja i brzinom prolaska. Jutarnje sunce se smeši romskoj dečici na raskrsnici kod obližnjeg vrtića, čiji izgled podseća na aristokratska vremena. Prose kraj kola, ili pokušavaju da očiste šoferšajbne nervoznih vozača čiji pogled odaje nerazumevanje i prekor, ljutnju i psovanje, žaljenje ili ravnodušnost. Poneko dâ dozvolu i sitninu, pre nego što krene dalje.

Sve se to čuje i primeti jednim odlaskom do zoo-vrta na Kalemegdanu, omiljenom mestu za šetnje, romanse, vožnje biciklom i partije šaha. Treba poznavati istoriju te velike zelene površine, tvrđave, njenih bedema i kula, skrovitih bunkera, kao i muzeja, galerija, kafana, noću osvetljenih svetiljkama i fenjerima, oko kojih obleću rojevi sitnih mušica u brzom luku.

Spomenici podignuti velikanima, uzdignuti ka slobodi, ka neboplavoj boji visine, iznad krošnji drvoreda, kao da kameonom govore. Crna kapija sa šiljcima i krstom, koja se vidi pokraj crkve Ružice obgrljene zelenožutim bršljenom, postavljena je ukoso od crkve Sv. Petke, do koje vernici dolaze u grupama i pojedinačno, noseći darove, tražeći milost i oproštaj, iznureni težinom krsta i penjanjem uzbrdo ka zidinama utvrđenja, uz tu, na tom mestu, opasno strmu kaldrmu.

Koliko puta su mi oči upijale mir ovoga mesta, pokušavajući da me prenesu u neku drugu realnost, u sasvim drugačije oblikovani život, u novi stadijum filofske usmerenosti ka večnom u nama, ka besmrtnom delu nas samih, ka našoj suštini, koju konačno i prepoznajemo... Mnogo puta zapitani i pre mene, koračali su lelujavim stazama, natkriveni krošnjama stabala, i prolazili pored klupa na kojima su sedeli zaljubljeni parovi i stariji ljudi, ti književnici, neprekinute veličine koje bde nad nama, početnicima u svetu književnosti, tek prinesenim žrtvama Bogu mašte.

Kratak i iznenadan, oštar bol u srcu ponovo me opominje na prolaznost, na kraj i ovog pokušaja opisivanja *one druge* Ulice. Ne postoji dan u mom sećanju u kom ne pomislim na sopstvene poraze, na svoju ništavnost i bezličnost, tako nemenjajuću, i toliko svirepu, da me nagoni na iskorak unazad, na vraćanje

na staro, na početak, prvu stranicu, belinom ispunjenu. Ruka, prislonjena o poluotvorene usne, odbija kao barikada odbegle izdahe, dok oči zamišljenost odaju.

Pokušavam i sada, ovoga časa, iz istih stopa, u deliću sekunde, da kažem obuzeta sveznanjem i prosvetljena, kako znam šta je istina među lažima, kako umem da joj prepoznam lice, blede, ispijeno, među svim tim nasmejanim i ozarenim varkama, čija bezazlenost prividna je, a svirepost izjeda upravo kroz putanju istine. Bol i istina, jedno li su?

Moji likovi, bolje reći uhode i aveti, u dubini mene usidre-ni, u izgubljenoj luci *one druge* Ulice – kao da stalno viču jedno te isto: pomози, opiši, osveti nas! Kako da im objasnim koliko sam i sama avet, i da nemam moći ni želje za još jednim ratom, da sam gubitnik kao i oni, da se ne razlikujem od njih ni po čemu, čak ni po rečima, kojima je ubijena svaka radost, i unižen ponos, i glasnogovorljivost?! Utihnule su moje reči zaglušene ratnom burom i olujom stvari, bespomoćni promatrač Ulice kvazipisac Marstoj tiho pati i sažaljeva se. Dosta je za danas.

*

Šta bi Ivo Andrić na ove moje reči rekao?

*

Inspirisano slikom Edvarda Munka „Krik“ i početkom čitanja Džojsovog „Uliksa“...

... Vuku se za mnom, kao preklane svinje, mrtvačkim hodom moje noćne more. U bunilu viđene, iskrivljene slike sebe, pokidane niti života, nestvarnog i zamračenog. Polako se primiču ćutanja, tišina saznanja, da se ovaj naš život grči od samoga sebe. Jeza življenja, Munkov vanvremeni krik, odiseja nemoći, oda sjedinjenju poraza, nadgleda nas životna strava, nebitni smo joj.

Na visećem mostu vremena figure u krik, crne prilike je-
caja, izdužene pritiscima ruku na telo, na lice, izobličeno mu-
kom. Oči sićušnih zenica, u naletu ekstaze panike, očaj ugle-
dajući umiru od straha. Nošene tamom, umiruće ptice slobode,
poslednju pesmu nariču. To je prikaz slobode Čoveka. To je on
sam. *Krik nemoći, trpljenik bola.*

Samo bi da umrem, odzvanja iz daljina prošlosti. Ne spre-
čavaj nas u tome, tutnji sadašnjica. Nismo za življenje, besko-
načna reko budućnosti, odbaci nas. Preklani vratovi, odrubljene
glave, iz kojih gadljiva samoj sebi, visi krvna nit, cedi se život,
kap po kap, zatvara se krug krvave bajke, nestao još jedan pri-
merak ljudske sorte, ispljuvan drugim primerkom iste.

Ljudi beže jedni od drugih, zahvaćeni nevericom. Vreme
se igra s našom ljubavlju, gaseći je. Udišemo smog, trujemo se
svakodnevno i svakonoćno, nećemo se izbaciti iz uništenja sebe.
Nismo stvoreni, i majka nas nije nosila devet meseci. Bacila nas
samilost, kao crve, kišne gliste i larve, da puzimo bebećim ho-
dom, da polagano satiremo kolena, da sečemo i koljemo telo, u
nastupu blaženstva, noćnih mora.

Rat i zločin su najgora noćna mora što me opseća.

Ne razumem čoveka. Ne razumem sebe. Ne razumem istinu.

Dobro bi bilo ponekad izdati sebe, zaboraviti cilj, udahnu-
ti jednoličnost. Ne bi nas patnjama nošene *oči stvarnosti* tako
pekle, niti bi nas ideali ptice jurili po diktatu Hičkoka. Dija-
metralno suprotne nama, stoje nesvakidašnje visine ka kojima
ustremljene naše misli odleću, dok nam noge prikovane na tlu
ukletom i večito samom. Zar *tlo* neko treba, zar realno poimanje
stvari da pratimo, kad nestvarniji smo od svake stvarne slike
nas, dubinom prokrčeni, u časovima kajanja?

Potamnele su senke na zidu nekom apsurdnom belinom,
darovani mi krici padežima jezika, nariču pesmarice, od ponora
nema ništa, a ni od ovog uliksovskog pokušaja opisivanja nu-
trine.

Ko bolje poznaje očaj, očajnik ili čajnik? To što vri, na ringla-
ma, proključali ključ vode, uzavrele pokolje plavetnila vidim...

Kada ti se dovoljno primaknem, o ti Patnjo, usne ti bljuju krv na mene, terajući me da vrištim. Vrisnula bih i ranije da sam samo znala da opišem šta je vrisak, da sam samo znala da opišem šta je muka... Mene trebaš, i moj opis tebe, zar misliš dosledna sam tebi kao i sebi, misliš trebam te, tvoje ruke okamenjene, srasle s licem noći, i ubistveno krvave. Misliš gordog lika sam, ali rodila me majka, greškom. Savila sam se. Iskrivljena me bol boli. *Krivi se kičma, suze se oči.*

*

Umetnost mora da zatrpava ponore, koje je sama stvorila (Najlepši eseji Danila Kiša)...

... Izvađena iz konteksta, gorenavedena misao Velikog pisca, tačnije njen prvi deo *umetnost mora da zatrpava ponore*, asocirala me je na drugu stranu medalje, suprotno polazište, tačnije na misao da umetnost ne zatrpava niti jednu pukotinu ili naprslinu ljudske duše, a kamoli ambis – tu duboku crnotu mučnine, to proklinjanje „nepravednog“ Boga, anatemisanje pravednosti, i uznošenje misli do konačne potvrde o opravdanosti skretanja uma ka euforiji paklenog mračnjaštva i nevere.

Ponor ljudske duše – taj najcrnji krajolik, u kom bol putuje polako, u stopu praćen koracima melanholije ili agresivnosti, predstavlja predeo zatamnjen crnoćom prošlih događaja, čiji napadi presušise vode nade, stvarajući fatamorganu beznađa, tu prokletinju nad prokletinjama, caricu misterije i mizerije, bespomoćnosti oštine uma, pregaženog stampedima srčanosti. Zar da takav jedan ponor ljudske duše, izobličen patnjama, uskogrud i sebičan, zar da on bude *inspirator* umetnosti, koja iznikla iz tih dubina pokušava da odslika ono „božansko“ u svemu tome? Umetnost izniknuta iz tog i takvog „umetnika“ neuomitno će samu sebe da potre.

Dakle, kakav je kvalitet te „umetnosti“, čiji je koren u ponoru, u dubini mračnjaštva uma, usmerenog protiv samopoštovanja ličnosti, to ubijanje smisla, navođenje na pogrešnu reč, iskorak u prazno, u slepu ulicu, u čošak estetike lepog? Zar jadi-

kovke ne uništiše sve pokušaje stvaranja umetničkog dela, nisu li upravo te kočnice bola i kajanja, taj osećaj bespomoćnosti, ta anksiozna stanja u duši autora, izvitoperila i izokrenula naopako, svu suštinu njegove „umetnosti“? Nisu li konture predela mašte pritisnute teskobom uvek potamnele svoju svetlost, i konačno, nisu li lica u tim predelima mašte, nekako po imperativu bezvoljna, jednostrana, nerealna, nekako suviše tugaljiva, prepuna taštine i plača...

Drugi deo rečenice Danila Kiša *koje je sama stvorila*, sad mi izgleda, ovako otkinut od celine njegovog eseja, kao neki paradoks, upravo zagonetka tvorca. Pre bih rekla da umetnost mora da zatrpa ponore ljudske duše koje je sama opisala. Da li je to Kiš mislio ili sam od toga napravila sopstveni paradoks, smišljen u ovoj kvazifilosofskoj noći, što tišinom odzvanja?

Upetljala sam se u izvađeni kontekst, izokrenutu misao, i otišla u ćorsokak pojašnjavanja, ovo je dovoljan razlog da treba slediti u procesu stvaranja dela samo tok svojih misli, jer im (ne) znaš uzroka, a ne prilaziti mislima drugih stvaralaca, naših uzora, i upetljivati se u lavirint nastao otkinutošću jedne rečenice iz celine njihovoga dela, tog mora uzrokovanih misli, njihove dubine i pravog značenja.

Možda se treba pokrenuti iz početka, pojednostaviti sva ova filozofija, i jednostavno reći sopstvenom mišlju da nas je go-repomenuta rečenica, izvađena iz najlepših eseja Danila Kiša, misaono asocirala na jednu drugu rečenicu, bolje reći, drugu misaonu celinu, koja glasi: *Postoje ponori ljudske duše koje umetnost ne može izlečiti svojim perom, jer se oni ne daju na pravilan način videti, pa tako ni opisati.*

Ova problematika anksioznog pisca je samo uvod u suštinu problema opisa *one druge* Ulice. Moja sopstvena degradacija, moj iskrivljeni lik, ne dâ mom peru poleta u trenucima nadvladavanja tamne strane nad svetlom, negativiteta nad pozitivitetom, otupelosti nad oštrinom oštrice promišljaja.

Dubina čovekove ličnosti liči mi na bezdan, ponor u kome nema dna, a samim tim ni kraja bujanju raznoraznih opisa i definicija šta je to zapravo Čovek, kakvo biće, kakav kvalitet.

Zato i ne mogu da se saglasim sa zatrpavanjem te dubine od strane umetnosti, sa tim popunjavanjem te distance, ili bi to trebalo da ipak uradim, jer bi taj momenat zatrpavanja dubine književnim rečima označavao njeno smanjivanje, dakle, utehu, odlazak tame, dolazak svetlosti, posle konačno razgrnutih zavesa uma i srca.

Možda je Kiš mislio na svetlost umetnosti, na baklju upaljen u ponoru duše, na tu ruku Boga koju anksiozni pisac, ukotvljen u sopstvenoj laži, ne kapira i odbacuje kao iskrivljenu istinu, nepouzdanu, minornu i smešnu. *Kakva umetnost, moje srce mi govori da sam niko i ništa* – reče uznemireni književnik.

O kakva zapetljancija u samo jednoj reči Ponor, a kakva će tek noćna mora biti opisivanje *one druge* Ulice?

*

Pisac treba delo da spali, pre nego delo spali pisca! O, kakva ironija, o kakvi isprepleteni putevi reči, paradoks i apsurd, apsurd i paradoks! Gomila skrštenih ruku nad tipkama. Čutanja slede ćutanja, enigma enigmu, jedan početak romana drugi početak romana. Kraj se zna, po pravilu na desetoj stranici. Rezultat, još jedan propali pokušaj razumevanja i opisivanja *one druge* Ulice. O, da, naravno!

Opet se spušta noć, soba se mračí, stvari se u njoj polako prikrivaju, slova tastature se i dalje naziru. Ekran blješti, razum vrišti. Bunim se i stalno započeto brišem ili ispravljam. Mrzi me da ustanem i upalim svetlo, ta moja prokleta ravnodušnost i mirenje sa preprekama. Oslepeću.

Kako je ono glasila rečenica koju sam danas videla na netu, nešto poput pitanja – u šta gledate dok idete Ulicom?

Hm... Ponekad na Ulici, ja sam kao onaj istražitelj, psihijatar, psiholog, arhitekta, bibliotekar, istoričar, modni kreator, novinar, političar, boem, umetnik, galerista, muzičar, radnik zoo-vrta, kasirka, skitnica, vozač autobusa, trola, tramvaja, taksista, perač prozora, prodavac, apotekar, toliko mi, u tim retkim

trenucima, ulična gužva okupira misli, čini se za stalno, ne na određeno vreme.

A onda... poželim od svega toga pobeći, u sigurnu luku, na pusto ostrvo, okruženo plavetnilom okeanskih voda, mekoćom peščanih sprudova, s dve palme koje povezuje udobna ležaljka za odmor, dobro svezana i pričvršćena oko kore stabala.

Iznad mene sunce, ispod mene pesak, a oko mene mirna, utišana voda, bez huke i buke nemirnih talasa, bez oluje i vetrova, samo ta rajska tišina i ja. Na meni je obavezno šesir sa širokim obodom, meksički stil, sa dugim pantljikama što prate pokrete vilice, nadole, nagore, ulevo i udesno, jer šta bi čovek na pustom ostrvu sam tolike godine radio... Morao bi da vežba oči, da trepće povremeno, žmirka, isprva na levo oko, pa onda na desno, da se s vremena na vreme spretno počeska, spreda, pa otpozadi, nesvestan nepristojnosti tog čina, jer šta je pristojnost, moralno načelo grupe, onog čopora ljudi s Ulice?

A da, Ulica. Zašto mi stalno pada na pamet ta reč?

Dosadni su ovi glasovi dečurlije s Ulice što odzvanjaju kroz otvore žaluzina. Vika, cika. Cika, vika. Bum, tras. Tras, bum. Brzina bre! Čuvaj se. Sklanjaj se. Udariću te.

Dosta, bre, više, klinici! Tišina tamo! Noć je, crna, tamna, pregusta za vaše glasove. Ja moram da budem usamljena i zlovoljna, moram da se skoncentrišem na predodžbu mi zadatku, a vi tu samo smetate, i podsećate, i nehoteći me podsećate, na ono dete, izbeglicu s ratnog drumca. Prljava kosa, prašnjava, na licu posekotine, krv iz nosa curi, oči zakravljene, usne modre, telo izranjavano, od bega, divljeg, zlosrećnog bega, od još gore divljine, od čopora ljudi, najsirovijih primeraka, pobesnelih.

Aha, tiho je... ipak ste se utišali o vi, deco, s Ulice. Otišli ste svojim toplim domovima, puni nade da vam je majka spremila najomiljenije kolače, da se pita puši, projara seče, mleko sipa, pokloni razmotavaju. Otišli ste okupirani sitnim brigama, da li će vam dati toliko zasluženi džeparac, ili će vas malo ošinuti po ušima, neće vam čitati priče za laku noć, ili vas neće pomilovati u svojoj roditeljskoj žurbi. Nećete dobiti svoju slikovnicu,

oteraće vas u ćoše da njačete kao magarac. O, vi, jadna deco velegrada.

Sitna sam. Mala sam. Manja od svih visina. Zar su mi i srećna deca kriva za glupost odraslih?

Kako da se iskupim? Kako da opet budem moralna? Kako da opet pripadam grupi, da budem društveno podobna i da mislim kao i svi, gutam kao i svi, pljujem kao i svi, povraćam kao i...

Mislim da sam videla bube i miševе kako mi se šunjaju po zamračenoj sobi, opet, kao one noći, apokaliptične, kada su stihovi iz one nedovršene zbirke pesama rimovali svoje ratne kiše.

Nisam ni primetila da sam prešla limit za stranice rukopisa, a miševi i bube, pardon, bube i miševi, ipak su bili privid. Iskaz straha, anksioznog.

Fatamorgana osobe koja stoji na žici, miš i buba, buba i miš, u provaliji uma. Ptica na žici, kako bi rekla pesnikinja u meni. Da, ja pišem pesme. Ne izdajem ih. I ne dovršavam ih. Gde sam sada zaturila zbirku pesama „Časovi dostizanja Boga“? A „Tragove življenja“? Šta će biti sa ovim pokušajem razumevanja i opisivanja *one druge* Ulice?

Slika jednog starog srpskog grada, okačena je na zidu ispred mene. Podseća, uvlači, zove tiho. Na njoj plače silueta sićušnog čoveka u daljini. Ne moram da naglasim da je i na toj slici prikazana Ulica, sivo-belo-crvena celina. Uzdignute konture kuća. Ne vidi se sadržaj slike jasno, preliva se svetlost upaljenog lusteru po njoj. Sjaji boja, prelivi menjaju nijanse. Opšta pokretljivost boje i vremena. Ko zna ko je ono na njoj u izmaglici? Možda je to samo opsena, one moje aveti i uhode što preklinju i nameću se, likovi nenapisanog romana, skupljeni u jednoj silueti sićušnog čoveka u daljini ove slike.

*

To što želim nije moguće opisati. To je varka.

Uzimam delo Iva Andrića „Na Drini ćuprija“ i gledam prvo obris lika velikana, u gornjem levom uglu, zamišljenog, i nekako prosvetljenog, s pogledom uprtim nadole. Pa potom okrenem još nekoliko stranica, počev od redakcionog odbora i udruženih izdavača, pa do odgovornog urednika, i tako stignem do njegove fotografije.

Ispred mosta, ruku sklonjenih u džepove sivog mantila, stoji Veliki pisac ispred inspiracije knjige, utonut u sebe, do krajnjih granica.

Često uzimam slike tih književnih učitelja kad gubim oslonac, kad nemam kom da se obratim, u olujnim, orkanskim noćima, dok grad bije o sklopljene žaluzine, krvnički, bez predaha i samilosti. Posmatran, svaki detalj tih slika zadobija veličinu, višu vrednost, pomak k sebi, a ne rezignaciji.

Sad je opasno. Sad mi ni Andrićeva slika ne pomaže. Okrećem sledeću stranicu, krupnim slovima piše „Na Drini ćuprija“, naslov svetski poznat i upamćen. Nastavljam dalje. Čitam prvu rečenicu, pa zastajem. Upirem pogled ka monitoru i vidim jedan od najlepših snimaka morskih obala. Ali, idila trenu ne traje dugo, prekinuta je bukom svakodnevice. Ljudi napolju žive svoj život, kakav-takav, bitan-nebitan, voljen-nevoljen, ali žive ga, kako ga već žive, dignute ili pognute glave, sa strahom i uzdasima ili možda ne...

Dakle, da pratimo ponore naše duše. Evo, pratim. I šta vidim...

Ništa.

Mislim da mi nikada neće poći za rukom da opišem šta mi reč „Ništa“ znači. Možda nemam srca da otvorim njena vrata, plašim se šta bi sve moglo da se zatekne tamo, s one strane uma, dugo neprovetravanog svežinom vazduha.

Zaborav je dar od Boga, moj veliki prijatelj koji me uvek uteši kad zatreba i teško je nakon toliko godina vernosti posumnjati u njega, i videti šta mi je sve uskratio, koje slike, događaje, mesta, ljude. On često olakšava, daje spokoj i spasenje, ali, istovremeno, sa sobom nosi i neku prikrivenu taštinu, čiji čemer ispadne na kraju, u trenutku spoznanja tog drugog lica zaborava,

teži nego čemer onoga što je samim zaboravom zatrpano. I šta sad sa tom teskobom u grudima, da li da se čeka pred vratima zaborava, većito obavijen taštinom, ili ih otvoriti i videti od čega se to sve pobeglo? Mač sa dve oštrice, eto to je zaborav.

Opet uzdah, nervozno kuckanje noktiju po površini radnog stola, sve mi smeta, sve mi tesno, i dan i noć ne smenjuju se, već naprotiv, sve mi izgleda duže nego što jeste i što je najgore, ništa više nema smisla. Ništa.

Stvarno bih volela da umem lepo da pojasnim tu reč „Ništa“, gotovo isto kao što bih želela da to uspem sa „Ulicom“. Čini mi se kao da jurim za sopstvenim jezikom, trčim za boljim opisom tih reči u maratonskoj iscrpljujućoj trci, stalno se osvrćući unazad i upirući poglede u svoje protivnike – vreme i kilometražu, dok ispred mene prostiru se stranice još neosvojene teritorije knjige, a ona je životni maraton za koji je potrebno istrajno i hrabro srce, i nadasve vera u Čoveka.

Pre neko veće dopala mi je ruke tanušna Egziperijeva knjižica „Mali princ“ i podsetila me na jedan davni događaj, skoro kao san, mada izgleda neprekinuti san – to je momenat kad sam se po prvi put zapitala da li mene na ovome svetu neko uopšte može da razume? Prolazan, munjevit bljesak sumnje, u sve i svašta, u sopstvenu srž, rasuđivanje i postojanje. Momenat kada misliš da si sam na planeti i da nikoga nemaš, sem te duše koju moraš da zalivaš i da braniš od neželjenih provalnika, upađača u tvoj zaključani dragoceni *mali* svet.

*

Nastavljanje započetog, isprekidanog intervalima vremena, tako je mukotrpno i puno lažnog nadanja...

Kad samo pogledam sve dosad napisano, a nedovršeno i prekinuto, prosto ne mogu sebi da objasnim zašto sam uvek odustajala na početku, zašto su mi dani tako apsurdni u svojim namerama... Nestalna sam, nesavršena, usamljena, nedorečena. Opet mi pisanje ne ide, moja mašta zakočena, leži na dnu ponora.

One reči nikada neću opisati. I ne želim to. Želim život punih pluća, pun radosti, a ne opisivanja smrti.

Smrt je hladna i nije za opis.

Smrt čoveka ponajmanje.

Da li se reč „čovek“, piše velikim „Č“ ili malim „č“?

*

Čitam prethodno. Ima potencijala. Možda za đubrište istorije.

Pogrešna rečenica. Pogrešan pristup pisanju. Ne želim ja nerazumljivost Uliksa, ja želim razumljivost Marstoj, detinju, naivnu i nevinu.

Ali, nema posle rata nevinosti. Svi su krivi. Svima treba suditi.

Čovek kao životinja na lancu, željna krvi i sakaćenja. Opet videh crnu hroniku, izgleda da mi pisanje poprima oblik tih zločina, ispisuju se utisci klanja, seče nogu, kasapljenja humanosti.

Životarim sa ostacima ovog napaćenog naroda, u vremenu u kom i dalje hara zločin. Ovo pisanije, to su samo moji utisci. Reč „Krv“ mislim da bi najbolje opisala služeći se dnevnim novinama i u njima, crnom hronikom, kao primerom slamanja ljudskoga uma.

Sledeća reč za opisivanje. „Ubistvo“.

Ubistvo je...

*

I ranije, u zbirci pesama, pokušavala sam da opišem ubistvo porodice, ali ne u bukvalnom smislu, nego više u prenesenom značenju, kao smrt njenih vrednosti.

Knjiga ne treba da počne opisom odaje u kojoj se desilo to ubistvo. Knjiga treba da počne veličinom ljudske vrednosti. Vrtim reči kako mi odgovara i kako vetar duva tako i one menjaju značenje.

Opet sam između dve stvarnosti. S jedne strane, stoji napisana „Knjiga“ i na njenu reč ponosni književnik kome je sve

idilično, mirno, smisleno, s druge strane, soba puna krvi, natopljeni jastuci ratovima, rafalima, izživljavanjima, uvlačenjima puščane cevi u otvor Majke Prirode.

Čini mi se da je sledeća adekvatna reč za opisivanje reč „Ludak“. Da li iko zna šta znači ta reč? Da li je ikad iko izgubio živce, posekao vene, iskakao kroz prozore, bacajući se u smrt, hladnokrvno? Na Ulici srećem mnogo unezverenih likova, avertinja koje uhode sopstvenu senku izduženu suncem, misleći pritom da je ona njihov najljući neprijatelj.

Šta se to sa mnom dešava? O čemu to ovde pišem? Kome sudim? Od kog sam to duhovno jača, a u stvari samo sebi cinična i apsurdna? Nek se nosi književno stvaralaštvo! Ubija razum, bar u mom slučaju.

Ovaj dnevnik više je kao neko raskopavanje bunara u meni, potraga za nepoznatim kočničarima mašte.

Izbunarila sam iz sebe reč – Bes. Nisam ubica, niti dželat, ali imam potrebu da čoveka rečima išibam. Besna sam.

Sudija? Koji sudija? Ja samo ne verujem više u reč čoveka, u reč „Čovek“.

Tuga jedna.

*

Slomljena sam brzinom kretanja stvarnosti. Za pisanje tišinu trebamo i totalnu surovu posvećenost putevima pisane reči. Sve ostalo, zastajanje i predah, samo udaljava i umanjuje cilj.

Teško je. Nikad nisam ni tvrdila da nije teško, ali ovoliko...

Pročitala sam ponovo prethodne pasuse, neki nisu bili loši, neki su preskočeni, jer su dosadni, a bilo je i pisanija koje je nosilo prvobitnu snagu, kao pri prvom čitanju.

Usporen mi mozak. Slika stvarnosti i razum nadjačavaju opet san, koji mi sad izgleda kao još jedna zabluda, konačno shvaćena kao to što jeste, a ne nešto drugo.

U novinama, raspadnuti leš, umorstva unutar porodice, korupcija i politički rafali. Crno-bela tehnika prevaziđena. Kolor vlada. Seks i žene na duplericama, u razjapljenim ustima

sportskih asova stalo je vreme u kosi plavuše, u toj fatamorgani ženskog seksipila.

Rafalna paljba donjeg veša iskače iz raznih nedeljnih i mesečnih časopisa. Žensko se kezi, naivno i glupo. Momci naparfemisani, hteli bi da ga stave u promet.

A šta je vrednost? Gde joj je mera? Šta je to mera i šta će nam mera?

Neka vlada sve i kič i šund imaju pravo na svoje mesto pod suncem.

Raspad sistema. Kakvog sistema? Podložnost menjanju vrednosti. Pa, nekada će da vlada belo, a nekada crno. Samo što je ovo doba u kom se za crno misli da je belo.

Doba majmuna. Opet cenzura. I ćutanje koje prati još jače ćutanje.

Ma sve se menja, pa i mi sami, koliko god nam se to činilo nemoguće.

*

Zašto danas pišem, upitah se.

Zato što evidentiram ovaj dan. Čisto da ne bude zaboravljen. Propali leš, u procesu raspadanja, izjeden svud, nestaje pod onim sitnim životinjicama koje se rađaju tek kad umreš – odgovorih sebi.

Od početnog besnog i morbidnog pripovedanja, pa do shvaćanja tih reči može da protekne dosta vremena, pa čak i jedna čitava ratoborna istorija življenja. U nemilosti smo nas samih, zatvoreni u četiri zida, zapitani često da li je sve u redu sa nama kada želimo da budemo pisci.

Izolovani i nedruštveni. Često se dešava da i od sebe bežimo, napadnuti starim slikama u prašnjavim koferima uma, u koje ubacismo svoj predašnji život, pretvarajući se kao da ga nikada nije ni bilo, da je samo naš prateći crni košmar... Ili je ovo opis samo jednog potencijalnog književnika, onog koji ispisuje ove redove...

Pa šta, čak i da izdržim do kraja u raskopavanju sebe, kolika će biti cena za sve to? Ne znam i ne zanima me.

Želim samo da otkucam još jedan utisak o prolasku dana na belini ove stranice dnevnika, a šta će biti sa svim tim, to me uopšte ne zanima. Čak me ni izraz više ne zanima. Ništa me u vezi sa pisanjem ne zanima.

Ništa!

*

Ali, zašto me pisanje više ne zanima? Zašto?

*

Evo me, belino hartije, opet po tebi pišem ponešto... Po neki novi utisak koji bi trebalo da mi pomogne da shvatim zašto nisam nikad istrajala u pisanju do kraja.

Namerno ne nadovezujem misli na prethodne utiske. Neka sve ide neplanirano, iz dubina uma i srca, na belinu pergamenta, kao sticaj okolnosti, kao sudbina, kao nezatražena reč, neispravljena, sirova i sveža. Malo šta prepravljam i puno zatrpanog u sebi nosim da bih stajala nad brisanjima i korigovanjima.

Mislim da je ovaj čas neka vrsta prelomnog trenutka. Ono većno, šta dalje?

Čega se plašim? Nemanja vremena? Surove sudbine? Svega?

Odgovor: neizvesnost budućih dana, nepredvidivost budućih reči, izgubljenost putokaza, lavirint življenja, glupavi strah, okrenut nama, nakežen i tako dosadno uporan. Ukratko, proces pisanja i navika življenja.

Nešto razmišljam. Svi ti romani, sva ta upornost u izražavanju, jasnosti i poletu, sva ta čista srca velikih književnika, svi ti događaji što čine sadržinu romana, novela, kratkih priča, a ponegde i širih, nezgrapnih pesama, sve je tako izmaštano i nestvarno, tako otkinuto od realnosti, da se pitam da li sam ja uopšte pisac ako opisujem ono što zaista i mislim, u ovom trenu

življenja, ako stavim na papir lik s ulice, iz prodavnice preko puta moje zgrade, pticu na žici viđenu jutros, orah stare Ulice, ako u utiske ubacim surovu realnost i tzv. stvaran svet oko mene!?

Bilo je, ima i biće pisaca sličnih meni koji su opisivali, opisuju i opisivaće vreme i ljude oko njih, nezamaskirano izmišljanjem događaja, nego konstatacijom doživljenog.

A šta je onda to nego fotografisanje realnosti... Stvarnost je jača od fikcije.

*

Ovo raskopavanje sebe kao pisca me drogira. Polagano i uporno, svakim danom ravnodušnija sam na radost. Ne smejem se. Prošlo me.

Uticaj na ljude! Zar tome treba u pisanju da težim? Zar sam spala na ... to?

Na koga sam ljubomorna? Zar na one koji su uspeli?

Zamišljeni retardi nad svojim književnim genijem – prosiktah.

A šta sam pa ja? – dodah.

Sujetno đubre što raznosi svoj književni smrad unutar ova četiri napuštena zida. – odgovorih.

Zašto su zidovi oko mene napušteni? Igram li se to sa upo-
znavanjem sebe? Izgubiću ako se budem tražila, ovako traljavo i naivno, kao neprekidno kuckanje svoje savesti.

Reč – Savest...

Pitam se imaju li savest uživaoci klanja, što ruku s glavom „nevinog“ drže visoko podignutu pred TV kamerama? Šta li je mislio mučenik dok su mu presecali život, nemilosrdno? Zločin rađa zločin. Knjiga se ne može boriti protiv toga.

Kako mogu da ga kolju?

Nemam snage da jurim pravdu, neka pravda malo juri nas koji je više ne trebamo.

Sumorno žalosna zgrada za duševne bolesti. Režanje pred ogledalom, napad panike, erupcija strahova, prestravljenost

hladnim likom noći što budi u zlo doba prepadajući usnulu žrtvu i terajući je na sekundni skok iz kreveta, i beg k ćoškovima sobe, ali ne i iz sebe. U blizini nema nikoga, samo usamljenost i njena žrtva. Pijenje sedativa. Juče, danas, sutra. U novinama još jedan skok u smrt.

Zanima me šta se ove noći dešava u svetu? Ko koga sanja, ljubi, voli i ko koga tuče, gazi i boli... Ko koga voli i ko koga boli?

Uplakana majka nad mrtvim detetom. Na grobu pop, rodbina i hrana. Za pokoj duše, mora se prosuti dobro ispečena rakija, vino... A pivo?

Sarkazam. Način odbrane od trivijalnog!

*

Ne znam da li bih umela da opišem svoju generaciju. Ne pamtim da sam bila ikad pripadnik iste. Najgore kod zaborava je kad zaboravljaš i ono što ne želiš. Čini mi se da su mnogi događaji iz moje prošlosti duboko potisnuti k dnu onog crnog prašnjavog kofera uma. Poneki stari muzički spot, crtani film, guma za žvakanje, uvozna čokolada, emisija za decu, samo me na časak vrate u stanje famoznog „osećaja mladosti“. Sete me na mene od pre par decenija. Dug period da bi svaki dan bio ispregledan kao one izbledele fotografije iz starih albuma za slike.

Ne znam da li sam oduvek bila ovakva ili sam se negde usput izgubila. Reklo bi se, možda sam promašila samu sebe, živela tuđe živote, slušala tuđe reči.

*

Izgleda da ne verujem više u Boga, ili je ovo neverovanje izraz slabosti koja ne dopušta pridizanje i pogled napred. Često sam zakočena u jednom momentu, nalegla o naslon stolice, izbečena pred istinom koja se skupila u jednoj sićušnoj tački na

podu. Malo izdignute obrve, stisnute usne, iznureno lice, prljava i neuredna kosa, apa-drapa stil, po sobi razbacane stvari, neprovetravani prostori življenja, svud odumire vazduh i nastupa gušenje u usamljenosti.

Knjiga, skup ispisanih stranica, gusto kucanim sitnim slovima, ćirilicnog ili latiničnog pisma, vraćena na scenu mog života, ponovo mi okupira misli.

Ova na radnom stolu, skinuta s obližnje police, odiše starošću izmešanom s prašinom koju je vreme spustilo na nju. Neću se više nadvijati nad njenim zadnjim stranama, nego ću je skloniti na sigurno, u zaborav, bar ove vetrovite noći, dok tonem u san i u njemu tražim aktere svog nerođenog dela.

*

Evo ga opet jedan od onih dana kada se mešaju dnevna i veštačka svetlost. Očajno vreme vrišti napolju, sumorno i sivo, prekriveno sitnim, upornim kapima kiše. Poluspuštene žaluzine na obližnjim zgradama, hujanje zelenila po parkovima, smekšana blatnjava površina koja ih uokviruje, opale fasade u čijim šupljinama cigle upijaju vetrove jeseni, njihov glas, i nervozni dolazak, sve samo ne bojažljivo i stidljivo menjanje vremena.

U sobi odzvanja tišina. Istina polako dolazi i odlazi, u međuvremenu smenjivana lažima. Kazaljke plavog ručnog sata postavljaju da jure svoje brojke ispod staklaste površine uokvirene imitacijama dragog kamenja. Drvo života, u uglu sobe, govori sa svojom senkom na zidu.

Prošlost nije u fotografijama, ona je u doživljajima pohranjenim u dubini uma. Do onog što je u njemu sakriveno, često se nikako ne može ni doći, osim preko starih i pohabanih fotografija, koje nam, tek ponekad, osvanu pred očima, prilikom otvaranja fioka, ormara, natkasni ili kofera. Zaista je žalosno živeti život da bi već sutra bio zaboravljen. Ali, izgleda da vreme svojim nezaustavljivim tokom sa sobom nosi i sve utiske, kakvi god oni bili, i pritom nas i ne upozorava na to.

Zar treba da postoji neka druga svrha beleženja ovih misli, osećanja i stavova, do odupiranje zaboravu? Zar bi trebalo sve dosad napisane reči da se povežu nitima radnje, dok mi u mozgu egzistira milion šupljina i tamnih odaja do kojih nema mostova?

*

I ranije sam pokušavala da opišem Ulicu, prvo u vidu zbirke pesama „Časovi dostizanja Boga“, a onda i u prozi „Tragovi življenja“. Ali, nešto mi nije davalo dovoljno upornosti da ostanem na putu stiha i proze. Jednostavno, nisam mogla da *onu drugu* Ulicu opišem na taj način. Nešto je nedostajalo, što ja ovim putem, svakodnevnom evidencijom svoje svesti, pokušavam da razaznam i shvatim.

Godinama mislila sam da je za stvaranje dobrog književnog dela najbitniji izraz. Međutim, izraz je samo posledica, a tok svesti je, zajedno sa podsvešću, uzrok.

I dalje mi nije jasno šta ja uopšte podrazumevam pod *tom drugom* Ulicom. Da li radnju koja se tu odvijala? Da li ljude koji su živeli u njoj? Da li događaje koji su je izmenili? Da li rat koji ju je pogodio? Da li otadžbinu u kojoj je egzistirala?

*

Sunčeva svetlost svojim blještavim sjajem probija se kroz sitne rupice na spuštenim žaluzinama. Noćna lampica, s pukotinom na platnu u obliku zvezde, i dalje na stočiću gori. Pogledom prelećem preko jedne religijske knjige, misleći pritom, možda će mi višestrukim iščitavanjem biti jasnije... Ne вреди. Utišava se klasična muzika u daljini. Zvuci Boga. Zvuci dolaska. Još uvek sam daleko od tog. Daleko od Boga.

Fotografije, u žurbi razbacane svud po krevetu, s ivice popađoše po starom tepihu. Čestitka s likom devojkice, sa šeširom na plavoj kosi i sa krznom oko ruku, posmatra prodavce novogodišnjih jelki u ulici nepoznatog naslikanog grada. Potom na ostalim

slikama, stari znanci, cela očeva familija, pa potom i majčina. Ograda od kovanog gvožđa, koja se nalazila u donjem dvorištu osnovne škole, sa nasmejanim domarom oslonjenim o nju. Deko i baka ispred ulaza u školu. Baka, mama i ujak na kućnom pragu, gledaju kroz mnogoizraslu vinovu lozu. Tata i mama na svadbi. Otac u belom fići, u prvim kolima koja smo imali. Sestra u dobu kad je imala oko tri i po, mršava i nasmejana, drži se za žicu koja je okruživala velike plave hortenzije u komšijskom dvorištu. Ona i ja na jezeru, negde na jugu Srbije.

Šta se sve krije u neuhvaćenoj prošlosti?

Teška mi glava. Mrak pred očima. Sadašnje otaljavanje života. Skupilo se sve na fotografijama kojih više nema, na zaboravljenom dodiru ruku, na nestalim maženjima po kosi, na ljuljašci ispod belog duda, na umrlima.

Slike su, ipak, same od sebe pale na pod. Nije ih moja ruka grubo tamo bacila. Nije njihov redosled padanja diktiran mojom maštom. Nije ih taština učinila mitom. Nisu deo opisivanja *one druge* Ulice. Samo su delić moje prošlosti. Slučajno vaskrsao ovog časa i namerno vraćen na staro mesto narednog.

Reč – Ulica...

Čini mi se da u toj reči držim celu svetsku književnost. Da u tih pet slova čuvam milion potpisa starih prijatelja. Da u zaobljanju prvog slova ima potenciranja važnosti i ostalih. Ispod mastila gleda me sakriveni Čovek. Urbani mit o prolaznosti.

Pa šta ako su mi srušili Ulicu?! Nisu srušili i Čoveka u njoj. Ili jesu?

Šta uopšte pokušavam sa vrednovanjem te reči, kao da je ona jedina, kao da nema mnogo bitnijih stvari od Ulice. Zar nisu umrlice u „Politici“ bitnije? Zar ne treba da ih opišem? Zar nije crna hronika bolja tema za kvalitetan roman? Ubistva unutar porodice, smrt u vodi, majka koja više nije majka, jurnjave po gradu, mafijaški obračuni, nadrogirana deca, sektašenje po Srbiji. Zar nema mnogo više ugroženosti van te reči? Zašto mi je ona van svake konkurencije?

Ne znam... Moja Ulica, u kojoj sam rođena, nestala je sa lica zemlje, ima tome dosta godina, a ja sam se našla zatečena

odlaskom njenih najmilijih stanara. Ta Ulica prošla je sve što su prošle i druge ulice u Beogradu. Prošla je svoje rođenje, svoju mladost, zrelo i pozno doba, starost i smrt. Sada se na njenom mestu nalazi podignuta neka druga ulica sa istim starim nazivom, koju ja ne priznajem.

To više nije ta ulica, tu više nije ta kuća, tu više nisu te komšije. Više ne radi, u blizini, onakva škola, nego neka druga. Nema u njoj onog domara, onih nastavnika, čistačica i kuvarica. Ne spuštaju se više, u zimskom periodu, ona deca niz susednu ulicu od ulice u kojoj sam odrasla. Ne nalazi se više pri dnu te susedne ulice ona prodavnica koju sam rado u detinjstvu posećivala. Umrli su u toj Ulici mnogi ljudi koji su me voleli. Uginuo mi jedan pas, a drugi odveden u njemu tuđ dom. Uginuli su u njoj mnogi kanarinci i papagaji, odleteli golubovi koje sam hranila sa grane koju su rušitelji Ulice posekli.

Uništena mi je kapija, srušene stepenice, izrovareno dvorište, razbacan krov, sve sobe, predsoblje, kupatilo, garaža u kojoj sam u kolima slušala muziku. Nema ni donje ulice. Nema ni donjih stanara. Nema ni stanara iz druge donje ulice. Ma nema više nijedne ulice! Sve su srušene. Otišle u zaborav grada. Na smetlište istorije.

*

Pa šta ako je sve to nestalo? To je normalna stvar, a ne tema romana. Mnogima su rušili zavičaj. Brojna su sela spaljena u ratovima koji su besneli po Balkanu.

A šta sam ja navela kao motivaciju za opisivanje *one druge* Ulice? Činjenicu da su mi srušili zavičaj, i to ne u ratu, kao izbeglicama iz Bosne, Hrvatske, s Kosova, nego u miru, urbanističkim planom.

I tako, inspirisana nestankom moje, htela sam da podignem *tu drugu* Ulicu i to snagom pisane reči. Htela sam da dam vrednost toj Ulici. Htela sam da joj dam večnost, a ne rušenje. Htela sam da, u toj Ulici, dam život žiteljima jednog posebnog doma.

Htela sam da u likovima tog posebnog doma budu sadržane ove reči: *Ljubav, Dobrota, Lepota i Mudrost*.

Htela sam da reč Ljubav bude predstavljena u liku *Majke*, da reč Dobrota bude predstavljena u liku *Oca*, da reč Lepota bude predstavljena u liku *Sestre*, i da reč Mudrost bude predstavljena u liku *Brata*.

Htela sam da ratove koji su besneli na prostorima moje bivše države Jugoslavije iskoristim kao radnju koja bi pomogla da se izgradi *ta druga* Ulica, sa baš *takvim* likovima.

Htela sam da razumevanjem i opisivanjem, tačnije, gradnjom i podizanjem te *takve* Ulice, izlečim sebe i istovremeno pomognem drugim ljudima u ovom našem napaćenom društvu. Htela sam da im *reknem* nešto poučno, da im pružim uživanje u peru.

Izgleda da imam problem. Sukob je u meni, prezategnut čvor. Nešto je nerazjašnjeno, na dnu je moga ponora. Moram nekako do tamo dopreti...

*

Ljudska psiha. Samo smo svoji i ničiji više. Ne poznaju nas. Toliko odbojni za druge, ili nam se to samo čini dok bez stanka gledamo u sebe.

Natkrivaju nas nedaće. Dugi niz životnih mana.

Šta ja tražim u ovom svom bednom postojanju?

Ne živim više sama sa sobom. Ovo pisanje zadaje mi dosta bola... Reč nije snažna da isprati svu težinu koja me iznutra razjeda.

Opis lica: iznureno. Opis srca: iskidano. Opis oka: uplaka-no. Opis postojanja: umrtvljeno. Opis duše: koje duše?

Ništa mi nije bitno. Samo bih da sedim na stolici i zurim u jednu tačku. Da se ukočim pre smrti.

Džojš je divno opisao smrt u Ulikšu. Šta je Čovek? Čovek je crv. Čovek je larva. Izješće ga posle smrti delovi samoga sebe. Ruka će da jede ruku. Noga nogu. Stražnjica stražnjicu. A pre smrti, učiniće to gospodin Nerv.

Nervno oboleli srpski soj vikaće i dalje neprestano, *u boj, u boj, u boj, u boj, u boj!*

Ključaće krv ispod Dunava. Na površinu rečnog bisera izroniće čičica Đavo. Mahaće i razmahaće svoj repić po kanalizovanim govnama, mokračnim kesama i razmiledim bakterijama. Bauljaće onaj sasečeni čovečić. Njegova glava osvojiće Kup paćenika pre zadnjeplasiiranog trupa.

Mrzim više da mislim. Mrzim više da višim. Višim da pišim. Stišim po kišim. Mrzim da ljišim po rišim, da ijedišim, ebišim... koliko izmišljenog nejezika!!! Gde je u meni Vuk? Vuka u meni nema.

Magli mi se...

Na šta je spao nekadašnji humanista i veliki ljubitelj Crkve.

Nemoj, Pope, da me grdiš. Šta sam ja u odnosu na Crkvu? Bedno piskaralo. Niko sam i ništa sam. Budala i bednik. Pala je moja reč. Pala... Mrziš me, Patrijarše. Mrziš me. Mrze me ljudi. Svi me mrze. Svi. Baš svi.

Magli mi se...

Poslednji dan. Umiranje. Zamišljanje unapred. Nečija noga je blizu stakla, dole bezdan. U mislima te osobe noge su već prekraćene, leva otišla nalevo, desna nadesno. Moždana ćelija trlja asfalt na kom kućici pišaju. Neka pišaju, i treba da pišaju, da se ispišaju na sve nas!

Novine tvrde, danas još jedan oblakoder postaje avetinjska zgradurina. Gomila betona koja svedoči greh samoubica.

Kako se ubijaju? Na glavu, na bok, na ruke, na noge, na lice. Šta od njih ostaje? Uspomena familije, onih koji su ih silovali stresovima. Na šta liči prosečni Srbin? Na siledžiju.

Osuda nepoznatih. Svi bi da ti sude. Svima nešto smeta kod tebe. Ti nisi Ti. Ti si Oni. Po njihovoj naredbi neka gaze tvoje noge.

Magli mi se...

*

Delo treba gledati s nekom distancom, hladne, a ne vruće glave, kao čitalac čije su se oči slučajno zaustavile na piščevom

rukopisu, i koje ga katkad gledaju znatiželjno i upijajuće, a katkad letimično, umornim preletom oka, bez strpljenja, ili ljubavi za napisano. Takođe, ne treba se ni suviše vezivati za to, jer, svakodnevno čitanje, puno različitih utisaka, može dovesti do pogrešnog zaključka.

Treba biti mudar i shvatiti od čega se kod pisanja najviše strahuje, uočiti sadržinu straha, utonuti u njega, umrtviti ga.

Ali, kako, zapitamo se, prvo, prevareni od sebe samih, čestim izbegavanjem straha, pa potom i zadavljeni utopijom u koju verujemo, a koja strah nagomilava i ukрупnjuje, vodeći začaranom krugu i nanovo gubitku. Toliko želimo uspeh da bi nas i samo njegovo ostvarenje uplašilo i oteralo od njega.

Ko nam je prijatelj dok stvaramo?

Nema ga u ljudskom obličju, ali ga ima u svakom novom retku, u obliku slova, gusto priljubljenih jedno uz drugo, bez razmaka, crtica i tačaka. Nastavak druženja sa hartijom ne sme biti uzaludan, osećaj prevarenosti ne sme nas zavarati, sporost časova pokolebati, niti sumnje uniziti. Svaki novi dan, neka nas učvrsti u nameri, a veće uspava mirom. Graditi likove romana, a ne graditi sebe kao ličnost, nezamislivo je. Isto tako, praviti sadržaj, ljubiti se sa formom, veličati iskazivanje i promišljaj, suludo ako ne poznajemo psihi, razloge za njeno komešanje i pravac kretanja. Ako za to ne bismo marili, bili bismo poput zombija, pisali bismo roman, a ne bismo znali razloge koji ga oformljuju, i čine tako komplikovanim.

Nema stajanja. Nema odstupanja. Ima samo pisanja i verovanja u to što se radi, inače, kakav bismo učitelj bili, pre svega nama samima, pa potom i ostalima?

*

Sedeo je presavijenih nogu na uglu dve ulice stari prošnjak, s iscepanim šeširom u naboranoj ruci. Svako jutro isti ravno-dušni pogled. Prolaznici su retko upirali poglede ka njemu. U žurbi, poslovni čovek uvek promaši onog kom je najpotrebniji.

Nije bio tužan, bar na prvi pogled, meni kao strancu. Nije bio ni iznenađen ni uvređen. Kao da ga ništa više nije ni zanimalo, samo je posmatrao noge raznih likova kako promiču pred očima pomiren sa sudbinom.

Ako bi naišla neka lepo oblikovana noga, tesna crna čarapa, visoka štikla, oblak parfema što klizi nadole, samo bi podigao pogled ispraćajući vlasnicu. Granje drveća njihalo se nedaleko od njega, tik uz novootvoreni kiosk, prepun novina, časopisa i magazina. Tlo je ohladnelo pod naletima beogradske košave. Tek ispadana kiša sušila se. Jesen je pokazivala svoje naličje. Jutarnja zvonjava s obližnje crkve, prelet beogradskih ptica pod teško skupljenim belosivim nebom. Semafori s pokvarenom nepromenom. Nervozni ljudi svud naokolo pretrčavaju, u žurbi i strahu od kašnjenja na posao.

I ja žurim uhvaćena u svom malom svetu. Prolazim pokraj njegovog mesta i prvi put ne vidim ga. Gde je? – upitah se. Mala stanka u koraku. Još jedan pogled vraćen unazad, na mesto gde sedeoca više nema, samo prazna kartonska kutija svedoči da ju je neko tamo ostavio.

Koliko ih je po Beogradu? Gde se skupljaju, spavaju, odmaraju? Kako im izgleda sasvim običan dan? Kakvi su im utisci dok sede dole na hladnom beogradskom asfaltu ravnodušni i bespomoćni?

Neki ljudi smatraju da su prosjaci svi međusobno povezani i da imaju više nego prolaznici koji im udeľuju sitninu. Možda u tome ima i neke istine, ali na licima pojedinih, kao da se čita rečenica: *Vidite imao sam i ja sasvim običan život. Živeo sam ga, a sad ga ne živim iz razloga koji su i vama i meni sada nebitni. Ali, eto, desilo se. Postao sam prosjak, skitnica i beskućnik, a opet i dalje jedan od vas, pripadnik naroda čije noge promiču strahovito brzo ispred mojih, ponekad tako teško otvorljivih očiju.*

*

Buba skače po radnom stolu.

Čitam ovo nakon par dana. Prosjak se ponovo vratio na staro mesto. Ovaj put nisam propustila da mu dam koji dinar. Sitninu od jutarnjih novina. Gledao me u noge, i bile su mu poznate, par koji se kraj šešira retko zaustavljao. Ona ima, mislio je, a možda sam to zapravo mislila ja.

*

Beogradski sajam knjiga upravo održan bio je preplavljen ljudima, među kojima je bilo i dosta njih iz unutrašnjosti. Narod voli da čita, ili je to samo od jednog sajma do drugog. Velika natkrivena hala, puna zagušljivosti i govora raje, bila je pretrpana štandovima izdavača.

Knjigama se teško moglo prići od navale čitalaca. U moru naslova oči su samo mogle da se izgube usled nedostatka vremena, za pažljivo i strpljivo razgledanje svega toga.

Poseta ovogodišnjem sajmu knjiga nije mi imala istu težinu kao prethodne. Iako kratka, pružila mi je uvid u jednu drugu stranu sveta stvaranja, u temu ruskog ruleta.

Naime, pišeš i kockaš se sa svojim delom, zaigraš igru ruskog ruleta i, uloživši život na kocku, ili dobijaš novi život i slavu, ili gubiš postojeći i gineš od bespomoćnosti pred sobom. Toliko muke ni za šta!

Koliko je stvaralaca nepoznato današnjici, i koliko će ih tek biti nepoznato sutrašnjici, pitanje je na koje odgovor možda ne može dati ni statistika, a i ona često ume da slaže.

Ali, lepša strana cele priče je što se na tim štandovima sreću opet stari prijatelji – knjige. Omoti pojedinih uvlače u roman više nego sadržaj. Gledajući te omote kao da zamišljamo šta je pisac hteo da kaže, presrećemo mu misli i znamo ih unapred. Dešava se da delo proda upravo omot i par reči na poledini, preporuka i trend koji na to nagovaraju...

*

U šta veruješ, pišče? Da Čovek polako propada okrenut od Boga, usađen u bezdan nemoći, uzalud tragajući za okriljem i toplinom, dok sumorno sivi i neumorni časovnik na zidu, u krug i u krug, iznova i iznova, odzvanja svojim nezaustavljivim protokom vremena.

Ili, pišče, da ako želiš da napišeš knjigu, ti moraš da veruješ u Boga. U činjenicu da će žitna polja opet biti puna žita, uzdignuto nebo neba i pospane šume, šume. Oko mora stvaraocu biti uprto u stari znani pejzaž mnogostruke božije lepote i smirenosti, u predeo oslikan visokim stablima, čije senke prkosno padaju o površ velikog, umirenog jezera, čija voda skoro da dotiče, s druge strane, ponosom uzdignute planinske vence, u daljini.

*

U početku behu stihovi s mukom stvarani, a onda godina-ma skrivani pod naslagama raznoraznih papira, dokumentacije, fascikli i knjiga. Njihova pesnička zvonjava utihnula je pred naletima razularene životne stvarnosti.

Vreme je učinilo svoje. Ja na te stihove više nisam gledala na isti način kao pre. U međuvremenu, sumnje su ojačale i ustvrdile svoju ravnodušnost.

Toliko borbe oko književnog izražavanja, a tako malo razumevanja unutrašnje potrebe za baš takvim stihovima. Čak i sad, u ovom času evidencije mojih misli, ja nemam jasan nastavak zbirke pesama „Časovi dostizanja Boga“ i evo priznajem sebi da nisam u stanju da završim tu zbirku.

Intervali vremena nagone ljude na sazrevanje, a daljina od događaja, na iskreno viđenje prošlog.

Pošto me moja okrutnost prema piscu u meni zaista plaši, ja ću pesme ovde prebaciti nadajući se da će mi sopstveno pesništvo tako biti jasnije, a ako ne bude, bar će ostati pohranjeno u ovom dnevniku, sačuvano od moje buduće zlovolje, neurednosti i mržnje prema piscu u sebi.

A ko zna, možda me svi ti stihovi ponovo vrate tamo, na dno moga ponora.

Doživljaji su neopisivi. Sad se setih te rečenice... Ko to beše rekao? Zaboravih...

Da li treba u to da verujem?

2.

2.1. Časovi dostizanja Boga

Čas prvi

Tako mi tebe, Bože,
pitam te ko smo...

ko smo mi obuzeti sumnjom
kada nam se nada iskrpila slutnjom

ništavni u vremenu
beznadežni u svemu

nit radimo ponaučiti
nit mislimo poiskoniti
nit gledamo pozaustiti

samo zaboraviti **zaboraviti**

ko smo mi zatamnjeni sramom
i utanjeni uglavnom

potanki po znanju
razvratni po padanju

ništavni do srži
ti nas Bože samo sprži

naše večerice na svako drugo liči
naši dani bezlični i slični

naša bdenja i jutrenja
kao sva subotnja i nedeljna odmaranja

nit se odmorismo **nit** se umorismo
uhvaćeni u pokretu **uhvaćeni** u životu

skazaljku zaboravismo
bezgrešan zaborav pristavismo

tako mi tebe, Bože,
pitam te ko smo
ko smo mi... grešnici.

3.

3.1. Komentari u vezi sa nedovršenom zbirkom pesama

(radi njenog boljeg razumevanja, a ko zna, možda
i privođenja kraju)

O prvom času zbirke

Šta je pisac ako ne uspe da sam sebi pojasni napisano, da prizove neposlušni tračak maglovite mašte na svoje pravo mesto? Šta je pisac ako ne vidi doživljaj koji je uzrok njegovog pisanja? Šta je pisac ako je ono najbolnije potisnuo u zaborav?

Čitam druge i gledam kako lako stvaraju širinu ni oko čega, oko jednog lica, jedne stvari, jednog događaja. Odvezati svoj unutrašnji zapetljani svet, dati drugo značenje prvobitnoj nameri, izokrenuti veliki poraz u malu pobeđu, nagnati ruku da piše u časovima uginutosti i umora duševnog, ne pasti nego nove predele od svoje mašte krasti, biti uzor u sopstvenoj tišini, jedini njeni svedok, iskreni prijatelj, i dobar ljubavnik.

Šta sam sve htela sa „Časovima dostizanja Boga“? Zašto mi je bilo potrebno toliko vremena za njihovo stvaranje, zašto sam i sada nagnuta i zapitana pred tim stihovima, ne razumevajući i kudeći njihov besmisao, ironiju zvuka, čudni tok? Prelistavam, čitam, umorno i nestrpljivo, i opet ruka na usnama, u glavi konfuzija i bespomoćnost. Ćutim i čekam na znak, na predosećaj, na usijano stanje misli, na poruku simbola, razbacanih u sekundama života surovo realnog, neknjiževno orijentisanog.

Čekanje se isplatilo samo u jednoj stvari. Videla sam svoju zabludu zvanu „Bog“, prizemnost zvanu „dostizanje“, i suludost zvanu „Čas“. Šta sam ja? Zar neko kome bi uspelo da dostigne božiju promisao u pisanju? Zar sam ja svetitelj za sve grešnike, Isus iz Nazareta, branitelj naroda, pojedinac koji umišlja da ima moći da vida rane i diže iz mrtvih? Znam da to nisam. Znam da to ne mogu.

Spasi me, Bože, sopstvenih misli, više nego dela.

Unapred zamišljam osude nepoznatih ljudi, vidim lica, srdita i prekorna kako se nadvijaju nada mnom, na nepoznatom groblju. Iznad mog groba potamnili oblaci, preteći i teški, pokraj mene, sasušeno ogoljeno stablo, tugom govori, jedva držeći prelomljene grane. One sudije i dželat, pritisli na mene, dahćući blizu kamene ploče, spomenika, i sevajući krvnički na nju. Gaze me njihovi pogledi, a ruke bi da me vade napolje iz rake, usmrdelu, crvljivu, raspadnutu vremenom. Reže odozgo na moje zemne ostatke govoreći: *Otkud ti pravo da tako zboriš? Otkud ti pravo da javno kažeš ono što zaista i misliš? Zašto uze Boga svetoga u usta prljava i zloslutna? Zašto? Ti pogani pogana...*

Osećam se užasno. Osećam se, prevareno i izdano, od strane svih svetaca koji su hodali Zemljom. Osećam se odbačenom od Boga. Mislim da me Bog ne voli. Ali, mnogi su to mislili. O razlozima...

Zarobljena sam u ovoj zemlji. Htela bih da je vidim drugačiju, da ni ne poželim da odem iz nje, da se ne osećam u njoj kao manjina, kao običan izborni glas na kog se posle izbora uvek zaboravi. Obični građanin koji šeta ulicom, zastajući pokraj izloza, nad kojima zastave državnosti vitlaju svojim platnom.

Da želim da ukrotim zlo, da ga zgazim, držim čvrsto pod nogama, to ova država i ovo društvo mislim da ne bi ni želeli da vide kod mene. To je nebitno. Ne sme se baš sve iskazivati rečima, otići će ti glava, otkotrljati se tek opranim ulicama, ka onom slivniku, ka kanalizaciji, nadole, u smrad, smraduljo jedna književna. Moje rukopise upućaće rafali. Neću ih ja spaliti, učiniće to drugi, oni nevidljivi i sporohodni ljudi iz senke, potajni

vladari svega i sviju nas, kolektivni držači naših namera i težnji, nezaustavljivi pratioci, zlokobni, zadrigli, brkati i bradati.

Slika Isusova i dalje me gleda sa radnog stola. Dve rupe na vratu od proboda, usne su stisnute, a oči dubokoumne, pronicljive, sveznajuće, mudre, prodorne, i na tren, kao da se u njima nazire ljubav, ponovo ljubav za mene.

Tako bih volela da nikada nije imao te ubode, da ga nika-da nisu ni razapeli, jer niko ne zaslužuje smrt, ni surovost, ni mučenja, nego ljubav, razumevanje i dobrotu... Zlo ne treba da postoji, ali Čovek treba. Apsurd.

Rat je zlo.

Čovek vodi rat.

Čovek je zlo.

Silogizam, pogrešan ili ne?

Toliko filosofije oko Čoveka, uništiće ga.

Volela bih sve da spasim, da bar na sekund budem Bog, i da imam njegove moći. Ili, bar da ga vidim, i zamolim da ponovo spasi svet.

Bože, ako postojiš, a to mora da bude, onda spasi ono što si stvorio, od onog kog si stvorio.

Mir je dobro.

Čovek sklapa mir.

Čovek je dobro.

Hm...

Pitala sam te, Bože, u prvom času zbirke, tako mi Tebe, ko smo mi ... ništavni u vremenu, beznadežni u svemu, kô da ništa ne učimo, samo zaboravljamo, i ne govorimo, ustiđeni, i utanjeni, bez znanja, prepušteni letargiji, bezličnom licu dana i noći, večito uhvaćeni umorom, svake subote i nedelje, svakog radnog dana, bespokretni, i u najtežim trenucima, ako uspemo, i okrenuti k Tebi, s onim vekovnim pitanjem na usnama, ko smo mi, u svemu ovom, ko smo mi ... grešnici.

Nisi mi odgovorio. Ćutiš i gledaš. Ne spoznaješ se tako lako, i ne daš se sustići. Daleko si i nedodirljiv si, za sve nas, stanovnike planete. Znaš li da dnevnik Tebi pišem i Tebi želim da prine-

sem na dar? Ti si Čitalac dnevnika. I sad ga već čitaš i koriš me, pokroviteljski, tražiš od mene da ne poludim. Zahtevaš da te ne napustim, bez razuma ostanem.

Ali, Bože, zar nije najveća Istina ona koja se u najvećoj borbi kaže? Zar nije najveća bitka, bitka za Čoveka, i zar ne treba Čovek da se bori za Čoveka? Pitam te, onako humano i ljudski, odgovori mi, Bože, da li nas voliš ili ne?

Naravno da – *da*.

Naravno da – *ne*.

Vreme će da pokaže.

Ali vremena, Bože, više nema...

Ćuti. I dalje mi ćuti tvoja slika. Ne progovara, ne grmi, ne seva, ne menja predele, istoriju, ne ujedinjuje, izgleda mi, kô da i ne postoji, ovako nema, oslonjena o ivicu tastature, kao amajlija...

Utopista. Zar sam ja, Utopista?

Šteta. Lepa je utopija, a ljudi u nju i dalje ne veruju.

Lep je život bez rata, baš je lep, onako *lep, lep, lep*.

Zašto postoji Rat? Zar baš Čovek ne može bez njega, zar mora sa njim, u vekovni korak, marš napred, ka humki!

Oslonjena glava o tvrdu ivicu stola, predata mislima, i čedom pritisku. Ruke pune topline, prate oči podignute s ivice stola i pružaju se k fotografiji bake sa Kosova, zatvorenih i uplakanih očiju, naboranih ruku, uz levi obraz, crna marama, plač i ridanje, snaga katastrofe, snaga pakla. Isečak iz novina, prilepljen o malu knjigu mudrosti. Tužna muzika, parada nogu pokraj pokrova, uporedo idu, ljudi i smrt, ljudi i pokojnik, ljudi i grobovi, ljudi i stradanja, ljudi i prolaznost, ljudi i rat.

Umirala je, u toj prošlosti, i jedna druga Baka, na postelji, isušena i omalena, zgrčena i skupljena, nema i zagledana kroz prozor u zelenu fasadu susedne kuće, osunčanu svetlim danom, dok su rascvetale hortenzije mirisale i mirisale, ona je umirala.

Čas drugi

Kameni zidovi obavijaju me
bučni stidovi podrivaju me

a smirenosti čas ne zovnu me
čak ni voda ne prenu me

zar ni ona više nije čista
zar ni voda više nije bistra

popločali se putevi pod stopama mojim
podigli se mostovi nad rekama svojim

šta ja radim tu odvožen sumnjom
po čemu korača moja misao ispunjena slutnjom

što zapisa ovaj stih kad zgasnu se vreme
i kad uporno govor tih stidno prenu moje breme

golubice moje dođite po me
dotrčite što pre breme moje ubi me

priđite potajno sletite na me
glasom svojim skinite puste rane sa me

nit znadem mislit **nit znadem** rešit
nit znadem kud **nit znadem** kako

svud sam lavirint čudesnom potrebom prikriven
misleć u njem postajem i sam skriven

O drugom času zbirke

Reka Dunav, stari prijatelj, duboka i plava, umirena voda, u trenucima sunčevog pada s jeseni osunčana, živi sa žiteljima Beograda prateći njihovu šetnju, vožnju biciklima, rolerima, motorima, automobilima, držeći pod kontrolom rečni tok, noseći neretke zgužvane i prljave kese, otpatke od hrane, konzerve, pivske boce i umrle – umorene svojom ili tuđom rukom.

Dok se belina neba skoro spaja s rekom u daljini gledaočevog oka, iznad Gardoša, u poluluku, lete ptice Dorćola i Zemuna, dobro poznati pernati stanovnici grada, koji se svakodnevno obružavaju u krošnje stabala, pukotine krovova i otvore oluka, skrivajući se i odmarajući u visokom ptičjem gnezdu. Dobro vidljiv stari Pančevački most nadvisuje Dunav, spajajući svojom ogromnom konstrukcijom dve obale i dva puta.

Od mosta, ka posmatraču njegove celine i mirne nadvijestnosti nad rekom, prilaze dve obale, jedna preplavljena gustišem šuma, skoro istovetnog kolorita boja i visine drveća, i druga, išarana gradskim naseljima, razasutim po padinama, kosinama i ravnim delovima, obogaćena visokim stubom toplane u daljini, fabrikama, starom Dunav stanicom, i zelenilom izniklim svud uz to priobalje.

Beograđani koračaju kejom, sami ili u paru, s kućetom, maćetom i bebi kolicima, utišani i pričljivi, setni i radosni, obraćajući pažnju na okolinu ili spuštajući ruke na dršku bicikla ili kolica, udubljani u svoje dnevne dužnosti, slušajući partnera, decu, prijatelje, poznanike, poslovne partnere. Iz obližnjih kafića i restorana dopire miris srpske kuhinje, i melodija zvuka.

Kučići s pedigreeom ili mešanci, domaći džukci, jure se međusobno, plašeci sasvim slučajno one udubljene starije ljude, čiji koraci polako savladavaju svoju današnju kilometražu.

Ima raznih, suprotnih tipova ljudi. Ima slabih, ima jakih, ima pametnih, ima manje pametnih, ima krupnih, ima mršavih, ima starijih, ima mlađih, ima dečurlije, ima omladine, ima usamljenika, ima usamljenica, ima (ne)zaljubljenih, ima zagrljenih, ima i onih zagrljenih, ali ne i zaljubljenih. Ima sportista, ima trenera, ima učenika. Ima opuštenih posetilaca kafića napravljenih tik uz kej, kao i onih na splavovima, krcatim vikendom, naročito po osunčanom danu, sa zaselim i zapričanim gostima, na njihovim donjim i gornjim nivoima.

Ima ih...

Kada bi njihove misli mogle da se čuju, mnoge klasične velike knjige bile bi prevaziđene, nadiranjem svakojakog bogatstva, pohranjenog duboko u mozgu i emociji kejskih prolaznika, kao i svih ostalih ljudi, što pretrčavaju pešačke prelaze, zaokreću u druge ulice na gradskim raskrsnicama, katkad u žurbi, ginući, uz nemilu stravu iznenadnosti tog časa, te nesreće zle sudbine.

Ulaze u dvorišta i kuće, u stampedu užurbanosti, vukući kolica natrpana namirnicama, zaključavajući ulaze zgrada, uvlačeći se u unutrašnjost svog sobička, dva sa dva, ili u prostrane stanove, pune ukućana, govora raje i laveža pasa, mjauka mačića, tek pristiglih članova porodice, koja stanuje u tamo nekom broju meni nepoznatom, sa životom meni nepoznatim, sa problemima, svađama, ljubavnim dilemama, uobičajenim raspravama i neuobičajenim radostima. Sve je to stavljeno pod ključ tajne neizgovorenih misli. A ja želim da budem pisac koji pokušava da opiše i ono što nije izrečeno, nije viđeno, nije shvaćeno, nije odobreno. Pisac unutrašnjosti...

Sećam se, sedela sam davno na istom ovom mestu, na Dunavskom keju, sama i okružena kamenim zidom, podignutim da zauzda tok Dunava. Do mene je dopirala buka rečnih brodova. Njihovi brzi i spori pokreti gazili su reku. U meni je sve bilo uskomešano, ustalasano burom postojanja i njenim surovim šiba-

njima. Dunav mi nije bio više plav, pre mutan i otežan, a njegova površ očima nije predstavljala nikakav vidik smirenosti. Odlutale su misli s plave utopije, otišle k ponoru duše, pitajući je da li je smela tu iznenada da zajeca i zarida, tu među tadašnjim kejskim prolaznicima, istim kao ovi danas, što pričaju iza svojih leđa, prolazeći i prolazeći, batom svojih užurbanih koraka.

Dok pogled prikovan za reku nije primećivao hujanje i trk povetarca koji je dolazio u sve češćim naletima tako pomerajući omanje grančice bačene u vodu nervoznim zamahom ruke kejskog prolaznika, u duši se tada veliki talas briga, kajanja i bespomoćnosti sve više ukрупnjavao, preteći da svojom nezauzastavljivom snagom gromoglasno udari o obale lepog plavog Dunava, dižući mu vodostaj do nivoa opasnog za obližnje zgrade na Dorćolu.

U trenu kad se uzdignuta voda duše počela prelamati i padati jakim mlazom, do svesti su doprli prvi stihovi drugog časa zbirke „Časovi dostizanja Boga“, izbacivši pritom, sve rane, patnju, bol, opaku slutnju o težini tog što pritiska neprestano i surovo, rovarajući popločane puteve za pešake i bicikliste, na Dunavskom keju, i preplavljujući istovremeno, i levu i desnu traku puta na Pančevačkom mostu.

Ptice na granama drveća odletoše sa njih ka plavom horizontu, ostavljajući gnezda i male ptiće, uz brzi pokret i lepet razmahanih krila. Jedna od njih prolete ispred očiju osobe zasele na stepenicama keja, na njihovom donjem nivou, tik uz samu vodenu površ, tek toliko da joj noge prednjim delom patika ne dodirnu nesmotreno vodu.

Oči osetivši blagi povetarac, prinesen letom ptice pobegulje sa obližnje grane, prenuše se iz sna i otpratiše pobegulju, čiji raspon krila se u sve većoj daljini pretvarao u jednu tanušnu liniju na horizontu.

Tada toga momenta, u svesti zasele osobe na donjem stepeništu Dunavskog keja, prikazala se slika golubica doletelih s grana parka na Voždovcu, jednog davno prošlog dana u odnosu na taj dan na Dunavu. Ptice su mi u tom davno prošlom danu, u Šumicama na Voždovcu, doletele nenadano i neplanirano, ni-

sam ih hranila i nisam im se umiljavala, same su mi sletele, onako pitome i naviknute na ljude, golubice Beograda, stanovnici parkova i prijatelji ljudi na klupama, ljudi u samoći.

Golubice moje... tu na Dunavskom keju, nastaviše se stihovi drugog časa.

Duša nije više želela da bude sakrivena u ponoru, želela je svoj put, svoj most, svoj ptičiji let, svoju slobodu orla.

Želela je život.

Čas treći

Sudbo, bez pogovora te slušam
ti si uvek u pravu

tvoja reč moju preklapa
sve na tvoju slavu

ja nikad nisam
nisam bio u pravu

sva mi patnja izmoždena
oko iste stvari reč kači
i viš ne znadem doklen će na me da se kači

ko da ruke pružah istom izvoru
u kom sam na večitom pomoru

zar samo meneka nema leka
za reč mi na umoru

a sred mi vidika
ljudi prolazahu sa srećom u zamahu

i svud radost plevi
oreol sretenja i govorenja
o slatkih običejstvjnih problema...

kud ću u ovaj crni čas zapisat nešto
a da crnilom ne zavejem i njih

kud ću misô oterat što pakosno sleće na me
u ovaj morni čas

našto radost **našto** htenja
našto bestraga bilo što do otupljenja

našto se začaurit u radosnom runu tajne
kad suze one bajne

kidaju arterije, krv i vene
iz života koji mi vene

našto sve kad mi Bog krađe
poslednji osećaj **poslednje** nade

našto život kad se skrate puti
našto sreća kad se umor sluti

našto ići kad se nema stići
našto sve kad mi to život izmiče

O trećem času zbirke

Ne osećam više treći čas zbirke. Nije mi izgleda više bitan. Gledam na njega, izdaleka i u sebi ojačana. Ne sećam se kako je i kada nastao. Ne sećam se šta ga je iniciralo. Ničeg se više ne sećam.

Kako opisati bezosećajnost, hladnoću i nebrigu, vreme bez mašte? Pisci pišu kad ih osećanja gone, kad ih ljubav savlađuje, kad su im drugi bitni, kad ih vole i žele kraj sebe...

Šta napisati o sudbini, zar o njoj nije već sve rečeno, i zar nisu mnogi zbog nje, više od mene žalili?

Šta reći o patnji, nisu li je drugi doživeli u mnogo gorem obličju nego li ja?

Šta kazivati o duševnoj smrti, zar se sa njom nisu sudarali mnogi i pre mene, ginući i glibeći sve više u nju?

Šta da o meni ispričavam onima koji me ne poznaju, koji me nikad nisu ugledali, ili možda jesu u prolazu, pri brzom prelasku ulice, na raskrsnici, u prevozu, pri kucanju karte, ustajajući sa sedišta, nekom starijem, ili mlađem...

Šta promisliti o mislima? Njihov tok tek pomalo se nazire ispod naslaga ovih stranica.

Šta ispisati o unutrašnjoj otupelosti? To je stanje u kom se osećaš toliko ravnodušno, kao da sebi više i ne pripadaš, kao da ste u sebi davno nestali, zatrpani odozgo, nekim mračilima.

Šta ispričati o suzama? I drugi su plakali, čak duže od mene, teže od mene, obilnije sigurno, uz stiskanje i grčenje tela, na krevetu, u kupatilu, na ulici, kod prijatelja, u automobilu, pred svima, ili samo pred sobom.

Šta zapisati o umiranju nade? O njenom nečujnom i neprimećenom odlasku, tako da se o njoj prestanemo više pitati, i zaboravimo je na kraju.

Šta izreći o stalno sanjanoj sreći, i još stalnije proživljavanoj nesreći?

O Bogu, kog u tim trenucima nigde na vidiku nema?

Šta o smrti, ili o povremenoj nameri da sve to ubrzaš?

Hod sudbine, nezaustavljiv i neminovan, mi u tom hodu, oborenih glava, utonuli u misli. Krivimo svakog za ono što smo na kraju postali. Ljutimo se na sebe, na druge, na Boga, na sve.

Postajemo usamljeni vukovi, osamljeni, melanholični. Pokraj nas stanovnici grada prolaze, a mi ih i ne primećujemo, zadubljeni kroz prozore gradskog saobraćajnog u svoje veliko unutrašnje ništa.

Kakva je sudbina skitnica u kojoj si stalno sam samcat, bez toplog doma, ljubavi, prijatelja, para? Kako čovek da izdrži svu tu svirepost, jezive usamljenosti?

Nešto crno i teško palo mi na grudi, i čini mi se da opet ne mogu da dišem, da sam pala pod naletima unutrašnjih oluja... To je sudbina.

*

Gledam u jednu od antologija srpske lirike, davno sastavljenu, još u doba jugoslovenstva, sredinom šezdesetih. Vrtim stranice i posmatram sve te pesnike, zamišljene i odsutne, dok sede u fotelji, zavaljeni, u cvetu svoje mladosti, i misle na smrt. Ugledam bistu čoveka sa bradom, bez ruku i nogu. Ponosan gleda napred, iako je sazdan od kamena. Na sledećoj strani, veliki šešir čini mladog čoveka sa bradom i brkovima punim dostojanstva. Mada šešir, modni detalj, ne vodi do dostojanstva, no više unutrašnja priroda tog pesnika koji ga s ponosom nosi. Skoro da je sav u crnom, samo mu je ten prozračan, i isijava.

Onda opet prelistam, i ugledam nesrećnog pesnika koji opeva neuzvraćenu ljubav, u pogledu mu velika tuga, sustigle

ga srednje godine, beli okovratnik ga steže, brci znalački izuvijani na gore, istanjeni, zašiljeni.

I u tim pesmama tuga, bol, jadi nad sudbinom preteškom.

I evo i mene, nadvijene nad njima, prelistavam im pesme, virim nad njihovim jecajima, tražim način da sebi vratim dostojanstvo, ponos, veličinu. Ali pesme mi moje tako malo znače, ljudi mi tako malo znače, i sama sebi malo značim, od sudbine proklete, izlaza više ni ne vidim.

Sudbina, kako to gordo zvuči.

Nemenjajuća sudbina, još mi gore zvuči.

Strašna sudbina, od koje se ne da pobeći.

Svaki dan ona mi zatamni, a svaku noć, provodim ko u grobnici, živa sahranjena.

Korak ne mogu da pružim, ni najmanji. Srasla sa svojom mukom, sa svojim crnim mislima, bez vere i nade, u bolju budućnost.

Ne da mi da donosim odluke, zatvara mi svaka vrata koja poželim da otvorim.

Čini da svaki pokušaj za promenom, bude sitan, naspram nje. Kada stane pred mene, i pogleda me u oči, obeshrabri sve u meni, za čas.

Vuče me za ruku, ili se okači o mene, kao strašni kamen. Pritiska mi kičmu, i čini da se pred nepoznatim, a naročito, srećnim ljudima, povijam do crne zemljice.

Krst mi pretežak.

A onda, ugledam druge, nose svoj krst, teže hodaju, pogнутiji od mene, skoro na samrti, samo što nisu izdahnuli. I onda se pred tim tuđim sudbinama postidim i na svoj krst, bar na sekund, zaboravim.

Čas četvrti

Krv rata me dotaknu
ne vid kad se primaknu

obnevideh u dosluhu
zavideh na slepom sluhu

i otprilike nigde lika **nigde** slike

kad krv rata me dotaknu
tad ne vid da se ja odmaknu

i ne vid da žaoka ratna
svud se to u me prostrla

i da prizemna i da nadzemna
pri me i nad me se zastrla

pa čudnom rimom
krv rata to u me prozbori

zamućenim slovima neshvaćenim rečima
moju dušu po' ori

i svud gde njeno slovo ili reč zazbori
tud se oko moje duše svijuje smrtni lovori

i ko da crkvena zvona zazvoniše
i sve iz mene na groblje odneše

nigde sreće više
nastade doba neke čudne kiše

sad ko da čudan je pogled moj neshvatni
nije shvatio nijedan tren saznatni

sad ko da čudan je sled moje biti
nije joj bitan nijedan tren životni

sad zapitana tik uz mene stoji
neka čudna kiša što krvlju sve broji

i kiši **kiši** iz samih dubina
i penje se **penje** do mojih visina

i dopire i **dopire** njen obamrli glas
i podseća i **podseća** me da je možda na dnu...

...moj spas.

O četvrtom času zbirke

Zašto sam u sobi, bez igde ikoga, pokušavajući spoznati dubinu svojih misli i krajnje domete i tako probiti ono što nikom uspelo nije? Izumeti prolaz kroz vreme u nešto novo, biti stvoritelj nove vere u čoveka, čuvar vrednosti, u vremenima vladavine raznih zala i pakosti.

Moć reči nije jednaka moći puščanoga zrna. Moć Boga, u praksi, kao da i nije jača od moći rata. Nije mi namera da utopistički izjavim kako ljudi nisu stvoreni da bi se mrzeli, već da bi se voleli. Nije mi namera da negiram istoriju, niti da pisanim svojim sudim državama na njihovoj zagledanosti ka cilju uoblikovanom u platnu državnosti, okačenom pri vrhu zgrada, bespomoćnih pred bombardovanjima i nestajanjima. Nije mi namera da sebe prozovem Bogom, da izjavim kako će se jednog dana zbog nesprečavanja ratova svima suditi. Nije mi namera da sektašim, filosofiram, kažnjavam, potcenjujem realnost. Nije mi namera da ukinem sopstvenu državu zarad neke strane, niti mi je namera da ukidam stranu državu, zarad svoje. Nije mi namera da budem kosmopolita bez nacionalnog ponosa, niti mi je namera da budem uskogrudi patriota bez ljubavi za druge. Ništa od gorenavedenog mi nije namera, samo svojim prstima pokušavam da istipkam bar jednu snažnu misao dostojnu opisa rata, tog krvnog, najgoreg neprijatelja, oponenta i rušitelja, beskompromisnog ubicu pisca u meni i uterivača strahova u kosti i misli.

Ali, pišem ono što mnogi znaju. Većina će se složiti da je rat nužno zlo, a da je država zakon koji mora da se sprovede do kraja.

U državu se ne dira i njene granice se ne smeju menjati, a ako države nema, a želi se imati, onda se mora ratovati, svim raspoloživim sredstvima, bez obzira na sve, bez obzira na Boga.

Kao što reče velika Desanka, žao mi Čoveka i njegove zle sudbine. Možda je rat ipak „pravda“ sa mešavinom zla u puščanoj cevi, okrenut nastajanju i nicanju nečeg tako prelepog i vrednog kao što je država, kao što je ljubav, nezaustavljiva i prejaka za nju, za to mesto gde si rođen, tu među ljudima koji govore tvojim jezikom, tu među običajima i korenima, tu na praognjištu, i čini mi se, *svi će narodi real-utopistički jednog dana reći da su izgradili i dobili svoju državu, jednu jedinu istinitu i pravu državu, vrednu nesebičnog voljenja i junačenja, državu nje-ga, državu samoga Čoveka, koja brine, voli, stvara, gaji, podiže i uzdiže...i čovekovu dušu, i čovekovo srce, i čovekovu misao, umno-žavajući tako decu punu vrednosti, ostvar-utopijskih ideala, ideala ptice puštene na slobodu same sebe, da će konačno svi narodi sveta da osvoje svoju slobodu...*

Govorim jezikom polupoludele, usamljene vučice, govorim iz srca, kao osoba kojoj je žao palog čoveka, uplakanog pred srušenim kućama, popaljenim selima, uništenim i opljačkanim crkvama, upucanim freskama. Kao pojedinac sa nikad prekinu-tim idealističkim slikama.

Pokušavam da proniknem u temu ratova, ne misleći pri-tom da čovek kao „nesavršeno“ biće i ne želi da ga zaustavi, on jednostavno rat vidi kao oružje za očuvanje ili stvaranje države. Tako je jednostavno, zar ne? Čoveku više od religije treba drža-va, i tu mom pisanju dolazi tačka, zar ne?

Ali, ne...

Budite ljudi kad držite puščanu cev – dobacih zamišljenim vojnicima.

*

Pokušala sam maločas da pojasnim šta mislim o ratu, a da nisam ništa rekla o četvrtom času zbirke „Časovi dostizanja Boga“, o času koji govori o krvavoj kiši ratovanja koja čoveka

zasipa, dok se on, nesvestan promene nastale u njemu, više ni ne pita gde je nestala ljubav, vera u dobro, mudro, lepo, u božansko i ljudsko.

Čovek u ratu ili gine, ili beži, ili gubi sebe, ili se ko zna kakav pronalazi, ali, naposljetku, čovek se u ratu većma izmeni. Valjda to zovu sindromom učesnika ratova. O samoubistvima, drugi ćemo put, o užasima krivice, o danima bezumlja u sebi, o vladavini ludnice, ma sve je to palo za zastavu državnosti, za njeno vijorenje na vetrometini planete Zemlje.

*

Posle svega napisanog ovde o ratu, čak i ja, pisac tih reči, trenutno malo u njih verujem, suviše su utopističke, suviše jednostavne, a ljudi su pred ratom nekako glupavi i tupavi, nemi i bespomoćni, tako se i ja i moja reč pred njegovim surovim postojanjem osećamo, kao deca koja bi da menjaju stvarnost oko njih, da promene crvenu boju zida, i da otvore širom prozore, da u sobu uđe svežina vazduha.

Naivno je moje pisanje. Nisam u stanju da promenim ni sebe nabolje, pa kako ću čitav svet, ili bar, po neke njegove stanovnike?

Ima ljudi koji jedva čekaju da ubiju, da zakolju, da odseku glavu, da siluju, da nabiju na kolac, da popale, da uguše, da ubace u kazan, da zderu kožu, da iskopaju oči, da odseku dojku, da odseku prste, da izvade mozak... To neki i u miru rade.

Protiv njih teško mi je da se mišlju i pisanjem borim, osećam se kao odvedena pred preki sud ni kriva ni dužna, upala u oživljenu noćnu moru koja gazi moju hrabrost, moju veru, nadu u ljude i čovečnost, ma gazi sve.

*

Pokušavam da promislim kako bih se osećala da nemam državu, ovakvu kakvu sada znam, nego uvećanu s mnoštvom raznoraznih nacija u njoj, obuhvaćenu celom planetom. Da li

bih u jednoj takvoj sredini izgubila osećaj sigurnosti koji sada imam u Srbiji i da li bih mogla da druge nacije i tu uvećanu zemlju, čije su granice omeđane celim svetom, volim kao svoju rođenu, čak i više od svoje rođene, čak i više od Srbije?

Mislim da ne bih, ali ko zna, Čuda su moguća, onima koji u njih iskreno veruju...

*

Nešto najgore što mi je palo na san bio je predeo pun krvi, ljudskih skeleta, razbacanih posvud delova tela, predeo ispunjen crvenom bojom, kao rekom što se razliva po nekadašnjim belim zidovima, podovima, stepenicama, dvorištima, ulicama.

Najupečatljiviji deo toga sna bilo je Veliko drvo puno zle ljudske kobi, nad njim nadvijen i pognut bio je neki stvor kog u snu nisam u potpunosti videla. Malo je reći da je to bio Đ... lično, malo je reći da je to bilo samo zlo u jednom telu, iskonsko zlo u iskonskom telu.

Što sam više u snu tom drvetu prilazila strašan strah, skoro neopisivo jak i surov, oblivaio me je, kao krv one grane, i pomislila sam da ću povratiti sve iz sebe, da će mi se telo raspasti, više nego raspad onog drveta krvavih ogolelih grana. Mislila sam, da ako podignem oči i pogledam k tom iskonskom istorijskom zlu, zalediću se i skameniti od straha u srcu.

Ali, nije bilo potrebe da podignem pogled nagore. Videla sam noge, ljudske noge kako padaju, usitnjene među tim krvlju oblivenim granama, i to sve više i sve brže, sve gušće i sve groznije. Povraćalo mi se, podigla sam pogled nagore, s neopisivim užasom u očima i prepoznala zlo u nama, iskonsko zlo u iskonskim ljudima.

Ljudska dobrota je bespomoćna i iskidana na sceni života, dok ljudsko zlo, sve groznije i umnoženije, sve više čoveka udaljava od Božije promisli, sve više od dečije promisli, sve više od mudrosti, i tera na navikavanje i na srastanje sa tom situacijom. Ljudi su navikli da budu bespomoćni pred ratom, pred svakim

njegovim vidom, čak i onim unutarnjim, koji vodi svaki čovek ponaosob.

Puno je groblje ljudi, učesnika ratova, ubijenih na razne načine, u raznim situacijama, iznenada pušćanim zrnem u grudi, ili granatom, minom, bombom, klanjem, davljenjem, šutiranjem, vešanjem, probadanjem srca, mozga, genitalija, očiju, vratnih žila.

Rat je svima došao kao „iznenada“, mada u njegovu iznenadnost teško je verovati, došao je nezgrapnim korakom, umarširao na ulice, sa svojim ubojitim i teškim tenkovima, topovima, granatama, bombama, molotovljevim koktelima, noževima.

Zar su čoveku sujeta, ego i ponos preči od iskrene samilosti i produhovljenosti, ili on jednostavno ne zna da greši, da počinje da mrzi, iskreno i nemilosrdno, dok mu pred očima ratne slike, prepune osvedočenog prikaza tiranije nad nevinima, promiču sporo i bolno, terajući ga da mrzi sve više i više, bez razmišljanja, subjektivno i sa najvećom osudom?

Sećam se, to zlo i mene je pogodilo svojim teškim kamenjem. Bila sam dete, u srednjoj školi, po čijem su završetku neki mladići odlazili dobrovoljno ili bivali odvođeni na frontove koji su postepeno nicali, prelazeći iz jedne u drugu odlazeću jugoslovensku republiku. Ostajali su tamo, ludeli, umirali, a neki, sa služenja vojnog roka, i bežali.

Mrzela sam i ja, isto ako ne i jače, sve one koji su ugrožavali našu državu SFRJ. Mrzela sam neprijatelja i sve u vezi s njim, omalovažavala ga, vređala. Upijala sam svaku zlu reč, pustila slepilo na oči.

U poslednje vreme, misli su mi okupirane bojaznošću prema onim ljudima, kojima ova promišljanja ništa ne bi značila, koji bi ove reči olako shvatali, a i zašto bi, kad su navikli da se prepuste nekontrolisanom načinu življenja, toj mešalici svakodnevice, a o ratu, ko o tome uopšte misli, možda jedino političari, i to ne svi, nego oni najokoreliji, osvetnici neprežaljenih gubitaka...

Možda grešim. Tolika vladavina ratova u ljudskoj istoriji, u čovekovom mozgu postaje prirodan tok stvari, vrlo „nužan“.

„Lud“ je ko misli suprotno. Ja sam polupoludela, bar u nekim sekundama u kojima mi priđe neko nezaustavljivo nadahnuće, ravno veri u nemoguće, ravno božanskoj sili... *Ja sam mali čovek koji umišlja da ima moći da se bori protiv postojanja ratova. Ja sam mali čovek koji Rat da doživi ponovo neće.*

A šta sam doživela od ratova?

Nevidljive tomahavke, iznenadne velike pečurke i njihove potrese, papiriće upozorenja koji lete i padaju sa neba, neki poseban osećaj u narodu, vrstu nesebičnog druženja i voljenja. Doživela sam prepuna pozorišta širom otvorenih vrata, prepune ulice rekama ljudi, doživela sam drugu sliku neba i ptica na njemu, doživela sam drugi mart, april, maj...

Drugi Srbi su doživeli kolateralnu štetu. Drugi Srbi su doživeli nestanak najmilijih. Drugi Srbi su umirali, ja sam ostala fizički živa, ostalo se ne računa.

Pa otkud mi pravo da uopšte razmišljam o tom ratu, da se borim protiv njega, ovim jadnim i malim pokušajem, otkud mi pravo da stanem naspram drugih ljudi, osakaćenih, bez delova tela, nepokretnih, i ostavljenih na ivici smrti? Zar je pisana reč moje jedino pravo na to?

Jadno je to zakasnelo pravo, slama se nad bržom stvarnošću, koja neprestano gazi i bije, tu nejaku i sluzavu pisanu reč, koja se razliva, zamućuje, vrišti, piska, ciči, umire.

Mrtva je moja književnost pred Ratom.

Čas peti

Što me to zdrave uvek kad ih ne zaželim
ratne slike strave kad god ih ne poželim

nek izblede sva sećanja
nikud i onako ne vode sem do čemera

nek proteče sve
sve ionako nestaje kao i pre

slike izblede od ljudskog oka satkane
vremenom poblede sve sreće sanjane

i družbenice naših misli odu nekud
da ispredaju neki novi usud

ti istino što tak mal s mi bil dostupna
preterano sad s mi postal okrutna

posle sveg što oko moje vide
sve reči moje tebe istino sad se stide

i ko da kolo vode kolovođe tuge
zanavek u crno zavijene su misli moje duge

što prenatrpane jadom zdrave svako jutro moje
pa postade oblačno ovo bedno oko moje

što uzdignute kao čeze presvlače setom sve noći moje
pa postade plačno ovo bledno lice moje

O petom času zbirke

Čitam peti čas zbirke, i pitam se *ratne slike strave* šta bi mogle da mi predstavljaju?

Pa recimo, zaklani ljudi ostavljeni na putu, izbegličke kolone, zapaljene crkve i manastiri, spaljene kuće i stanovi, silovane žene, starice, trudnice, devojke, razneseni, iskomadani, izrešettani, izgoreli ljudi, uperene puške u oči, u mozak, u srce, u čelo, u usta, u genitalije. Pretučeni, izgladneli, prinuđeni na krvav i mukotrpan rad. Bombardovanje.

Umorna sam. *Nek izblede sva ratna sećanja.*

Već su izbledela. Mnogo ranije sam trebala da krenem sa opisivanjem svega što sam videla i čula, mahom na televiziji i u novinama, za ovoliko dugog užasa na balkanskim prostorima. Bila sam pasivan posmatrač, neko sa strane, na margini dešavanja. Ništa nisam sprečavala, od sveg sam se bojala.

Ljudi su navikli da zaključavaju svoje male svetove. Ljudi su udaljeni, osiromašeni ljubavlju, slepi za druge, ili možda ne, možda mi se sve to samo pričinilo.

Suviše oštra, suviše kritična za ljude. Preterujem. Ludim iz časa u čas ove moje famozne, nedovršene i neshvatljive zbirke pesama.

Ponekad je kraj života, njegovo nestajanje i smrt, jedini spas od razmišljanja o veličini životnog poraza, pa ipak, treba što pre pobeći od takvoga stava.

Ceo dosadašnji život pred očima mi se odmotao kao na filmskom platnu. Sve te filmske slike, *od ljudskog oka satkane*, izbledele su toliko da na njima više ničega nema. Čak ni sreću

ne želim više, ne želim ništa više, sem ovog pustog tipkanja po prašnjavim dirkama.

Strah me prati. Plašim se svega, svakog dana, a naročito noći, dok nema nikog pokraj mene, plašim se same sebe i svojih neshvatljivih misli i nastojanja. Uhvaćena i išibana u sebi, sa krstom sam krenula na svoju Golgotu.

Oprosti mi, Bože, što spominjem tvoju žrtvu. Oprosti mi na iskrenosti.

Dosegnuta Istina, najbolnija je. Istina je da ne znam ništa o sebi, ni ko sam, ni gde idem, ni šta me nagoni da budem samo Pisac u pokušaju. Ništa ne znam o Ulici, o ratu, o Bogu, o državi, o svom narodu.

Istina je da se osećam kao stranac u svom domu, u svom gradu, u svojoj državi, u Evropi, na Zemlji. Ma stranac sam u vremenu i prostoru. Jadna sam, patetična i puna sete. Gde je budućnost?

*

Čini mi se da su one kuće na slici onog starog grada na mome zidu, čas dignute, čas srušene. Pitam se, zašto je to tako.

Čas šesti

Što olovku uzedoh u ruke
zaoštrit je ne znadoh
otup'te osećaji
perom iskazat vas ne umedoh
obram'te se želje ta pustite me
ispunit vas ne mogoh
skrun me tugo
ne znam ja ni za šta drugo

suviš's'me tugo
ti to zagrlila dugo
pa ne umem rimu udarit
pa ne umem slovo pojasnit
pa ne umem reč iskopat
pa ne umem sebe povratit

skrun'me pepo
popepeli mi glavu
zagluš't' me jablan'vi
pa nek panem ničce k zemljici na travu
nek me strule ratne ši'ice nek izgori sva mi mis'o
ionako bez korena ne vid se smis'o

zastan'te ruke ne rad'te više
zaćut'te se tice ne vesel'te se više

ućut'te se ljudi
ne pričajte više
grabežni ste, suludni
otimačini skloni Bogu neskloni
vam reč niš' ne znači
vas para sam kači
vas tuga ni ne brine
vas rat sam uzdigne
k mržnji k laži

il.. il..il..
il mi

...grešna mis'o prikral'se
pa je zaustavit ne umedoh
oprost'te mi suludni ljudi
kad olovku uzedoh u ruke
kad je zaoštrit s pameću ne mogoh
...kad laži se prikradoh

O šestom času zbirke

Čitam „Majstora i Margaritu“ Mihaila Bulgakova, i opet se pitam – šta čini pravo književno stvaralaštvo? Došlo mi je da sve dosad napisano izbrišem i počnem Dnevnik ispočetka kako i dolikuje pravom Piscu u pokušaju. Dođe mi da prestanem da mislim o sebi, i počnem da mislim o drugima, da izađem na ulice mog grada tragajući za likovima i mestima gde bi oni mogli biti, za stanovima u kojima bi mogli živeti. Ušla bih u crkvu ispitujući lica posetilaca koji se tiho mole pred ikonama ili ikonostasom ili lica onih koji pale sveće za duše umrlih ili zdravlje živih. Ali izgubila sam veru u Čoveka. Rat je za sve kriv. Ne mislim da su ljudi divni, više da su glupi i zli, puni sebičnosti, licemerja i laži.

Pokušavam da doprem do zakopanog dela sebe, čitajući stihove, udubljujući se u njih sve više. Stigla sam do šestog časa zbirke. Moje pisanje, ponekad mi tako malo znači, tako mu malo vrednosti pridajem, a želela bih da bude na vrhu književnog dometa, da svetli i predvodi, da menja i leči, da opismenjava i podiže nove Ulice pune smisla, života, radosti i vrednosti. Ali čak i da dosegнем svoj san o književnom izrazu, mislila bih da i dalje ništa nisam uradila, ništa pametno rekla, nikog dodirnula. Umesto da stremim vrhunskom priznanju, poput nobelove nagrade, pašću i zaglubiću se u svojoj psihi, sitna pred sobom, kao Alisa u zemlji čuda.

Sešću na kamen pokraj jezera, negde na nekoj planini iznikloj u mojoj mašti, posmatraču svoje oči nad modrom jezerskom površi, nepomično, skoro mrtveno ukočenoj. Staklasta površ vode zaklanjaće ogromnu džinovsku ribu, predstavnicu

svih mojih briga, i ona će me prikovati još više da posmatram mrtvu ukočenu vodu. Toliko mala, s tolikom ribom briga u duši. To ne sluti na dobro. Jesen će skinuti lišće s obližnjih grana, popašće po suvoj, stvrdloj Alisinoj zemlji čuda. Pašće mi po kosi, ramenu, nogama, u ruke. Uzeće ga ta ruka i zdrobiti, ubrzavajući proces nestajanja svega što okružuje srce u toj zemlji čuda. Nestaće sve zelenilo, i pomoliće se samo golotinja, a i to ću želeti da izbrišem iz tog svog predela mašte. Neće više biti planinskih venaca u daljini, neće više biti padina koje se spuštaju do modre ukočene površi, neće više biti neba, ni na njemu podivljalog meseca, neće biti ni užarenog, razljućenog sunca, sve će izgubiti svoje postojanje u toj zemlji čuda.

Ljudi svi pomrli, nema mesta više na groblju, svud su spaljeni, njihov prah razbacan po vazduhu lebdi, ne želi da padne na suhu zemlju, ne želi ni da pognu po vodenoj površi, ne želi da stigne do onog krsta na obližnjem groblju gde mu je i mesto za pad i spokoj – *ljudski prah* želi samo da što pre nestane u vazduhu Alisine zemlje.

Moja mašta želi da prikaže samo smrt i nestajanje svega postojećeg još uvek živog. Nemam vere u Čoveka koga bi trebalo da opišem.

Čitam šesti čas zbirke i sećam se jednog drugog vidika iz moje mašte. Tad sam još nešto želela da spasim i sačuvam od svoje okrutnosti prema piscu u sebi.

Sećam se jednog visokog jablana. Sećam se jedne kuće, po kraj njega. Sećam se jednog deteta u kolevcu, koje je nekad davno, tu bezbrižno u miru spavalo. Sećam se njegovog osmeha. Kakav je to samo osmeh bio?

A onda je sve to nestalo, zbrisano ratom. Rat se desio, spalio jablan, spalio kuću. Na tom mestu, u mojoj mašti, sad je samo prazan brisan prostor. Od tada i sve drugo nestaje s lica zemlje, i planinski venci u daljini, i nebo i sunce i mesec, i šume, i jezera, i groblja i sam ljudski prah. Sve nestaje, odumire, zahvaćeno besmisлом i prolaskom stvari. Rat ne treba da postoji. Ali, Čovek treba. Eto tu je apsurd.

Čas sedmi

Kad god pokušah shvatit
svak redak što s u mni zapati

naspram to je svakog shvata
reč što mlitna mi ruka privata

i svagda s pero u ruci
nalaz na istoj ti mucu

a nepregledni su sunci
što zrače nad svodom

i tak zrake spuštati svak na me hte
al nikom ne uspe

čak ni večnajem suncu
da zrakom ozrač me

svud tmina raskorak spustla
da mi s usanija reč nikad s ne izustla

svud s privid
pretvor u stravid

velkom ništavnu
to sve u mni uskliknu

zaputit s to stari ratni saigrači
da s se same opet saigraju

al se svi kanda umoreni
staš kraj me iznenad da zalegaju

zašuštal mi lišće u snu noćaska
kad mi niko ne ču mog mi glaska

kak se survo niz pleća mi vruća
o bunovnog mog mi potonuća

taj čudni šum
čudni vetar kraj ušiju mi šibnu

i dones mi zimu

i čudnu jezu što propišta s njim
u melodiji

i šta sad s tim...

O sedmom času zbirke

Ne razumem tok svoje psihe. Bolesna sam od književne nemoci pred ratom, tim krvnim neprijateljem smisla pisanja. Ubiti, ubiti, ubiti i ubiti, dan, noć, predeo, život, sve što rat, rukom svojom, u mašti mi dotakne.

Evo i sedmi čas, dosta sličan šestom, skoro istovetan, polegao na radnoj površini, čeka za opisom, bilo kakvim, čak i jadnim, bednim pokušajem, samo da se ne oseti moje književno pero mrtvim pred njim.

Šta znače svi ovi komentari Zbirke pesama „Časovi dostizanja Boga“? U šta to moje misli žele da proniknu? Šta da opišu, zar dubinu čovekovog očaja i hoda bespomoćnog i otežalog?

Ostarela sam i pre izdavanja knjige. Reumatična baba u tridesetim, sa bolovima u vratu i ramenu. Pokušavam masažu, ruka mi ogrubela, kô da sam ratar. Posejala jesam davno književno seme, ali ne na plodno tlo. Rat svako tlo okameni i pusti korov svud. Čini mi se, sva sam obrasla ratnim korovom, prekrivena, skoro do neprepoznavanja.

Toliko nerazumevanja sopstvenog pisanja ima u onom jابلanu, u onoj kući. Toliko nerazumevanja u ljudskom prahu koji odumire na nebu, zahvaćen nestankom i prolaskom stvari. Toliko nerazumevanja u mojoj sumanutoj opsesiji, da se perom borim protiv postojanja ratova, i to ne gradnjom neke izmišljene priče, nego stvarnim zahtevom, da se ljudi promene, da se odreknu rata, tog „nužnog“ zla.

O, ko proročica sam. Još samo da mi ludačku košulju navuku. Ma nema veze što je sve to realna opasnost, bitno je da se niko ne bavi time, pogotovo ne u književnosti.

Nikome nije palo na pamet da se ratovi uopšte mogu zaustaviti naliveperom... Zašto je meni to palo na pamet? Zašto svom peru pridajem božanske moći? Samo Bog zna kako da zaustavi ratove, ako to uopšte hoće...

Možda ga baš briga.

*

Vreme ima svoj zakon proticanja, ne može se zaustaviti, ne može se ubrzati.

Opet imam malo vremena za pisanje. Možda to i nije tako loše s obzirom da me samo udaljenost od ovog teksta može za njega vezati istinom, a ne lažju.

Pisac, odmaknut od napisanog, postaje kao prisilom prenesen u svet realnog poimanja stvari, u svet svakodnevnih priča i žurbe ljudi, u tu jurnjavu za obavezama.

Možda me ova povremena udaljenost od pisanja približi kasnije boljem opisu rata. Kad od njega pobegneš, onako izlečen, okružen ljudima, onda je sve drugačije...

I tad, u tim momentima, pomislim da stvaralac nikada nisam ni bila, i da me nikakva bol nikada i ni zbog čeg, nije ni dotakla. Zašto bi?

*

S vremena na vreme, padne mi na pamet „normalno“ pitanje, šta je uopšte ludilo? Da li nešto što se ne razume od strane normalnog, tačnije razumljivog širem krugu mislilaca, ili je biti lud, pride, isto što i biti malo više inteligentan u odnosu na prosek, ili malo više neinteligentan u odnosu na prosek? Možda je bolje biti lud i genijalan, nego biti lud a glup. A možda je najbolje ne biti lud...

Ili, biti lud na kvadrat, a ne malčice lud, mislim kad si već lud, budi do kraja lud, uživaj u ludilu, pre onih „normalnih“ koji će uskoro da ti se pridruže.

Filosofija je majka usamljenih.

Dok mi život polagano, svakim danom ide nekim svojim, često nekontrolisanim da ne kažem ludim tokom, strpljenje, odlučnost i upornost su jedine alatke za dostizanje cilja.

Ako je nešto teško, onda neka i dalje bude teško, ali i prihvaćeno kao takvo, kao nešto što je teško, za šta treba Sizifova volja. U suprotnom, bolje je odustati od započetog.

*

Ko drži obuzdano svoje zlo, sam će biti pobednik nad ratom, a i sobom.

Čas osmi

Što m' to razum večno lud zbog te
što m' to glas usa'ne kad dođ do te

što m' to noge bež od te
što m' to srce laž o te

sećaš li se kadkad kad me viš kraj te
kak' sam se nekad družio sa te

os'tiš li tadtad da s'sam umoran od te
i da m'ruke puste lež okovne po te

ko da tam ti
još uvek bitišeš

ko da tam ti
još uvek po svem zamirišeš

ko da tam ti
još uvek pod nebom zanjišeš

ko da tam ti
još uvek nad mnoom krošnje poviješ

al sad

čud'n zvuk im svak tren prov'den u starini
ovploćenje utihlih i zgaslih dana tam u zavičnini

tam gde dol viš nem star' ime
i sve ko d'govor zaborav me

tam gde reka viš nem mirnog toka
ko da g ga još uvek im naspram moja dva oka

tam gde put suncem obasjan viš nije
ko da mu krošnja suze za suncem još uvek lije

tam gde nikog viš nije
ko da u m'ni i sad sve s' još krije

negdašnja priča života mi mog
priča što ispričah uz Jablana svog

O osmom času zbirke

Jablan, drvo iz mašte. Neko bi pomislio ili da pričam o ljubavi ili da obožavam prirodu ili da mi je jablan najdraža stvar iz detinjstva. Ali ništa od *ili*, kad istina je da nisam imala niti jedan jablan u dvorištu detinjstva. Čudna iskrenost. Čudne reči.

Jablane, ti drvo poveliko. Jablane, ti drvo razgranato. Obešen je Čovek na tebi. Nečiji otac. Taj otac je isto što i ljudska dobrotu. Dakle, obesili su dobrotu o visoki jablan. Posle tog čina, Jablan je postao suvo drvo. Jablan je postao golo drvo. Bez lišća na granama. Bezlistno je Jablan drvo.

Bila je nikla trava, još pre mnogo leta, a onda je odnikla trava pod hladovinom obešenog dobročinitelja. Trava se ugušila. Ratni psi su ga nad travom obesili.

Mnoge prečice vode do jablana. Mnoge do kuće u kojoj je nekada, pre rata, spavala beba u kolenici. Jablan je bebi još od rođenja bio blizu, tik do prozora.

Došao je i dan D, veliki dan kraja. Došli su neki ljudi u užasnim ratnim okolnostima, i spalili jablan. Goreo je sporo, bar se to meni činilo, u tim sekundama, dok sam u snu osećala miris njegovog pucketavog vatrenija. Stablo sa granama izgaravljeno, i sokak u daljini garav. Sve je zadimljeno. Nema čistine na vidiku. Neće biti ni vidika. Na brdu na kome je nekad bila kuća, i taj jablan, čudno drvo, više nema ništa sem pepela, gara i odumirućeg dima.

Pre D dana, stojim u snu mašte, pod obešenim čovekom. *Valjda znate, prijatelju, da ću vas jednoga dana, Ja, budući srpski pisac, skinuti s te grane. Da ću vas okupati, napojiti, nahraniti,*

vratiti u krevet da se naspavate posle toga vašega užasno ugušujućeg mučenja, kao što je stegnut vrat. Vi, znate Oče Dobroto, da ću vas vratiti ponovo u život, jer to sam Ja, pisac koji vraća likove iz mašte u život. Bar to umem i mogu. Znam da ipak nisam Bog.

Obešen čovek i dalje mi ćuti, a grane su pred slamanjem, nadole mi okrenute.

Vi, znate, Oče, da vas je moja mašta obesila o to drvo, da bi vam dala neku vrednost. Vi znate i sami da i ja samu sebe ne razumem. Šta radim sada? Pričam s obešenim čovekom na starom Jablanu, spaljenom kasnije. Šta se sve ovde desilo? Tabu tema. Kad bi ovu tugu ljudi pročitali, sve bi pogrešno tumačili. Rekli bi, ma pusti, pusti je. Ona je luda, luda je...ona u svemu vidi Rat.

Trava se smanjuje pod mojim stopalima i uvlači se u zemlju.

Upali su sinoć i isterali vas iz tople postelje, vukovi rata, razulareni i gori od onih pravih. Oči su vam iskakale iz svojih šupljina. Izbečeni ste i zgranuti bili, i molili ste ih da vam ne diraju porodicu.

Sunce se povlačilo po krvavom tragu koji je išao besomučno ispred njegovih stegnutih užarenih sunašaca.

Videla sam vas. Svaki put vas vidim kad pogledam u neki izlog s knjigama. Setim vas se. Voleli ste knjige, voleli ste klasike, voleli romantike, najviše filozofe. Voleli ste da čitate o slavi same Dobrote, koja vam dušu sačinjavala.

Za suncem povlačio se i mesec.

Ubili su vas zbog vaše dobrote. Oni ne vole dobrotu. U ratu se dobrota mora ubijati.

Mesec nestade. Sunce se ponovo neće rađati. Jalov život. Tesnac. Umiruća priča. Šuma izgorela uhvaćena stihijom. Ljudske kosti zakopane po selima. Krici i vika ljudi iz bežanije zamreše. Pobjeni su, a i ja kao pisac sa njima.

Čas deveti

Koreni duboko su u meni
i osećam svaki njini trzaj
usliš' molitvu Bože
pa podaj i meni
da nikad viš' ne osetim kak' diše
njini zadnji trzaj
ak' sećanje ne vara
godine su puste prošle
kak' dotako nogom nisam
tle zemlje ošle
ak' brojke nije
i slova što s u pamet slije
vihorov'ma rata
ništa milo bilo nije

ni onaj jablan
što u se detinjstvo krije
ni ona škola
što pamet zna da izlije
ni onaj kraj šumni zeleni
što šumi svud u meni
ni ona kuća trošna stara
što važ' mi za najmilijeg drugara

ni oni ljudi čiji pogled ugledah
iz kolevke ranih dana

od sad pa do groba
et' men' led i ljuta rana

što shvatih sad dok s trzaj korena
u meni pretvara u nož

seč me bleštavim svetlom
prikriiveni ratni boj

gde s vič' padanju da ustane
a ustanju da ne posustane

gde s vič' glavi da s pridigne
i opet k nožu stavi oči satrne

a u njim sam s vid žubori **žubori**
i u smrtnom času ostaš sam ti šumovi
to šume zadnji trzaji
a posl' njih dođoš mukovi

tiho je na bojnem polju
i sve kand'da spava

sam' se utvarno ču šum
negdašnjih jablan'va

kraj škole i stare kuće
gde kand'da jedno dete

u kolevci...
u miru ...
još uvek spava.

O devetom času zbirke

Šta to behu koreni?

Osećaj jako poznat. Osećaj pripadnosti i bliskosti, okrilja.

Zašto sam toliko okupirana svim tim vestima koje me svakodnevno okružuju? Ovaj ubio onog, onaj zaklao onu, ovog raskomadao onaj, oni silovali nju, ono udavljeno dete pluta po Dunavu, ona se žena bacila s mosta, a ruke koje upravo sada ovo pišu ne staju i ne staju, pritiskaju tipke i ne kaju se što lude, i lude, i lude, zajedno sa svim tim dnevnim natpisima, temama dana, u novinama, u člancima, u klanici ljudskih vrednosti, u ovom našem neprolazećem vremenu zla... A ja pokraj svega toga bi trebalo da pišem o korenima. Pa, nema korena, nema vrednosti, ničeg više nema, osim mirisa smrti.

*

Društvo današnjice porađa bolest. Lažna porodica ubija sebe. Koreni nisu ništa sveto, a onda je i u državi kletu. Niko nikog ne ceni i niko o nikom se ne brine. Srbin Srbina ubija. Ljudi ćute u sebi i međ drugima, a ja da pišem o korenima. A kako?

*

Skoro da želim da uđem u onu sliku na zidu, da postanem ona senka čoveka i da hodam tom ulicom bez kuća, da hodam njenim tlom pregaženim tenkovima i vojskama, da... Podigla sam ponovo svoj spuštenu pogled ka slici na zidu i na tren pomi-

slila kako je ta senka gore, ne na zgarištu čovečanstva, nego u Ulici, među prozorima kuća i dvorištima sa psima, lalama i hortenzijama, da sam među svojim korenima, tu u prelivu duginih boja, sa potpisom autora slike u zadnjem desnom uglu koji nosi poruku: *Ja želim da verujem u ovu, a ne u onu prethodnu sliku.*

*

Ništa strašnije od umiranja porodice. Najveći strah koji nosim u sebi jeste strah da ću ostati sama, i gledati kako svi ti ljudi koje silno volim, i zbog kojih postojim, prelaze na onu drugu stranu, jedan po jedan.

I ništa tužnije od prazne kuće. U kakvu se depresiju tone kad se ne čuje u njoj dečija radost... Još uvek u meni odjekuje vriska dece, njihovi osmesi, trčanje, igranje žmurke.

*

Duhovno sam biće, i često gledam u ukrštene linije na svojim dlanovima. Pitam se koliko će se od sudbine ispuniti i koliko je uopšte možemo preokrenuti.

Detinjstvo, najlepši period nevinosti i bezbrižnosti pamtim po ljudima u čijim venama teče krv predaka. Pamtim ljubav koju su mi njihovi pogledi pružali. Pamtim toplinu dlanova, i čvrst zagrljaj. Pamtim korene, staru kuću, i kućne ljubimce. Pamtim njihovo postojanje, užurbanost koraka, njihovu priču, pa i svađu. Pamtim uključenu rernu na najjače, iz koje se, vrlo brzo, oseti miris domaće štrudle sa makom. Pamtim i miris tek skuvane crne kafe, i komšinice koje su došle tu da ogovaraju, iako na to nikada nisu gledale kao na nešto loše, nego su mislile da je normalno da žene vole malo više da pričaju od muškoga sveta.

Čas deseti

Kolevko mojih ranih dana
do te vodi samo rana

i da želim mislit na te
tu zaborav zov me brate

tu većma inje popanulo sinje
pa sa reči moje uzdigoš se ledinje

ne to nisu one naše dinje
što mati spremaše

o radosti detinje...

kolevko mojih ranih dana
pokrila te nema tama

i da želim tražit ja te
kako kad tama skrila te

tu većma noćca bruji
i nemom mimikom pevaju kićani slavuji

ne to nisu one pesme naše
uz koje svako rukom maše

o radosti detinje...

kolevko mojih ranih dana
ruka moja sadeka otežana

niti dinje uzimaše
niti uz pesmu više maše

tu većma s godinama
pokrila nas crna čama

ne to nisu one bezbrižne noćce
dok se ugledavahu majčine očce

o radosti detinje...

O desetom času zbirke

Kolevko mojih ranih dana, do te vodi samo rana....

*

Ne znam zašto, ali neko šesto čulo kaže mi da umesto opisivanja kolevke treba da prebacim u Komentare ovo *uzaludno-zaludno* pisanje kvaziromana...

TRAGOVİ ŽIVLJENJA

Ja nikada neću uspeti da napišem knjigu o životu,
jer mrtva i prazna sam u duši

Fascikla* sa zamišljenom smeđom ženom

Nema više nikakve svrhe gubiti dragoceno vreme na iščitavanje ovih pisanih redova nastalih pod dejstvom stanja „otvorenog pišćevog duha za traženjem opsega reči“. Imajući u vidu sve okolnosti koje su dovele do ovakvog depresivnog stanja, autor će se još na početku romana potruditi da uništi vrednost reči, zamagli jasnoću izraza i pomoli se Bogu za averziju celokupne književne elite prema njemu kvazipiscu osuđenom na *neizostavnu i neumitnu* propast svog književnog dela, što predstavlja u suštini čistu nevericu autora proisteklu iz gubitka *sopstvenih* tragova življenja.

* Fascikla = Finis Operis

Nema ničega naročitog u tragovima, pa se kao neka vrsta kameleona, transformatora, begunca iz sopstvene kože, krije iza imena mnogih književnih velikana i to usled unutarnje praznine svoje imaginacije, kao i užasne praznine sadašnjice, vremena zla u kom bitiše, a koje uništava svaku želju za usavršavanjem i stremljenjem ka drugom načinu gledanja na stvari.

Ukoliko neko jednog dana ipak reši da protraći vreme iščitavajući i dalje „Tragove življenja“, treba da zna da autor teksta zapravo mrzi sebe i svoju, kako smo to u poslednje vreme i uvideli, krajnje mazohističku dušu.

Uzgred, da se i Ja predstavim, ja sam „popunjavajuća hartija“, podloga koja preuzima sve piščeve misli, tako da moram učestvovati, vrlo direktno i neraskidivo u „Tragovima življenja“, knjizi čije je pisanje započelo maločas, i koja autoru, bar zasad, ne mora imati ništa od sadržaja, pošto stvara delo u nekom krajnje čudnom stanju toka svesti, stanju kreiranja knjige bez primarne ideje romana.

Kvazipisac Marstoj je, inače, još uvek pod utiskom iščitavanja legendarnog romana „Čarobni breg“ Tomasa Mana, i uporno pokušava da misli i piše kao taj čovek kratke sede kose, crnih u poluluk izvijenih obrva, opuštenih obraza, stisnutih, skoro nepostojećih usana, sa položajem revnosno zamišljenog čoveka naslonjenog na stolicu, čoveka skrštenih i spuštenih ruku na prekrštenoj levoj nozi, sa zlatnim prstenom, podebljim i povećim, iz čijeg položaja vise nadole piščeve naočare, tačnije jedan delić stakala, dok štofano odelo sivomrke boje, kao saliveno za velikog pisca, stapa se sa belom pamučnom košuljom, nad kojom se ističe ženskom rukom dobro doterana široka zagasito siva šarena kravata.

Oči Tomasa Mana, iz kojih izvire posebna vrsta zapitanosti, gledaju ukoso od autora „Tragova življenja“ koji se uporno trudi da tim putem pronikne u unutrašnju književnu čvrstinu koju je posedovao ovaj legendarni nobelovac. Rezimirajući reči posvećene njegovoj pojavi ne može se oteti utisak da je nešto uletelo u grudi kvazipisca Marstoj, i da ona trenutno ne popunjava hartiju, već neki drugi pisac. Istaknućemo i činjenicu da

se kvazipisac Marstoj teško odupire neskrivenoj ljubavi prema poistovećivanju sa proverenim legendama književnosti, a naročito sa kremom pisane reči, dobitnicima Nobelove nagrade.

Ispod već podrobno opisane slike Tomasa Mana, a koja se, da podsetimo, nalazi među prvim stranicama njegovog velikog dela, stajaše autorov potpis, napisan izjedna s velikim umećem, skoro izvezen, satkan od lakoće pokreta pera i sa pomalo ukoso izduženim i uvećanim početnim slovima cenjenog nobelovca „T“ i „M“, koje kvazipisac Marstoj bez razmišljanja prihvati kao dokaz veličine njihovog vlasnika, a što beše sa druge strane potkrepljeno i obimom knjige koja je brojala ravno 874 gustokućane stranice, od kojih na poslednjoj stajaše tako našem kvazisti dalekosežne reči koje glasiše ***Finis Operis*** iliti ***kraj***.

*Zašto je tako teško izraziti se rečima, kad je sve oko tebe i u tebi pusto? Gde sam zaboravila svoj trag življenja i kako da ga ponovo pronađem? Ja nisam pisac, ja sam slaba za to. Nemam ja više unutrašnju želju za opisivanjem bilo čega. Mrtva sam i prazna u duši, prepuštena nekom nemenjajućem toku stvari i mislim da polagano iščezavam, odnosi me jaka struja i ja ću jednoga dana biti u gomi li otkinutih od jedinog pravog načina življenja. Čijom krivicom? Samo mojom. Ili, možda, i krivicom Ulice... razmišljaše tako kvazipisac na sumraku sećanja, zagledana u reči „*Finis Operis*“.*

S dubokim uzdahom ona zatvori obimnu plavu knjigu Tomasa Mana, rukom polagano mazeći končić koji izvirivaše iz sredine knjige pokazujući dokle se stiglo sa iščitavanjem, sva tužna i utišana.

Oči našeg kvaziste bile su skoro na ivici suza, dok su besciljno i beživotno promatrale sklopljene stranice „Čarobnog brega“, tonuvši pritom sve više u besmislenost trenutka što ne pita za život, već seče nemirima okićenim porukama duhovnog samoubistva.

To je vreme kada se nagoni za življenjem sužavaju mereći časove oduzetošću životnih namera i obuzetošću voljom za duhovnom smrću, a ono čega ljudi treba da se plaše nije sama smrt, već potonuće njihove snage i gubitak tla pod nogama.

Uporna i krupna večernja kiša padala je i kvasila dugo skrivane nemire, ne gaseći, nego rasplinjujući ogromnu buktinju pritajenog nezadovoljstva.

Pored ostavljenog „Čarobnog brega“ Tomasa Mana na stolu kvazipisca Marstoj, stajao je jedna fascikla sa *likom zamišljene smeđe žene*, krupnih okruglih i pomalo ispupčenih očiju, što pobuđuju na poštovanje onog ko je trenutno zagleda.

Bila je to žena bez imena i porekla znanog autoru „Tragova življenja“ i njen istiniti trag beše još uvek prikriven od posmatrača. Kao i Tomas Man, i ona je gledala ukoso, ali u čemer ispunjen prošlošću i bolnim sećanjima, a ne sa posebnom vrstom zapitanosti, koja je krasila sliku Tomasa Mana iz „Čarobnog brega“. Njena unutrašnja vatra bila je mrtveno mirna u odnosu na belinu fascikle, koja je vriskala većim življenjem nego lik zamišljene smeđe žene, dok su male crvene trešnje virile iz zelenih liski specijalno osmišljenih da ukrase podignutu kosu bezimene smeđe žene. (Kasnije će shvatiti da je podseća na bronzano poprsje žene koja simbolizuje Srbiju – dodao Pisac u pokušaju.).

Unutar fascikle stajala je započeta, a još uvek nedovršena zbirka pesama „Časovi dostizanja Boga“.

Umetnik mora da ceni i voli svoje delo – konstatova kvazipisac Marstoj sledećeg dana posle one večeri ispunjene krupnim dobovanjima kiše po oknima, koja su ovog jutra osvanula obasjana suncem i uokvirena bledoplavom čistinom neba koje se moglo nazreti iza rukom izvezenih, pomalo šupljikavih ružinih cvetova, na zavesi koja se lagano pomerala nošena ulaskom jutarnje svežine.

Na svetlosivoj petospratnoj zgradi izvesnog Instituta, s ogromnim prozorima, prekoputa zgrade u kojoj stanovao je kvazipisac Marstoj, lepršala je zastava zemlje čije se ime za života našeg kvaziste izmenilo više puta, usled haranja nezaustavljivih ratova kojima je prisustvovala zajedno sa ostalim pripadnicima svoga naroda, često u tom vremenu deljenih na patriote i izdajnike ... *koji izdajnici nikada nisu bili, ostajemo dosledni tom tvrđenju. To je čisto relativna stvar, vrlo promenljiva i podložna*

kritici, sudu istorije čovečanstva. Pravda tek nastupajućeg vremena, u čijim prirodnim smirenim očima će se nazreti božiji prohtevi, božanskom rukom ispisan poredak čovečanskih stvari, današnja osuda i sutrašnje oslobađanje i oprost jučerašnjih „grehova“. Čovek je sam sebi zatvorio vrata raja ratovima. To pojedinci potvrđuju držeći upaljene sveće nad grobovima poginulih ratnika, pored spaljenih sela, zapaljenih šuma iz kojih miris pepela i gorke neželjene smrti još se nije razredio, ne nagoveštavajući tako bar neku mirisnu notu novog proleća, leta, jeseni, ili zime, provedenih mirno, a ne u metežu, truležu i zgašenom žarištu zapaljenih crkava, tih svetinja čiji duhovni vapaji ostaju svetu besciljnom i zaboravnom, koji greške ponavlja po zakonu ludaka koji ne promišlja sopstvene postupke i sledstveno tome uzaludno gradi nove crkve, da bi ih opet ugledao porušene, a stanovnike duha satrne u korenu, u skoroj ili daljoj budućnosti sveta, mišljaše kvazipisac Marstoj posmatrajući lepršanje zastave po jutarnjem svežem vazduhu, pročišćenom blizinom sudara Dunava i Save i od čijeg trobojnog vijorenja u srcu autora osta samo pusti, iskrvavljeni i iskrivljeni odblesak negdašnjeg patriotskog žara i kulta srpske bogate i mučne istorije. Ljudi se vremenom menjaju, a njihova dela nam na tu promenu ukazuju. Dela hoćemo, a ne puste reči, nastavi dalje sa unutrašnjim tokom misli, uleglih u krošnju starog olistalog oraha, čija prirodna lepota krase sliku beogradskog kraja u kom mnogi događaji otidoše u slavnu istoriju.

Žraci svetlosti prodirući kroz belinu omanjih raštrkanih oblaka, koji obuhvatiše vidik prozorskog okna ka kom autor uputi svoj znatiželjni pogled, sada behu toliko zaslepljujući da se ni svetlosiva petospratna zgrada, ni krošnja starog olistalog oraha nisu više mogli jasno videti usled prejake sunčeve svetlosti, čiji napadi prekriše crvene krovove zgrada smeštenih u daljini, pretvarajući ih u osunčane predele, na kojima su se samo crnile, boreći se sa svetlosnim neprijateljem, senke dimnjaka, u kosini i padu ka ivici zgrade. Ova zamišljena smeđa žena pod zracima sunčeve svetlosti tako čudno sjaji. Podseća me na nekoga, ali se ne mogu setiti na koga – prozbori kvazipisac Marstoj upirući ponovo svoj ispitivački pogled na poluotvorenu fasciklu. Možda

se poistovećujem sa svim tim slikama, sa tim ljudskom rukom ove-
kovećenim tragovima življenja, da i ne primećujem otupelost koju
gajim prema sopstvenom tragu. Mnoge sam stvari pokušavala defi-
nisati, dati im pravo značenje. Zašto je tako teško proniknuti u sop-
stvene tragove, gde sam ih zagubila, kako da ih povratim? ... Što čov-
vek čini sam sebi? Igra se sa sopstvenim krajem, moralnim padom,
uniženjem i rasulom osutim po vremenima postojanja. Licemerstvo
i batrg malih, lažju izubijanih i stoga sopstvenom slepošću uvek na
mržnju navučenih ljudi, do te mere, da i „veliki“ požele u tom vre-
menu bujanja zla da budu samo osrednji, pogubljeni i kukavni. Zlo
je vreme skraćenih nogu, brzog bega, kasapljenja prošlosti i izvlače-
nja iz nje sve samih moralnih nizina, pravih linija otupljenja, dok
onog ljudskog i velikog, nekad u svetu normalnih tako poštovanog
i cenjenog, više nema. Dobrota se izgubila. Dugi niz godina, mno-
go je padova Čoveka, mnogo je vetrova svetskih ratova, močvarnih
terena, i zakrčenih šuma, puteva presečenih rušenjem mostova. Šta
je Čovek? Kokoš i izmet na samom kraju življenja... Što to on učini
samome sebi, ubija i kinji sebe, naučen da pati i ne voli se? Ustati
danas i reći istinu ljudima, ravno je samoubistvu, streljanju, smrti.
Krik prošlosti, tako velike, vapaj manastira i crkava, napuštenih
sela, mutnih reka i prebukiranih gradskih ulica, punih smoga, me-
teža i sveopšte klanice misli. Ljudi kolju jedni druge, ne povinujući
se toleranciji, ubijaju nerve i ponos, srljaju u ludare, pune stranice
novina crnom hronikom, brišu slova nadgrobnih spomenika, ruše
imena umrlih, prodaju živima cveće posvećeno mrtvima, štampaju
lažni novac, krađu, muče, usmrćuju i prljaju grad, vršeći nuždu po
parkovima, ko kerovi, ko demoni sitničarstva i cepidlačenja. Njiho-
ve su namere, namere malih, a noge, skraćene lažima, smrću njih
samih. Čini mi se da su ljudi u stanju da razapnu i drugi dolazak
Hristov, sve u nadi da će se tako konačno oni sami spasiti svoga
greha. Pitam se koliko je ljudi htelo da spasi Boga od njih samih,
od tog njihovog iskonskog korena zla u kom su rođeni zapetljani i
zamršeni. Užasan je čovekov pad s visina, a kakav bi mogao biti tek
njegov let... Potrebno je samo hteti i umeti promeniti moralno palog
Čoveka. A opet šta je moral, kao i izdajstvo, čisto relativna stvar,
duplo osmatran, duplo koristan. Ljudi zamenjuju moral za novac,

ili bolje reći, njima je moral isto što i novac, a hijerarhija vrednosti, suprotna zdravom razumu...

Otvorivši najzad fasciklu u kojoj se nalazila započeta, a nedovršena zbirka pesama „Časovi dostizanja Boga“, i čiji lik *zamišljene smeđe žene* pod zracima svetlosti je na „nekog“ podsećao, kvazipisac Marstoj spazi manju gomilu papira, uredno složenih, ispunjenih redovima lirike, istaknutim strofama pesama, primetno nesrazmernog izgleda, s ponegde boldovanim delovima. Na prvim stranicama požutelog rukopisa, duže vreme zaturenog i zaboravljenog na najvišoj polici za knjige, ugleda dobro poznate početke „Časova“.

Bili su to iskidani časovi, odbljesci jednog slomljenog vremena, umrtvljenog silnim napadima, mučenjima i skliznućima u sunovrat ratnih dubina. Dokazi vremena što ubija najbolje sinove i kćeri, krvnički i podmuklo. Rat je neminovno zlo, i šta tu umesno reći pažljivo biranim rečima, kad svaka naposletku ispadne izlišna... Rasulo je to, smrt vere, euforična seća vrednosti, prodor slepih ideja i pomračenja misli poklonika. Sve se to primećivalo po opustelim zgarištima požutelog rukopisa, čija su čutanja uporno sledila svoje ispevano zlo, koje je s oblacima gustog crnog dima brzinom metka, pravdi izmicalo.

Ne može se hartijom ubiti zlo, niti popuniti čovekova praznina širenjem i skupljanjem rečenica, tkanjem i ljubljenjem morala. Zlo čoveka surovo unižava, i to uniženje teško se može knjigom opisati, ma kakav dar imali i ma koji nas ciljevi vodili. Ostajemo pasivni posmatrači, pregaženi učesnici, izobličena lica i zapuštena pera, nemoćno sunovraćeni u izbledele pokušaje opisivanja krvavih časova u kojima bezuspešno tragamo za svojim zakopanim Bogom.

*

Dan kada je srušena kolevka stoji zapisan u jednom starom blokčetu. Jednoga dana, u jednome mesecu, u jednoj godini, srušili su mi kolevku.

*

Da li je zakopani Bog isto što i zakopana kuća? Da li je kolenka isto što i vera? Da li sam ja srušena zajedno s tom kućom, tog famoznog prokletog dana sadizma nad njenim temeljima?

Srećna nam Nova godina, i ova i svaka naredna. Nakićena jelka, ukrasi i pokloni, deca koja jure sa osmehom na licu, petarde i pijani na Trgu republike, koncertni tonovi što se kroz buku graje teško probijaju, a ja i ove godine ista.

*

Gazim svoj život i retko okrećem pogled nazad naviknuta na surovo prolaženje vremena. Ne znam ko će me vratiti toplini kolenke bilo one iz moje mašte, bilo one stvarne, iz mog detinjstva. Ne želim da je se sećam. Čega imam da se setim? Mrtvog. Zakopanog. Srušenog. Ubijenog.

Kako da opišem samo jedan momenat, tako upečatljiv, momenat pre rušenja kolenke iz mog detinjstva...

Noć je. Ispred mene i zatvorenog prozora nazire se gologlavo granje starog oraha. Nema plodova u tmimi te noći. Tišina je. Moji izašli već napolje iz kuće. Naš poslednji pozdrav sa njom. Opusteli zidovi nekadašnje kuhinje, posivele od gara tapete, rupa za oluk. Nema više mirisa pečenog bakinog hleba, nema koraka deke ispod prozora. U donjem dvorištu nema više veša na onoj žici, ne čuje se pas, ne prolaze mačke, samo moj dah prilepljen za prozorsko staklo i dalje odaje da je živ i da nekog na tom staklu uporno čeka.

Mora da nemam srca kad mi više teško nije, kad sam hladna i odrasla, imuna na bol. Zašto da ljudi plaču za oduzetim ljubavima, za ranim detinjim danima? Zašto da stremim radosti, kad sam navikla na rušenje svega, svoje ličnosti, svoga ognjišta, svoje domovine, želje za pisanjem...

Bolje je biti ravnodušan, kako inače preživeti?

Čas jedanaesti

Sve zakopano preda mnom je
neko to silom zakopava pute svoje

neko to grabi lopatom
da pospe staru zemlju sa novom

neko to nogom gura
što dalje s pogleda svoga sve staro svoje

sve zakopano njino
otkopano posta put duše moje

neko to grabi grabuljom
da istrebi zemlju od prošlosti

neko to čini sad i meni
jamni čas sadašnje trošnosti

neka ste mi došli drugovi
po groznoj prošlosti

srama me od vaše pakosti zlobnosti
srama me od vaše niskosti podlosti

srama me od vaše zaboravnosti i
srama me od vaše zemljano-plitkive zakopavnosti

posle vas...
samo pustara ostade

nema tog grada novca para
što može da mi dađe kuća stara

ništa slično nema
do zavičajnog trema

ništa tako toplo
do ono naše staro kotlo

kod nastrešnice i kućnoga praga
gde me čeka toplina draga

lava iz stare zemlje izbija
nepovratno me ubija

ništa novo ne leči
kao što petao kraj stare kuće kukureči

kopaj kopaj
sve zakopaj družino stara

odavno znadem
da je kuća puna žara
ratnim vihorom zatvarana

pa olupina pa vetrina
samo kucka tamo

i samo jedna stara krava
prebiva još tamo

odavno si zakopana stara zemljo
ne videh ti oči sanjive

ne mogu ti pomoći
daljina nas deli ovako ranjive

ti znaš da ono nismo smeli
da se volimo nikada

samo hladovina
stare dudinje sad nas zaklapa

i timara nas sećanje sneno
prepuklo je ovo srce jedno

O jedanaestom času zbirke

Stigla sam do jedanaestog časa zbirke, časa o rušenju doma i domovine. Moje pesme možda nikome neće predstavljati bilo kakvu vrednost. Zašto bih se bavila umišljanjima? Ljudi ne trpe težinu savesti. Ljudi bi voleli lakoću moralisanja. Slagati se sa političarima. Slagati se sa masom koja ustalasava određeno doba planete Zemlje.

Volim divokoze. Jarići na planini. Maslačak i mačka u šemi za jednu noć. Mora da sve u mozgu ima razlog što nastaje. Pa čak i ova glupost kao što je šema maslačka i mačke u redovima posvećenim rušenju doma i domovine. Kakvo bi društvo bilo bez šale? Treba se smeјati pred rušenjem doma. Nikako plakati. Čemu suze nad grobovima? Čemu uopšte ta lažna ženska dominacija, veštica Suzetine? Ma otkud to da su žene stvorene da plaču!

*

Izgubila sam osećaj za ljude. Ne pričam više sa njima kao ranije.

Nešto me iznutra zakočilo. Nešto sam u sebi i ne znajući zakopala. Niti u stvarnosti funkcionišem, niti u mašti. Zašto je to tako, još mi nije jasno? Ko će se svega setiti, svakog dana, komentara ljudi, nerazumevanja, besa, moje nemoći i nesigurnosti?

Drugačija.

*

Ja jesam pisac, ali za neke sekunde života nema opisa.

*

Toliko se ruši i podiže po Beogradu, niču višespratnice, ljudi u bujici nadiru ka glavnome gradu, u potrazi za poslom, za ljubavlju, za ostvarenjem snova. Napuštaju stare domove, kupuju nove stanove, zatvaraju se unutar tih prostora u kojima su sigurni i zaštićeni, sa bliskim članovima porodice. Ko pogreši, čupa kosu, baca se niz stepenice, preti da će se ubiti kad ugleda sudske izvršitelje i shvati da para više nema.

Prevareni, izigrani, zbunjeni, sednu u hotelsku sobu, privremeni smeštaj, i po prvi put u životu, ne pada im ništa na pamet. Sete se kako su sa koferima, i puni nade, izašli iz svojih sela, i krenuli ka boljem gradskom životu. Izazivaju sažaljenje onih koji znaju kroz šta su prošli, i osim tog, prepušteni sami sebi, prilagođavaju se surovosti života.

A tamo, po unutrašnjosti Srbije, prazni domovi, a i čitava sela. Drumovi bez traktora, na njivama gospodar je korov, šume su isprepletane gustim šibljem, šire jezu, i stvaraju neprohodan teren. Siromaštvo je zavládalo u domovima starijih ljudi koje iznenade retki posetioći tih sela sa čudnim nazivima.

Turizam daje nadu da će se bar neko tamo vratiti, da će znati čime će se baviti, da će mu se to ipak isplatiti. Ništa ne može da se poredi sa mirom seoskih prostranstava i svežinom brdskih mesta. Brvnare zapuštene, sa poispadalim daskama, sa slomljenim staklom na prozorima. U naseljenim brvnarama uza zid naslagana drva u zimskim uslovima prekrivena su snežnim nanosima.

Zimi preostali stanovnici tih mesta teško krče put ka spoljnom toaletu, ne prepoznaju usku stazu do njega, ili onu drugu stazu koja ih vodi do ambara, šupa, staja, u koje kad zagaziš, osetiš kako ti pod stopalom klizi balega, ostavljajući ljigav trag i rezak miris, srećom ispomešan sa zimskom hladnoćom. Bez

obzira na teškoće, starci uzimaju vile, bodu seno, hrane stoku, obučeni u stari kožuh, u vunene debele čarape i opanke, dok im žene leže pod zemljom.

Najtužnija slika urezana u mom sećanju, iz tih planinskih udaljenih sela, jeste slika jedne starice koja sama živi u malenoj kući u jednoj odaji, gde kuva, jede, spava. Prostor bez televizora i telefona. Struja je slaba, i često nestaje. Izvor vode daleko je, i prići mu zimi, nema smisla, ako ti je život mio. U okolini, nigde prodavnice. Nekoliko koza i kokošaka prave joj društvo, i poneka slika rođaka iz mlađih dana.

Na jednoj od njih starica je mlada, po lepoti nekad čuvena u selu, tajanstveno se smeši svom tadašnjem snimatelju. Tajna je sakrivena, i nikome je nije otkrila. Simpatisala je tog fotografa. I naravno, nije mu ništa rekla.

I još tužnija slika te starice, jedine u tih par brvnara, na tom okomitom, planinskom delu, najbližem vrhu te planine, kako usmerava svoj izgubljeni, usamljeni pogled na drum, koji zimi postaje neprepoznatljiv od snega.

U njenom pogledu neizmerna radost kada ugleda spasioce toga drumu, kako ga zimi jedva krče, satima i satima, uvek iznova iznenađeni otkud opet taj mrak i kratak dan.

Umesto da ta mesta se odupiru zaboravu, ona nestaju, i posle smrti te starice, kuće ostaju same. Kokoške i koze odvedene na druga mesta. Staje zvrje prazne, i čak se i balega u njima razlaže, miris joj nestaje, i sve se urušava, i vremenom propada, uz tresak koji niko ne čuje, bez oplakivanja što se deo nekadašnje Srbije zaboravlja, zakopava, i ne prepoznaje.

Umire stara Srbija, u gradovima se rađa nova, užurbana, pogubljena, zaposlena, zastrašena, a čak i ti gradovi postaju tensni, pa se ulazi u avione i leti se u daleki svet, sa znanjem u glavi, diplomom u ruci. Ne vraća se, beži se. I niko ne treba da za to njih okrivljuje. Znanje i napredak niko ne sme zaustavljati. Ma lagodan se život traži.

Ali, bar neko da se seti onih starih mesta, da izgradi tamo nešto, da svoje znanje primeni na staru Srbiju, od koje smo potekli... Da se bar neko od te pametne dece seti svojih korena i

one starice čiji grob je obrasla visoka trava i korov, i na kom se šibica ne sme zapaliti, ni sveće ostaviti da gore da vatra ne zahvati malo planinsko groblje, i od njega ne stvori ogromnu buktinju.

Čas dvanaesti

Daneka na vidiku
videh jednu čudnu sliku

ne bejahu to mornari
već malih tića tužni žali

što s se vid oka njini
uzdigoše sasvim mali

pa ko da su i tići znali
kanda su se to naši žali

ugledali **ugledali**

pa stadoše tad tići mali
ko da s me ono baš uvek znali

pa stadoše brz govorit
ko da b mi nešto baš sad dali

govorit mi kud to njini žali
žubore kao tužni vali

rekoš mi tad tići mali
da su im zli ljudi stali

lepet krila lomit
hukom kamena slomit

cvrkut zdrobit
u prah i pepeo pretvorit

svaki njini pokušaj za srećom
upali se svećom sve većom

svaki njini pokušaj za let
nikad nije preleteo ni najmanji cvet

a na njino gnezdo majka ne doleti
i otac ko da ih se viš i ne seti

al to ne može bit kad do njini očiju
svu sreću sam su vidli

ne... to ne mož bit
mora da su s puškom zli ljudi
i majku i oca ubli...
tugo moja.

O dvanaestom času zbirke

Moji su prijatelji utvare, duhovi prošlosti zakopani davno. Gubim se. Udaljavam se. Umišljam i preterujem u izrazima svojih emocija.

Ponekad su mi misli na granicama normale i čini mi se da se vrtim u začaranom krugu u kome ništa drugo sem ničega i nije moguće.

Savila sam se ponovo. Kičma me boli. Rane me kidaju. Opet sam blokirana. Opet mi pisanje ne ide. Umorna sam od zabeležavanja svojih ispretureanih misli. Umorna sam od pritiska ova četiri usamljena zida.

Na jednom od njih nalepljena je slika Iva Andrića. Što je duže gledam, sve više želim da pričam sa njim, bar u mašti, bar u fikciji ovog komentara.

Andriću, obraćam ti se, i molim te, reci mi kako da opišem dvanaesti čas zbirke, reci mi kako da opišem smrt roditelja one dece?

– *Šta se desilo? O čemu peva dvanaesti čas zbirke?* – kroz tišinu usamljenosti namah progovori slika srpskog nobelovca.

– *O ratnim siročićima.*

– *Zašto pevaš o ratu i zašto su ti pesme toliko emotivne? Da nemaš neki problem možda, sama sa sobom, umesto sa ratom i ratnim strahotama?*

– *Tuga i bol. Eto to je pesma. Smrt i razaranje, eto to je rat.*

– *Mislim, dete moje, da nisi još uvek sazrela za roman koji trenutno pišeš. Mislim da ti preterana osetljivost nimalo ne pristaje i da ti je reč jača ukoliko si i ti jača i punija vere u sebe.*

– I sve što osećam, sve je bol. I sve na šta pomislim, sve je rat.
– Ti misliš da su ti pesme povezane. Ti misliš da ćeš spasiti Planetu, da si uništitelj onog Đ... Ti misliš da će svi da te veličaju, čim pročitaju tvoje „Časove“, a da će ih novoizgrađena Ulica preobratiti u tolikoj meri da Čovek i njegova Planeta, više rata ugledati neće... Ti misliš da si Izabrana darom božijim za jedno književno remek delo, čija će slava i uticaj, dosegnuti božanske visine, i svetost duha. Da si došla da menjaš što drugim književnicima nije pošlo za rukom, što im nije dato od Boga, a Tebi je nekako, baš tebi dato, iako baš Ti ne veruješ u Boga.

– Konfuzija, zar ne, Andriću?

– Da, Marstoj.

– Možda ludilo.

– Možda usamljenost.

– Možda neznanje.

– Možda mudrost.

– Možda bol.

– Možda priroda.

– Možda strah.

– Možda nadarenost.

– Možda glupost.

– Možda genijalnost.

– Možda Čas!

– I to dvanaesti!

– Dvanaesti!

*

Kako nastaviti život u paralelnom svetu? Živeti ga kao da ga zaista i trebaš. Voleti ga kao da si zaista i voljen. Pominjati ga po dobru, po jedinstvu, po samilosti, po nesvakidašnjim ispunjenjima, po istini izašloj na videlo.

Kada bi vreme moglo da se pretekne, zaustavi, umrtvi u jednom trenu, kao na slici, možda bih i videla ko sam, koje mi ime pristaje, koju titulu nosim, ko me voli iznutra, koga volim iznutra, suštinu i mir, spokoj sebe.

Ima nas mnogo na ovom paklenom svetu. Ima nas u mnogim dvorištima, u mnogim posteljama, na grobljima, visoravnima, dolinama, liticama. Po drumovima smo, po morima putujemo, i tonemo u titanicima sebe i bežimo od njih, zlokožno nadiglih ploča nasred ledenoga mora, što nas odnekud pretiču i znaju da smo slabi spram njih, ledenica visokih.

Ko planina su, ko nebo su, te ledene gromade vode, ti nepozvani bliski (ne)prijatelji, te sante užasa, straha od smrti, od pada unutra, u vodu, u crnilo, u kraj, u ledeni i konačni grob ličnosti. Smaknuće nas samih na pustoj ogrubeloj pučini vremena.

Deci, šta smo sve skrivili deci? Mi odrasli snobovi. Odrasle ličnosti. Koga smo sve napustili? Koga oteli? Koga ubili? Čije smo detinje radosti uzjahali pedofilski? Na šta liči prosečni čovek, prosečna žena? Na šta liče retki tipovi uvrnutih izludelih gutača dece? Na šta liče i ko li su sekači grane na kojoj su sedela ona dva *tića*? Ko su ubice roditelja ona dva deteta iz moje pesme? Kome sudim? Surovoj stvarnosti? Protiv čega se borim? Protiv sebe ili protiv njih? Kojih njih? Koje sebe? Na šta liči moja optužnica?

Ja sam sve samoj sebi u ovom zgusnutom tekstu napada i odbrane, osude i praštanja, mučitelj sam i spasitelj, ludak i izbavitelj pregažene mi i istovremeno spašene pameti.

Pisac sam svoje unutrašnjosti, te pučine nemirnih misli, u kojima plivaju ljudi s Ulice, s pešačkih prelaza, iz parkova, gradskog saobraćaja.

Videla sam te ljude u raznim situacijama. Čitala o njima u obilju dnevnih listova. Gledala ih na televiziji, u filmovima, serijama, emisijama. Želela ih u svojim redovima, da svako bude na svome mestu, sa pridodatim etiketom.

Ali ti ljudi, nisu te etikete. Oni nisu Ja, a Ja nisam Oni.

Pa kako onda mogu da im sudim? Kako mogu da ih osuđujem zbog toga što ih ne razumem?

Ne razumem kako ne mogu mirnim sredstvima da reše konflikt, čemu onda svi ti fakulteti, čemu nauka, čemu razvoj?

Ne razumem, kada već ti ljudi ratuju, zašto vrše zločine... Gde im je tu čast, junaštvo, čojstvo, obraz, savest, ponajviše Bog?

Zar je kritičar države uvek izdajnik, ili je On neko ko je želi videti boljom, snažnijom, lepšom, kulturnijom? Zar te društvo nikada neće prihvatiti ako si drugačiji? Kakva je to država u kojoj svaki pojedinac se neće osećati slobodno i sigurno?

Takva je država prepuna ograničenja, a ograničiti ljudski um, isto je što i ograničiti samu državu, zabraniti državi da bude država, zabraniti pravu, da bude pravo, zabraniti pojedincu, da bude pojedinac, individualan, kreativan, i svoj.

Zar ne treba da budem pojedinac koji će da izdiže svoju državu iz pepela, kao Feniks? Zar me treba ograničavati, smestati u grupe, u partije, u pripadništvo i podaništvo? Kako bi tek zakočen Um moj bio u političkoj grupi, ne bi mi se misli rasplintule, bila bih neko na klupi, neko ko sluša i ko klima glavom, i nikada i ne pomisli da ima nešto originalno sebi nasamo da kaže, a kamoli naglas drugima da saopšti?

Zima je. Sneg je prekrrio sve. Ulice su pune lapavice. Ovo društvo treba da opere svoj mulj, da se razbistri, da svi zajedno lakše dišemo.

*

Ja sam raspadnuta, kao što je i ova zemlja raspadnuta. Opštenarodno sivilo i lom ličnosti.

Ponekad su oblaci nada mnom sivi do crnila, i to baš u ovoj zemlji, ni u jednoj drugoj, čini mi se, nije crnje nego ovde.

Ne volim ovakve dane. Ne volim da me neko sputava. Ne volim ni da samu sebe ućutkavam.

Misli su zlo kada se ne shvate, kada se olako iz mozga ispuste na trotoar društvenih dešavanja. A opet ukoliko su zakopane u nama, a mi sami nesvesni njihovog prisustva, teško ćemo se razumeti, teško iz sebe isplivati.

Velika je borba za izraz, ali je ipak, veća borba za Čoveka.

Čas dvanaesti, kao prelamanje u snopu vremena, kao promena dana u noć, noći u dan. Kao nova nada. Kao novo sagledavanje onoga staroga. Kao opomena, kao iznuda, kao nemoć, satira, aforizam. Sprdnja sa odraslim čovekom.

– *Takav kakav je, Čovek je rano počeo da pada* – reče mi Andrić s fotografije na zidu ispred mene – *Ona mirna reka ga s vremena na vreme prostudira. Ona ptica s grane pogleda. A on se i ne osvrne u žurbi gazeći 12.*

– *Naizgled je sve nepovezano, zar ne, dragi Andriću?* – uzvra- tih gledajući ga. – *Ništa ne znamo, ni šta nas čeka, ni gde idemo, ni zašto želimo da idemo. Znamo samo da sudbina nije za nas i da nas polagano jede iznutra, ovim dvanaesticama, prelama i gazi, zar ne? Ne znam šta ću s ovom drugom Ulicom da postignem. Možda ništa. Možda sve. Sredine ne sme biti. Sredina je glupost, osred- njost, prosek. Sredina je ništa.*

– *Mostovi se traže* – primeti Andrić.

Opisati pesmu. Opisati ono *Daneka na vidiku...*, opisati dečju suzu, plač, bolest, patnju. Zaštititi dete od odraslih. Reći mu da nikad ne odraste. Razuveriti ga da je stremiti odrastanju neka velika mudrost i nagrada. Zar je?

Koji su otpaci u Dunavu i Savi posle zime!!! Koje đubre u đubretu, smrad, zaraza. Ne čiste po ulicama. Kontejneri obgr- ljeni otpacima iz okolnih zgrada. Psi lutalice ga raznose, povije- nog repa i izgladnelog pogleda.

Da li neko vidi patnje ovoga grada? Da li ga neko uopšte gleda?

Čas trinaesti

Ko to hodi nogom laganom
po polju krvlju zaprskanom

ko s rukom krsnom
savlad leden breg po njima

neki stari čovek
poljem poji slavu umrlima

crkveno lice u mantiji dugoj
ne predaje se tugi sludnoj

sa njim korak zakorak
ide učenika povorak

gled zbunjeno sluđeno
šta to vid oko urođeno

ko negda devojka s crnim gavranom
da stoji tražit pogledom

nekog tako poznatog i milog
dragana njenog ubogog

viš nikad polju tom ne prići
ko to mož izbeći

viš nikad na njem cveće ne mirisat
ko to mož izdržat

viš nikad po njem ne hodit
ko to mož Bogu zatražit

viš nikad u njem vodu bistrít
ko to mož žedan činit

ko da s istorija odveć to ponavlja
uvek et nam istog poglavlja

ko da s kolo vrt od istoka do zapada
kud nam to sunce propada

il s vrt od severa do juga
kud to putuje vaskolika ljudska tuga

il s međe kraljeva povampiruju iznova
i duž svake međe et nam grobova

a u njim sam s vid obrisi zaustavljenih ratnika
upalih u jamu nasred svojijeh urlika

i noga im se tu stropošta
i lice im pop tu osvešta

i grudi im se tu s grudom sastavljahu
i nade im se tu s crnom zemljicom celivahu

i zameli se tu tragovi sablasnih duša
u potocima krvavim Bog ih viš i ne sluša

tu sam đavo stare rane im sluša
i u noćnoj tmini sablasno ih uvek kuša

i tu se sam oćajanja iz krvave zemljice čuju
to se pali vojnici sa svojijem ratnim sudbinama
neprestano dovikuju

O trinaestom času zbirke

Sunce se opet izdiže. Novo se jutro rađa. Nova sunčeva radost, a njega više nema.

Često mi se gasi cigareta. Bog me opominje da umirem, a i njega je možda isto tako opominjao dok je mučenik palio zadnju cigaretu na ratištu. Noć pred svitanje, upaljač za cigaretu pred okidačem za ubijanje.

Umro je. Ubijen je. Ratnik za domovinu.

Prošlo je dosta godina, otkada su pale njegove noge pokosene neprijateljevim skokom. Vreme rađa zaborav. Ali, postoji jedno mesto na kome ga se ja uvek setim. To je trinaesti čas zbirke, baksuzan čas, ratni čas, pun krika, crkve i kandila.

Crni su mi nokti. Spremni da raskopaju ta polja. Spremni da ugledaju dokaze krvavog pira, borbe za dostojanstvo domovine, za granice, za nas, njene preostale stanovnike.

Jutros mi se učinilo u masi drugih likova sa Ulice da je protrčao duh visokog mladića, s kratko podšišanom kosom. Učinilo mi se. Znam da je to nemoguće. Znam da mrtvi ne ustaju i da se ne vraćaju među žive.

O mrtvima sve najlepše, a o živima...

*

Što vreme više odmiče, opet se pitam čemu sve ovo... Praćenje stihova zbirke, poneki površni komentar na njih, i građenje nekog smisla, neke teško nazirane radnje i cilja.

Pa ovde ničega nema! Sve je ovo samo prikaz moga poraza. Ljudi napolju počeli su da žive konačno „normalnim“ životom u miru, dok ja i dalje vidim mrtve borce i ranjenike na poljima smrti, misleći da ću doprineti nečemu, da ću svojim pisanjem uništiti buduće zlo, neki novi rat, novu smrt na bojnome polju.

To se ne može sprečiti. *Život je džungla rasejane smrti.*

*

Volela bih da svojim pisanjem ubijem ratnu gamad.

Želim da osvetim sve one što viču u meni.

Sve one što nariču.

Želela bih da pronađem duh onog mladića, preklanog, onog, odrubljenog, onog živog zakopanog, onog...

Želim da ih zamolim da veruju u čoveka. Da veruju u Boga. Da oprostite, bar meni, njihovom piscu, koji bezuspešno pokušava da im skine bol sa nezalečene rane.

Ali ih nema. Smrt ih je odnela.

Sutra su zadušnice. Valja se pomoliti za mrtve. Valja ih se setiti.

*

Vreme je da opišem svoje aveti, da im pustim govor među ljude žive.

Silovatelj: *Skini gaće!*

Majka: *Ne, molim vas! Još je mlada! Nevina! Uzmite mene, molim vas! Neee!*

Zločinac: *Ubij ga.*

Vojnik: *Ne mogu.*

Zločinac: *Ubij kad kažem! Ubij!*

Majka: *Ne radite to! Molim vas!*

Zločinac: *Seci mu glavu! Neka šiklja krv! Nek se napije ze-mlja!*

Vojnik zastade, ispusti nož, a zločinac iznerviran i mahnit podiže ga, pa zamahnu. Sekao ga je kao da seče hleb, dok okrajak ne otpade i ne natopi zemlju krvlju. Majka prvo ćuti nad obezglavljenim sinom, pa pada i ona za njim.

Krici silovanih žena dopirali su kroz razvaljena vrata. Razbijeno staklo na prozorima, udarci o telo, pomahnitali ritam ulaza i izlaza. Potom zažive miris dima, pucketavo vatrenije, plamičci što gamižu kroz kuću, šireći se od podruma do tavana, gutajući staru kuću i krikove zarobljenih ukućana.

Vojnik: Ja sam lud. Molim vas, pustite me, hoću kući. Ne mogu više! Poludeću! Poludeću!

Đavo vremena: Sve vas treba pobiti kada ste tako glupi. Sitni mali ljudi. Mala govna.

Suza Božija u tom padne sa neba na okrvavljenu zemljicu. Na mestu njenoga pada, razbistriše se oči poludeloga, utešiše se oči uplakanog, mir nađoše mrtvi. Opet je verovati proleću. Opet se čuje cvrkut ptica. Opet se rađa ljudski rod. Kako sve opet miriše na ljubav, dobrotu, lepotu i mudrost! O kakva velika i surova ironija. Neistina. Laž.

*

Šta je književnost nego prevazići sav užas koji te okružuje? – reče mi Andrić ove noći.

*

Trenuci kad kraj nas nikoga nema toliko su samotni, toliko tihi da više ništa nema smisla, nikakav životni cilj tu usamljenost nas samih ne može da pobeđi.

Šta je cilj života? Sagledati koliko si u njemu zapravo bio sam. Koliko si grešio, koliko patio...

Ne razumem zlo u čoveku. Ne razumem potrebu da ubija. Toliko o trinaestom času.

Mada, pitam se koliko su usamljene bile žrtve koje je trinaesti čas progutao? Da li pišem zbog njih? Da li pišem zbog Boga? Da li isterujem svoju pravdu? Da li to prevaspitavam svet?

Ima pojedinaca koji misle da je njihov unutrašnji svet Zakon i za spoljni svet. Ima ih koji misle da donose odluke, a zapravo ih zamenjuju odlukama i principima drugih. Oni retki, jaki, nametali su svoje odluke onim nejakim, upijačima, sledbenicima, ili bolje reći, slugama.

*

U meni je neka crna kutija. Neki sunovrat. Nemam sopstvenoga dna, kao da lebdim u ovoj zemlji pustahiji. Iznad sam svih, na terasi posmatram nebo i ljude, krovove zgrada, onog čoveka što prostire veš.

Moj svet tek predosetim u knjižari. Svi me nerviraju. Svi su mi dosadni. Neću više da živim ovako.

„Časove dostizanja Boga“ niko neće razumeti. To i ne treba razumeti, to treba osetiti. Čini mi se da ljudi ništa ne osećaju, a ako i osećaju, osećaju samo za sebe, ne i za druge.

Dopala mi je ruke, u jednoj knjižari, slučajno, knjiga Bukovskog. Davno to beše, zaboravila sam naslov. Mislim da je to bila njegova poslednja knjiga, nešto kao „Pred kraj...“. Čovek je voleo hipodrom, toga se sećam.

Vidi, u kafanama mnogi vole životinjariti sa alkoholom.

Kupila sam još neke knjige, stare skoro pola veka, pune prašine i neke ustajalosti stranica. Strah me da ih otvorim da ne naletim na nekog skakavca, da ne dobijem, ne daj Bože, neku bolest!

Kako ću ja sa svojim mislima?

Život stvara i surovosti i kajanja. Gresi su uobičajena pojava. Ne umem protiv njih. Nisam jaka. Dođavola!

Zašto pišem ovo? Možda zbog umrlih. Možda zbog ubijenih. Možda iz poštovanja prema Bogu, ili ne...

Bog, ne osećam ga.

Vidim njega, preživelog učesnika bitke, kako na tom bojnopolju pokušava da se pridigne i skloni tela palih boraca. Vidim ga kako izvlači prvo desnu ruku, pa njom sklanja mrtvacu sa sebe, ukrućenog, hladnog i oblivenog krvlju. Duvao je neki olujni vetar, čitave noći.

Pobednička vojska je već otišla na drugi front. Gubitnička vojska delom odvedena u zarobljeništvo, delom pobijena, dok su retki od njih, skriveni i lukavi, uspeli da pobegnu i zarobljeništvu i pogubljenju.

Oči su mu bile nemoćne, nije mogao da zatvori kapke. Ustao je i zgranuto posmatrao dokle zlo može da buja bez zaustavljanja. Promatrao je sva ta mrtva tela, ono što je ostalo od njih. Video je skamenjenu jezu na njihovom licu, grč nestajanja u mučnoj smrti. Koraćao je između svih tih tela, slučajno gazeći im šaku ili nogu, na pojedinim mestima, na kojima je najviše njih palo, i napravilo naš čuveni brdoviti Balkan.

Stresao se od drhtavice koja ga je savladala, usled one nedezinfikovane duboke posekotine na levoj šaci ruke, kojom je hteo da zaustavi nož neprijatelja, pre nego je uspeo da suprotno uradi, da zarije svoj nož u njega, u nekadašnjeg brata po jedinstvu.

Jedna teška suza nikako da sklizne, tu je negde zastala u grlu, i krenula da ga davi. Hteo je da zarida, ali zar bi pomoglo, da li bi vreme bilo vraćeno unazad, da li bi se rešio konflikt? Zato se s tom teškom suzom dugo borio, da je slije s lica, da ga ta silna muka ne zakolje, kad već neprijateljjev nož to nije učinio.

Uputio se ka šumi, hodajući starim seoskim drumom. Bežao je, dezertirao, preplašen ratnim slikama urezanim duboko u srce i misao, a koje ga poput pečata sudije sada označavaju i proglašavaju ubicom.

Kajanja krenuše da ga satiru. Dotadašnja energija i ratobornost bile su na najnižem nivou, a preispitivanja sve veća i veća.

Nije se ni osvrnuo unazad kada se začuo prodoran krik još jednog probuđenog vojnika, ali s druge strane granice. Vraćao se nazad, ka svome domu i roditeljima, da vidi da li će tako uspeti da se smiri i zaboravi na ovo bojno polje.

Čas četrnaesti

Kak' proživet ispon'va
sve št' ikad beš kraj me

kak' sagledat ispon'va
sve št' ikad s noslo u me

kak' izdignut

odmetnutog koračja k visini
s dna plača sad znat dati

kak' sabrat

od onog što s u se i kraj se
videt ikad mogl znati

k sebi se uroditi
i kraj se se izroditi
da b se iznov k se
dal prič mogl znati

a pri tom

ne sapletnut ne iskrivnut ne uganut
ne zaplakat ne zaridat ne zajaukat

već snazi krila dat

ne vid s majka tam gde majke viš nema
ne vid s otac tam gde oca viš nema
ne vid sestra tam gde sestre viš nije
ne vid brat tam gde brata viš nije

nek sam sveće gore
i nek vatra dim svoj uzleće
dok za njim ne izgore
i poslednje upaljene
crkvene sveće

jer, pod zemljom svi se kriju
da iz nje na površinu
viš nikad ne izbiju,
Čase moj.

Čas petnaesti

Ma zar moja reč **ma zar** moj stih
sve je to nisko prenisko
zar ja da opišem ih
ja koji nikad ispravno
ne vide ih...

sad je kasno suviše kasno
da vaskrsnem ih...

i zar ja **zar ja** to da učinim
ja koji u sebi ubi ih...

sad je teško suviše teško
da oči beživotne
poljubim im...

i zar baš ja
koji pogledom
mržnju sejah im.

I mislim **mislim**...

i da svako jutro
s kajanjem ustanem

i da svaku noć
u smrt poželim da otidnem

i svaku baš svaku godinu
što sam živ da strašno prokunem

i u tebe čak da uskočim
čini mi se čini Dunave
ni tad se ovaj grešnik opro ne bi.

O četrnaestom i petnaestom času zbirke

Prekidaju me ove svrake na desktopu. Odjednom se stropoštaju niz ekran i svraću mi po temenu.

Čitam četrnaesti čas. Došla sam do spominjanja četiri bitna elementa zbirke – *majke, oca, sestre i brata*. Majka je isto što i *Ljubav*. Otac je isto što i *Dobrota*. Sestra je isto što i *Lepota*. Brat je isto što i *Mudrost*. Suština stradanja *one druge* Ulice je u nestanku ljubavi, dobrote, lepote i mudrosti.

Da odmah pređem i na petnaesti čas. Govori o kajanju glavnog junaka časova, a donekle i o mom kajanju. Kaže da ga ni Dunav opr'o ne bi, možda stoga što je i Dunav prljav...

O ovim temama nije mi lako da promišljam. Zar su ljudi stvoreni samo da bi pravili izbore između dobra i zla, ili je cilj čovečanstva nešto drugo? Ako zlo ne bi postojalo, kako bi ljudi cenili dobrotu, kako bi je razlikovali? Na šta bi čovek ličio kada bi u njemu sve bilo idilično, savršeno i rajsko? Da li se ka Bogu uopšte može stići, ukoliko na putu ne bi bilo trnja? Kakav bi svet bio bez patnje, kada ne bi bilo bolesti, gladi, suša, poplava, ratova, zločina?

Taj savršeni Tvorac, što sve zna, i čija prekrasna dela vidimo pred očima, u svetu flore i faune, u razvitku čovečanstva, kulturnoj revoluciji, nauci, tako moćan i perfektan, stvara živa bića, po svom liku, sjajne ličnosti, što pucaju od zdravlja, i čiji karakter upravo podržava ljubav, dobrotu, lepotu i mudrost. A onda, ljudi, tačnije žena, učini prvi greh, i Tvorac nas kazni, i spusti na nas bedu, siromaštvo, mržnju, glupost, pa evo mi odonda samo nastojimo da manje grešimo, i da budemo miliji

Bogu, Isusu Hristu i Svetom duhu, da bi na kraju, otišli u nekakav Raj.

Znači, cilj je čovečanstva da ode u taj Raj, pa zašto onda to čovečanstvo sve radi da tamo nikada ne stigne?

Možda ne shvataju šta je zapravo Raj, zamišljaju ga kao prelepi vrt u kom će večno da uživaju oslobođeni greha. Bog će da ih voli, u njihovim dušama carovaće mir, biće spokojni, ispunjeni blaženstvom, i nikada neće umreti... Imaće život večni.

Pa opet teško je čovečanstvu da se oslobodi greha. Teško je ljudima da razaznaju tanku liniju između dobra i zla, jer često, ono što je dobro smatraju lošim, a ono što je loše, smatraju dobrim.

To valjda znači da su ljudska bića, bez obzira na sav dosadašnji razvoj, u duhovnom smislu, glupa. Njihovo je nesavršenstvo duha, u odnosu na savršenstvo samoga Boga, toliko veliko, da me baca u depresiju, da mi u taj Raj nikada nećemo ni otići.

Kako smo sazdani, kakve informacije u podsvesti nosimo, koliko smo karakterni, tolerantni, pravedni, i koliko smo u stanju da uopšte sebe vidimo onakve kakvi smo zaista, koliko želimo da se duhovno razvijamo, koliko cenimo svoj Um, i poštujemo li u istoj meri i Um drugih ljudi, umemo li da pustimo različitosti da žive sa nama u slobodi volje, a da nemamo želju da ih anuliramo? Razumeti, prihvatiti, voleti, zašto je to tako teško?

Da li ljudi uopšte žele da se izmire sa Bogom? Ili su samo foliranti koji su rešili da se dalje ne razvijaju, da zakopaju svoju misao, da uveličaju svoj Veliki Ego, dok se ne rasprsnu, kô baloni od silnog nerazumevanja.

Volela bih da se Bog pojavi i prstom na nas uperi – *ti si u pravu, a ti grešiš*. Volela bih da nam pojasni opet svoju suštinu, jer, čini mi se, Bože, da si nas mnogo glupe stvorio, čim nismo u stanju da shvatimo tvoje poruke ljubavi, milosti, radosti.

Možda si ti, Bože, vrlo jednostavan. U tebi ima samo *ljubavi, dobrote, lepote i mudrosti*, a to je izgleda ljudima najteže da skapiraju. Upravo jednostavne stvari ljudi komplikuju, prave od toga hokus-pokus, zagorčavaju sami sebi put ka Tebi.

Ljudi ne znaju, Bože, kolika je tvoja *Ljubav*, nisu u stanju da sagledaju kolika je tvoja *Dobrota*, ne mogu tvoju *Lepotu* videti i širom otvorenih očiju, a najteže im je osvojiti tvoju *Mudrost*, pa te lepo molim, pojavi se i to pre ništavila, nikako posle.

Daj nam znak da si tu i da stvaraš od Zemlje ono što Ona i treba da bude, valjda nekakav Raj Mira, a ne ovakav Pakao Rata.

Dosta je bilo prevage ljudskog zla i gluposti, ajde se Bože spusti već jednom na Zemlju. Ajde, molim te. Objavi već jednom taj tvoj drugi dolazak... čekaju te željno tvoji apokaliptikusi.

Ćiu. Ćiu. Ćiu. Ćiu – začuše se ptičice.

Možda Bog tako zvuči. Ili sam ja već u Raju, pomisli kvazipisac i bedno piskaralo.

Av. Av. Av. Av – zalajaše psi.

Mnjau, mnjau, mnjau, mnjau – pridружиše se i mačke.

Zaista su čudni putevi gospodnje muzike, umesto tamo gde Boga osluškujemo i iščekujemo, On dođe s one strane gde ga nikad ne bi očekivali. Stvarno smo glupi.

Čas šesnaesti

Primić se ko zver
što čeka bacit se na plen

hoće me zaskočit **hoće me** ulovit
zubima kožu od kosti razdvojiti

hoće me i nehotično ubiti
samom svojom pojavom u crno uvit...

jer ja znam **ja znam** da ubica
sveg plemenitog u sebi bio sam

pa me sad hoće dokusurit
valjda se nikako ne mogu odbraniti

od tih hordi kajanja...

i nagone me
od očiju svojih da se bojim
od ruku svojih da strepim
od lica svojega da zazirem
a od jezika svojega stidim

jer sve je i dalje tu
tu u sećanju...

i gresi pravednika
i mrtvosjaj životnika
i glupost pametnika
i zločin pobožnika...

sve je i dalje tu
sam s ja
nit pridić nit pobeć
od sveg tog ne mogu.

Čas sedamnaesti

Kad opet pohrli k meni
nemi prikaz majčine seni
tad dani **tad** noći
biće ko led ledeni
a sve želje htenja misli
sasvim umrtvljeni

kad opet dođe meni
sena majčine seni

kad opet čujem kako uplašeno grca
pretposlednji otkucaj očovoga srca
tad časovi **tad** minuti
biće ko krv crveni
a svi dodiri pokreti stremljenja
sasvim zaustavljeni

kad opet dođe meni
sena očeve seni

kad opet vidim uplakano
to predivno lice njeno
tad sva doba **tad sva** vremena
biće ko kam kamena
a sva znanja ubeđenja verovanja
sasvim odbačena

kad opet dođe meni
sena sestrine seni

kad opet priđe meni
mudro pitanje bratovljeve seni
tad reči **tad** iskazi
biće ko nem nemeni
a sva mudrost gordost, poletnost
sasvim pokošeni

kad opet dođe meni
sena bratovljeve seni

i kad sve seni njinih seni
sveno opet priđu meni
tad put putanje patnje očaja i suza
krenut će sva vremena sadašnja
od nazad ka napred
rasplinut sva sećanja ondašnja

kad opet pohrle k meni
sve te mile **mile** seni
tad ni sene moje seni
neće više bit u meni

O šesnaestom i sedamnaestom času zbirke

Iz ove udaljenosti od perioda života u kom su ove dve pesme nastajale, mislim da mi ne bi bilo teško da saopštim ljudima kolika pesnička usamljenost može da bude čim nagoni na takvo stvaranje.

Možda ni sad nisam načisto da li su ti časovi jedina svetla tačka iz tog perioda ili su oni produkt čudnog pesničkog uma. Radnja tih časova otela se kontroli, umesto reda i smisla, ispalilo je da glavni junak okrivljuje sebe za ubistvo svoje porodice, da je pogazio ljubav, dobrotu, lepotu i mudrost. U trenucima nastajanja šesnaestog i sedamnaestog časa, bila sam više nego iznenađena takvim obrtom situacije. Logično da sam se zapitala, zašto bi on to uradio?

Pošto nisam mogla da vidim širu sliku, niti sam znala, u čemu je suština te zbirke, krenula sam da je pojašnjavam razumom, što je bilo pogrešno.

Mislila sam da je glavni junak u časovima skup svih pozitivnih i negativnih osobina ljudskoga roda i da sam opevala tipične karakteristike ljudi i njihov dualizam, suprostavljala Boga i Đavola u ljudima, razračunavala se s otimanjem kontrole nad stvarima koje sam volela.

A ko mi je oteo tu kontrolu?

Pa, Rat.

Sećam se vremena kada se Rat na Balkanu primicao, tako što se svuda sejala mržnja. Zaslepljen mrzi, ako sam i bila slepa,

kako sam mogla da vidim svoju mržnju i da pretpostavim čemu će sve ona da vodi.

To je bilo vreme kada je mržnja obuzela naše društvo. A kad mrzi društvo, šta da radi pojedinac, nego samo da se toj mržnji prikloni. Pa ona je svuda vladala, u svim republikama koje su sačinjavale nekadašnju Jugoslaviju, i sve se to činilo normalnim kada si nateran da se braniš. Srbi su mislili da su napadnuti. To je jedina istina koju su moje uši čule, a oči videle na TV ekranima. Druge istine nije bilo, osim tamo preko tih diskutabilnih granica. Tamo su carovale neke druge istine.

Probudio se osećaj da smo prinuđeni da se branimo, jer ti naši susedi, otkidaju nešto naše, vekovno i sveto. Ko se pitao tada koliko različitih istorija ima po Balkanu? Kome je padalo na pamet da analizira političke odluke iz prošlosti?

Samo stihija vremena uzburkala je stvarnost. Svi prošli balkanski ratovi, kao i Prvi/Drugi svetski rat, iznikli su opet, ožive-li, a na ulicama, kao da si mogao da sretnoš izginule Srbe, koje su nekada ti naši susedi, krvnički poubijali. Javio se osećaj silnog stradanja srpskoga naroda i velike nepravde koju su susedi naneli nama. U takvom ambijentu, patriotizam je ojačao. Niko nije smeo da ide na nas. Ratnički narod je uzeo svoje puške, a Srbi su veliki ratnici.

Samo što su isti takav osećaj, imali i naši susedi – da se od njih nešto otkida i da mi njima nanosimo nepravdu i gazimo njihove teritorije. Uzeli su i oni puške u ruke. Brat je na brata krenuo. Isti jezik se rasparčavao. Bitnije je bilo da se svaka reč razlikuje, jer tako nas ističe da smo posebni, i da nikada te godine jugoslovenstva nas ničim nisu ni povezivale.

Ali, jesu.

Toliko su nas te godine jugoslovenstva povezivale da se sva ta silna ljubav lako pretvorila u veliku mržnju, a najgore mrzi član negdašnje porodice, i najteže pada izdaja od strane onoga koga si najviše voleo i kome si bezrezervno verovao da te nikada neće prevariti i napustiti.

Oni su želeli da sruše našu zajedničku kuću. Hteli su da napuste Jugoslaviju, zemlju koja im je dala atribute državnosti, skrojila im je granice. Sada su mogli da se otcepljuju kada su od nje sve već uzeli, pa je kao omatorelu i ružnu prostitutku odbacuju. Tako su se Srbi osećali, izigrano i napadnuto, jer su, upravo Srbi, najzaslužniji za stvaranje Jugoslavije.

*

Ipak, posle svih tih godina od kada je mržnja zavládala Balkanom – tek tako pomiriti se sa tim da ona i dalje postoji, i da su drugi krivi za njen nastanak i opstanak da li treba? Mi smo žrtve. Mi smo nevini. Mi smo izdani.

Moram da stanem i da se zapitam da li je to tako? Da li je to jedina istina? Da li je to pravedno, i da li bi dobila taj proces na sudu istorije, ili bi bila uhvaćena u laži? Moram da se zapitam da li sam pojedinac koji misli svojom glavom i odvaja rečenice od sebe a ne od drugih, kao pijavica koja živi od tuđe inteligencije?

Neću da budem pijavica. Imam ja svoju inteligenciju, svoj razum, i svoj osećaj krivice.

I zato, okriviti vreme za sve, ne preuzimati odgovornost, svaliti krivicu na drugoga, bežati od kajanja, ne pokajati se za svoje grehe, ne priznavati postojanje greha, ne dovoditi u pitanje nikada svoj sud o tom zlom vremenu... Sve je to tako lako. Teško je zaplakati nad greškama, ne samo svojim, nego, čak i više, nad tuđim.

A u čemu je moja krivica?

U tome što sam dozvolila sebi da slepo mrzim. U tome što su drugi odlučivali umesto mene. U tome što sam prihvatila da se osećam bespomoćno i jadno. U tome što sam poružnela od te silne frustracije, koja se na ovom našem srpskom tlu, tako lako uzgaja. U tome što sam odbacila nekadašnji sistem vrednosti, u kome je Ljubav bila na prvome mestu, a glupost na poslednjem.

I neko bi me pitao – zašto ti prihvataš krivicu, koju ili nemaš, ili je ona, krivica nekog drugog Srbina? I neko bi me pitao

– zašto preteruješ, nije sve naša krivica? Nije sve baš tako bilo, uzvik čujem! Nema potrebe da sebe toliko okrivljuješ, nisi ti ništa kriva!

Svi su krivi, a ne samo Srbi. Balkan je kriv. Jugoslavija je kriva. Nabacali su na našu savest grehe koji nisu naši. Od Srba su napravili đavolski narod da bi opravdali komadanje Srbije i „gubitak” Kosova. Slušam to, godinama.

Ali, upravo zato, odgovaram...

Srbi su najviše izgubili, i to je jedina istina, i zbog toga, užasno se osećam. Pustite druge narode da sami dođu do zaključka o svojoj krivici. Ukoliko savesti imaju, krivica će se kad-tad i kod njih pojaviti. A ukoliko savesti nemaju, nek se upitaju, gde im je nestao Bog?

Čas osamnaesti

Onemoćalih prideljenja
rukom pomazih na zlo

i što sitniji bejah
u mraku smrči mi se tlo

i dok tišine crne zapeše niz vrat
jezom me tutkat

crni konji nasred sobe
utrkavahu se dokazujuć mi

ko je od njih
moj poslednji drug **moj poslednji** brat

I pitaše me: Rat što je?
Sve što mržnja se zove. Eto to je

I pitaše me: Čovek što je?
Ništa što se poštuje. Eto to je

I pitaše me: Ti ko si?
NIKO ime sa sobom oduvek se nosi

I pitaše me: Život što je?
Ne živoh ikad pa ne znadoh za to nikad

I pitaše me: Pravda što je?
Ne primah ikad pa ne znadoh za to nikad

I pitaše me: Vera što je?
Ne imah ikad pa ne znadoh za to nikad

I pitaše me: Istina što je?
Ne videh ikad pa ne znadoh za to nikad

I pitaše me: Ljubav što je?
Ne primah ne davah ikad pa ne znadoh za to nikad

I pitaše me: Bog što je?
Ne poznah Boga ikad pa ne znadoh ni za to nikad

Pa kud misliš krenut? – upitaše me.
Nikud kud drugi ljudi idu

A gde to drugi ljudi idu? – upitaše me.
Životu pravdi veri istini ljubavi Bogu

A otkud oni za to znaju? – upitaše me.
Oni ludilo nikad ne bejahu pa znaju

A otkud Ti da si ludilo? – upitaše me.
Drugi ljudi rekoše da je ludilo moje rođeno ime

Otkud njima pravo da tvrde to? – upitaše me.
Jer ne bejah ko oni nikad pa to dovoljno beše da osude me

A ko su oni da ti sude? – upitaše me.
Mudri ljudi, pametni ljudi, normalni ljudi. Drugi ljudi.

A otkud njima znanje sve to? – upitaše me.
Od Boga. Rekoše mi u poverenju to. Ne recite im, prezreće me.

Što? – upitaše me.
Sve što ja kažem oni uzimaju mi za zlo

Otkud im pravo to? – upitaše me.
Glupost niskost podlost ništavnost
zatupelest pokvarenost moja
daje im pravo to

Otkud oni znaju ko si ti kad to ne znaš ni sam ti? – upitaše me.

Ne znam al odvajkada je tako bilo i biće

Pa poštuješ li ti sebe uopšte? – upitaše me.

Ne ne ne.

A zašto? – upitaše me.

Jer Grešnik sam i pripadam paklu. Eto što

A koji je greh tvoj? – šapnuše

Jer sam svoj jer sam svoj

O osamnaestom času zbirke

Pisac: *Suština mog pisanja je borba protiv rata.*

Sudija: *Koju korist izvlačiš iz toga?*

Pisac: *Želim da ne budem kao drugi ljudi.*

Drugi ljudi: *Ali život nije pisanje, život je surovo realan, a od pisanja i snova nema 'leba.*

Ludilo: *Časovi usamljenosti jaku potrebu stvarahu za sunovratom. Moj drug je Đ... Ja sam Niko Ništić. Mrzim i režim na tišinu grobnu. Plašim se mraka. Crni konji iz njega izvirivahu. Strašna mračila, strašni konji, duge grive, kopita polusavijena. Usisajte me, usisajte me. Otvoren prozor za izlaz. Nikog nema sem nastranosti. Nema ljubavi, nema zagrljaja, nema nikog sem nastranosti. Mrzim se. Hladno mi je, trljam ruke, ne osećam se. Ne sećam se samokažnjavanja. Rupe u mozgu. Isprekidani zapisi užasa. Rat je za sve kriv. Osudi druge. Nemoj sebe. Ko sam ja? Ja sam samo Niko Ništić. Drugi su drugi ljudi. Drugi nisu besni na život, drugi ljudi imaju život, imaju ljubav, imaju pravdu, imaju istinu, imaju Boga. Ko sam ja? Ja sam Niko Ništić. Gubitnik. Luzer. Stihoklepac. Stihobradac. Mrtvac. Posvećenik pisanju. Smrti. Grešnik sam. Nisam ko drugi. Ja sam poludeli jahač „Časova dostizanja Boga“, ja sam hodajući mrtvac, obuzet suludim idejama. Ja sam Niko. Ja sam Ništa. Ja sam lud. Ja sam luda. Ludilo moje je ime. Moje prezime. Bolje mi pristaje nego Niko Ništić. Ludak Ludaković. Ludak Ludaković. Drago mi je. Ja sam Ludak Ludaković.*

Rat: *Paljevina. Miris smrti raznosi vetar, kroz glave pokajanih provejava zadah mrtvih, na zemljici pokidani ljudi, raspolovljeni, okrvavljeni. Oni poživali ostadoše uplakani, a mrtvi, u agoniji odumreše. Zlo u Čoveku buja, narasta ko kvasac, crni ga, boji u*

crno, nestaje u njemu jutarnje sunce i cvrkut ptica, samo se agonija javlja, užasi ubijanja, upereni pištolji zločinca u živo biće koje jeca, ili možda ne, možda samo ukočenog pogleda čeka na smrt i broji sekunde, koje i nisu sekunde, više beskonačnost su, više ko iščekivanje te nezatražene smrti.

Pisac: *Ne razumem Čoveka i njegovu potrebu za ubijanjem.*

Sudija: *Da li je to potreba? Upotrebio si prejaku reč.*

Pisac: *Možda. Oprostite mi, nejakom piscu, oprostite. Ja samo reči mogu da zapišem, da ispunim stranice mislima, da to prodam, da to određeni ljudi pročitaju, da mi budu sudije, ko Vi časni sude.*

Sud se ironično osmehnu.

Pisac: *Srbija nema istoriju.*

Sudija: *To je dokaz tvoje gluposti. Ti ni ne poznaješ istoriju. Sve si zaboravila. Ko si ti, da onda tvrdiš, tako nešto surovo i neistinito?*

Pisac: *To nije izrečeno u bukvalnom smislu. Pisci nisu bukvalisti. Kad vidim ovako prljav Beograd, bez fasada, umrtvljen, siv, avetinjski, ne mogu da mu vidim istoriju. Kad vidim ovo unezvereno zverinje od ljudi, pomislim, zar ove zveri imaju istoriju?*

Sudija: *Ti ne znaš šta pričaš. Ili si strašno glupa, ili si strašno luda. Ti ne voliš svoj narod.*

Pisac: *Nije tačno. Zato što ga volim, zato to i kažem?*

Kritika: *Ovo je ispovest, a ne roman.*

Pisac: *U ovoj ispovesti ima više života, nego u fiktivnim, izmišljenim pričama. Pisac mora da kaže sve što mu je na duši, da fotografiše realnost.*

Kritika: *Običan srpski egoista. Neću da kupim knjigu pisca izdajnika.*

Izdavači: *Odbijeno.*

Pisac ostade sam. Desilo se ono najgore što se piscu može desiti. Nisu ga razumeli. Osudili su ga. Odbacili.

*

Srbija u ludačkoj košulji, smeštena je u prostoriju sa staklima kroz koja neki drugi ljudi, pripadnici drugih naroda, začuđeno je posmatraju.

Mrak se spušta nad tim prostorom, pa se Srbiji učini da je konačno ostala sama, i da je niko više, kroz te silne prozore, ne promatra. Valjda su se umorili od pokušaja da je razumeju, ili, to uopšte nikada nisu ni želeli.

Nikada se i ne može u potpunosti shvatiti pripadnik drugog religijskog opredeljenja, a kamoli prihvatiti. Tome me istorija naučila – tiho Srbija progovori, više sebi u bradu, no da je neko čuje.

Ali, mrak je čuo šta je tiho izgovorila i uskomešao se, i rita, i trčao, po toj uskoj teritoriji, poput konja.

Okrvavljene su ti ruke – obrati se Srbiji ta životinja, izašla iz toga mraka.

*Nisu toliko krvave, koliko ovi drugi narodi, što me s prezre-
njem neprestano promatraju, misle – uzvрати Srbija.*

Ti jedino što možeš jeste da objektivno sagledaš koliko su zaista okrvavljene, a koliko krvi je neko drugi na tebe prolio – ritnu se životinja iz mraka.

Nije više bitno – pomiri se Srbija sa sudbinom.

Životinja iz mraka začuta, i okrete se nazad da se stopi sa mrakom te teritorije i nestane.

U očima Srbije ničega više nije bilo do pustoši koju Rat ostavlja za sobom. Jedino što se zadržalo bila je mržnja, ona latentna, za koju misliš da više ne postoji, ali je ipak tu, diše i živi, poput parazita, i ukрупnjava frustraciju običnoga sveta.

O već dugo Srbija ne živi, niti za pravdu zna, niti ima istinske vere u sebe, istina joj izmiče, a laž je preplavila, a Ljubav prema sebi i Bogu, kao da je nestala, bez obzira što komunizma nema, i što su se ljudi fizički vratili u Crkvu, ali, suština je da je Srbija većma prazna, ledena, i bez topline.

Srbija u toj ludačkoj košulji, izranjavana, išibana, izujedana od svojih suseda, od Evrope, sedi na stolici, unutar te svoje uvek male teritorije, i više ne zna ni da plače nad sudbinom, depresivna, ide ka bolesti, jedinoj sigurnoj i utešnoj. Sažaljeva se.

I gde ćeš sada – ritnu se onaj konj iz mraka, kao da želi da je trgne iz te depresije koja ju je obuzela.

Nikud kud drugi ljudi, iz drugih naroda, idu – odgovori Srbija.

A gde to oni idu? – upita životinja iz mraka.

Životu, pravdi, veri, istini, ljubavi, Bogu.
A otkud oni za to znaju? – upita životinja iz mraka.
Oni ludilo nikad ne bejahu, pa znaju.
A otkud Ti da si ludilo? – upita životinja iz mraka.
Drugi ljudi, iz drugih naroda, rekoše da je ludilo moje rođeno ime.
Otkud njima pravo da tvrde to? – upita životinja iz mraka.
Jer ne bejah kao oni nikad, pa to dovoljno beše da osude me.
A ko su oni da ti sude? – upita životinja iz mraka.
Mudri, pametni i normalni narodi. Drugi ljudi, iz drugih naroda.
A otkud njima znanje sve to? – upita životinja iz mraka.
Od Boga. Rekoše mi u poverenju to. Ne recite im, prezreće me.
Što? – upita životinja iz mraka.
Sve što ja kažem, oni uzimaju mi za zlo.
Otkud im pravo to? – upita životinja iz mraka.
Glupost, niskost, podlost, ništavnost, zatupelest, pokvarenost
moja, daje im pravo to.
Otkud oni znaju ko si ti, kad to ne znaš ni ti? – upita životinja
iz mraka.
Ne znam, al od vajkada je tako bilo i biće.
Pa poštuješ li ti sebe uopšte? – upita životinja iz mraka.
Ne, ne, ne... – tiho će depresivna Srbija zajecati.
A zašto? – šapnu crni konj, čija je snaga počela slabiti, po-
gođena ovom velikom depresivom.
Jer Grešnik sam i pripadam paklu. Eto što.
A koji je greh tvoj? – šapnu crni konj.
Jer sam svoja, jer sam svoja... – zavapi Srbija, prodrnavši
ludačku košulju, dok joj je jedna noga, odsečena, i amputirana
nasilno i dalje krvarila.
Gubim snagu – viknu Srbiji crni konj i glavom joj pokaza
ka prostoru gde je nekada bila južna srpska pokrajina i sveta
srpska zemlja – Kosovo i Metohija. Ne budeš li zaustavila to kr-
varenje, ja ću ti umreti ...
Imam osećaj da krvarim i na drugim delovima teritorije – reče
životinji iz mraka Srbija. Mislim da će da mi amputiraju i de-
snu ruku, onu koja me hrani. Možda i drugu nogu, a i srce će mi
izvaditi, i moju istoriju negirati. Oduzeće mi svetinje. Oduzeće mi

Nemanjiće. Oduzeće mi koren nastanka srpske države. Oduzeće mi istorijsko pravo. Oduzeće mi srednji vek. Oduzeće mi kosovski mit. Oduzeće mi zastavu. Oduzeće mi grb. Oduzeće mi dušu. Ubiće duh. Ubiće tebe. Ubiti.

Nemoj da si tako depresivna i slaba, ne stoji ti, a i ja duh tvoj, još uvek sam živ – odgovori brižno crni krilati konj, vraćajući se u mrak.

Nedugo potom, počelo je da sviće. Promatrači Srbije vratili se se...

Čas devetnaesti

U nigdini gde sam ne vid se za prav hod prav put
sam ćutanja pustih zaborava pristaju uz moj skut

u nigdini gde sam nigdnost stvor kriv put
da b po njem sam hodio

a lik sveopšteg izguba u izgub me svoj uveo
da b u njem sam ludio...

u nigdini gde sam smrt pesmu svoju poji
a u poju težak čemer stoji

tad s pesmom nebesa nesta sunca presta
a na leta pusta spusti tmina gusta...

i što ću sad ja Grešnik... sam protiv
bilo kog bilo čeg bilo kad bilo gde

i što ću sad ja sam protiv svih njih
uglednih pravednih ispravnih normalnih

i što ću sad ja naspram svih njih
izdignuće sebe samog po netražilu da tražim

i što ću sad ja kad od pada svog teškog koraka
u hodu svog života strepim

i što ću sad ja kad su dani u nigdini teskobni
kad su noći u nigdini neprespavne

i što ću sad ja sa svitanjem besmisla u svom smislu
sa sutonom duše koja grca u svom bunilu

i što ću sad ja ko zabludeli Grešnik
u potrazi za Božijom mudrošću
ko sumanuti glasnik o sveltjudskoj propasti

u trku sa vremenom **u trku** sa visinom **u trku** sa samim sobom
a biti ispod vremena **biti** ispod visine **biti** ispod samog sebe

pregažen i ostavljen nasred nigdine
da očajno posmatraš više visine

ne nemojte...

nemojte mi smrt od mene otimati u oči joj želim pogledati
od nje sve naučiti pa na miru umirati

...ne nemojte

O devetnaestom času zbirke

Čas devetnaesti. Nigdina, zar nju da objasnim? Zar ima nečeg u nigdini za opisivanje? Ničeg tamo nema, ničeg vrednog spomena, nikakvog daška vetra, sem ukočenosti vremena... Ukočenost vremena.

*

Ma to je kao tama, ona sasvim mrkla tama, što se sprema svima nama, onog dana, sudnjeg dana, kad umorni smo, kad ubijeni smo, upucani u našu dušu, ovim mrklim trenom, i tom veličanstvenom ironijom koju nam šalje naša poslednja dokučena istina.

Ma to je kao omorina, sparina, preznojavanje, težak vazduh, kad ne dišeš, kad to ni ne možeš, kad ti glava samo kuva, od vreline dana, od crnine noći, sparne, vlažne, teške.

Ma to je kao bezidejnost, kao uzdah i izdah, sve teži i teži, bezvoljnost, depresivnost, poremećaj raspoloženja.

Ma to je kao rokovnik, u kom više ne znaš šta da napišeš, koje su ti obaveze, ma da li ih uopšte više imaš.

Ti ne misliš ni o čem drugom. Ti ne stvaraš. Ti ne činiš. Ti pucaš po šavovima. Ti si biljka. Ti si zombi. Na korak do prestanka. Na korak do tog zadnjeg trena. Na korak od smrti deli te Nigdina.

*

Nigdina, mesto usamljenosti, koje se nalazi u tvome srcu, dok govoriš ljudima koji te ne razumeju ama baš ništa.

Mesto pustoši koju osećaš usred te reke ljudi koja prolazi mimo tebe, ne primećujući te, a kada poželiš da im se obratiš, i kažeš im svoje iskreno mišljenje, oni ti se nasmeju u lice, ili, lupe ti šamar, ostrim pogledom nerazumevanja, okrenu se, i idu dalje... Iza takvih ljudi, nastaje Nigdina.

*

Ti što se usudi da kritikuješ. Ti što se usudi da pustiš jeziku da laprda, levo-desno. Ti što se usudi da izvališ glupost u društvu mudrih, učenih ljudi. Ti što nisi prikrrio crvenilo na svome licu. Ti što se sramotiš stalno. Ti zbog koga mi crvenimo. Ti koga se mi stidimo. Ti si taj Čovek, u kom caruje Nigdina. Ti si taj koji nije dostojan našega društva, i ti si taj, koji bez obzira na naše prezirne i ohole poglede, nikada ne smeš da našu kritiku shvataš suviše lično. I ti što, upravo je shvataš lično, okreni se i beži iz našega društva.

Jer, mi smo učeni ljudi. Drugi ljudi. Onakvi kakav ti nikada, ludache jedan, nećeš biti, jer u Tebi caruje ništavilo, praznina, jednom rečju, Nigdina.

Nas nimalo nije briga, otkud ona u tebi. Mi samo vidimo da si ti slab, nejak, depresivan, i to nam nikada neće biti jasno, jer mi smo učeni ljudi. Mi smo jaki ljudi. Mi nismo poput tebe, luzeru i paceru. Mi smo veliki, moćni, i razumni. Mi imamo sve ono što ti nemaš. Mi imamo ponoću. Mi imamo život. Mi imamo vreme koje je za tebe stalo.

Tu gde si ti, u toj tvojoj jadnoj, nepreglednoj zemlji Nigdine, stalo je vreme, i ti si na korak da pređeš granicu i odeš na još gore mesto, od te Nigdine, u kojoj obitavaš, na mesto, na kom se samo crkvena zvona čuju.

Mi tebe tamo nismo oterali, ti si tamo pošao sam. Učinilo ti se da si, Samoubico, bio nateran.

Čas dvadeseti

Zvone zvona
Tebi neko ide na dar
A ti si **ti** si...

Crna si. Tamna si. Senka si. Mrtva si.
Teška si. Bolna si. Nečujna si. Strašna si.
Pakosna si. Niska si. Podla si. Dosadna si.

Jer...

Smrt si. Smrt si. Smrt si. Smrt si.
Smrt si. Smrt si. Smrt si. Smrt si.
S m r t si...

Razorna si. Ratna si. Pustošna si. Prazna si.
Ledna si. Vatrema si. Mirna si. Dramna si.
Otužna si. Plitka si. Gadna si. Odvratna si.

Jer...

Kraj si. Kraj si. Kraj si. Kraj si.
Kraj si. Kraj si. Kraj si. Kraj si.
K r a j si...

Konačna si. Beživotna si. Kosač si. Ubica si.
Prošlost si. Danas si. Sutra si. Zauvek si.
Kamen si. Ploča si. Krst si. Zemlja si.

Jer...

Groblje si. Groblje si. Groblje si. Groblje si.
Groblje si. Groblje si. Groblje si. Groblje si.
Groblje si...

Opet zvone zvona
Tebi neko ide na dar
A ti si **ti** si...

O dvadesetom času zbirke

Što muševi ubijaju žene, žene muševe, deca roditelje, roditelji decu? Što novac mora da bude razlog za nečiju smrt? Što mrže one što imaju, što oni što imaju ne daju onima što nemaju? Što ima toliko samoubistava? Što ima toliko ubistava? Što uopšte pitam sve ovo? Glupo je pitati sve to.

*

Trenuci mudrosti su sekunde kada u životu dodirnemo Boga. I poverujemo mu da nas voli i da to nikada nije ni prestajao. To je opasnost za *smrt*. To je njen neprijatelj. Bog. Ljubav.

*

Ljubav je jedino što leči ovaj naš napaćeni život. Jedino što nas tera dalje od *smrti*.

*

Ponekad mi se čini da sam ja slika koju vide moje oči. Galerija otvorena samo zbog mene. Ja u njoj, gledam svoje obris na platnima. Nikog drugog nema, samo mene i mojih sećanja, na *smrt*.

*

Katkad kao da se celo čovečanstvo uzdiže ka Bogu samo kroz razvoj pojedinca. Jedan po jedan, na posletku, uzdići ćemo se svi. Opet je tu cilj da se umakne od *smrti*.

*

Sreća je u ćutanju i posmatranju. Smrt je u haosu i nerazumevanju.

*

Ništa lepše od detinjstva. A znaš li zašto? Zato što se svakim korakom približavamo *smrti*.

*

Pokušaj da se opiše doživljeno, eto šta je cilj ovih reči. Ne treba im suditi. Ne treba ih sniziti, uniziti, omalovažavati. Ne treba reći oterati u *smrt*.

*

Možda je ovo pisanje pokušaj jačanja ličnosti. Možda je preobražaj. Neka vrsta isceljenja. A možda nije ništa od toga, možda je samo ventil za ispust duše, da je vidim na osnovu napisanoga. Kao da skupljam parčiće sebe, svoje razbijeno staklo. Zapisujem se, pa se čitam, pa se ostavim, a sve u cilju samo jednom, da živim, jednostavno, da živim. Ispunjeno, potpuno, ostvareno, a ne mrtvo. Neću *smrt*.

*

Čovek treba iz sebe sve da iščupa. Svaku misao, želju, i to na vreme, pre nego što postane kasno za lični razvoj, dok se vrata ne zatvore kroz našu duhovnu *smrt*.

*

Smrt, smrt, smrt, i samo smrt najviše ljude pokreće, stvara im strah, gospodari životima, i sve što ljudi rade, u potaji, to rade, jer se plaše *smrti*.

*

Strah od smrti izgleda da najbolje stvara svest o veličini života. Zato treba svakoga dana da mislim da ću baš tog dana umreti, to će me pokrenuti iz postelje, to će mi staviti osmeh na lice, kad ponovo, umesto silnog mraka, osvane mi svetlo jutro, svež vazduh omađija mi bolničku sobu, i sunce, to umilno, srećno poput deteta sunce, daruje mi, još jednom da udahnem, svojim bolesnim plućima, život.

Smrt i život, život i smrt, jedno li su?

*

Samo da se sve ne zasniva na strahu da ne ostanemo sami na ovome svetu. Pa i stvoreni smo kroz dvoje, kroz muško-žensko spajanje.

Život bez ljubavi liči na sasušeni, požuteli list, sklon umiranju i nestanku. I koliko god se trudili da vreme bez partnera ispunimo obavezama i suzbijemo dosadu, uvek iznova, u grudima, kao da nešto stane da pritiska, i tera da se sedne i pobegne od onoga što ti život bez partnera zaista i nudi.

I opet se javlja ta prokleta usamljenost, poput hronične bolesti, kancera koji je metastazirao, i jede okolno zdravo tkivo, u nekontrolisanom brzini.

Sve gubi smisao. Energija ne postoji. Aura se skvrčila u zrno pasulja, i tesno je sve više vlasniku te aure, u sopstvenoj koži.

Samci sedaju u neki kafić, uzimaju novine, ili otvaraju i pale najmoderniji laptop. Šalju poruke mobilnim telefonima. Razgovori su im sve ređi i kraći, obično vezani za posao. I uglavnom

su takvi, okrenuti radnim obavezama, u tim kafićima, u koje kada uđeš, retko da neko nekog i gleda, a kamoli da prilazi.

Kružok devojaka se smeje, ili vodi „ozbiljan“ razgovor. Odmjeravaju jedna drugu, od glave do pete, i ponašaju se, ne kao drugarice, nego kao suparnice, i nadmeću se, jadne, koja će više pogleda muškoga sveta da privuče. Ispeglale svoje duge kose, uvukle se u tesne farmerke, natakle se na visoke štikle, brdo nakita, čini ih ponosnom vlasnicom svoje usamljenosti, jer oči je odaju da ga još uvek nije pronašla, čak i da je pored nje, grli je i neprestano priča sa njom.

Kod većine je srušena zabluda da ta prava i trajna ljubav može da postoji. Sada se samo broje partneri, kao matematički nizovi, kao nešto što se liže, okusi, a kad ti dosadi, baci se u đubre, onako iscepano, raščupano, uplakano i zatečeno.

Mladići sve više skraćuju svoje rečenice. Sede i oni u tim kafićima, merkaju, komentarišu, ali ne prilaze, a oni retki, koji se na to odvaže, na ruci imaju skupoceni sat, obučeni od glave do pete, elegantni, sa debelim novčanikom. Izgledaju zadovoljni ulovom, lakim plenom, jer vrsni su lovci oni koji imaju dovoljno novčanica, da ih nataknu baš tamo gde treba.

Čak i njima je teško da pronađu pravu ljubav i njima je teško da u trajnost te ljubavi poveruju. Kad uđu u brak, ponekad bace pogled ka ženi koja im pegla košulje i hrani dete, pitajući se koliko će ona za njih, ili on za nju, još biti tu. Plaše se da, ako ih ona ne ostavi, da će oni ostaviti nju, jer njima deluje, krajnje glupo i nepravedno, dati sebe samo jednoj ženi, za čitav život, u dobru i u zlu. Jeza ih hvata. Panika ih drma. I pod utiskom tih strahova, kad ugledaju da im supruga nema nalakirane nokte, da se zapustila, njima više nije interesantna, žele da opet love, na brzaka, onaj laki plen, i da u stvari, istina je, na taj način pobegnu od bliskosti i ljubavi koja za njih nikada nije bila trajna tvorevina, jer oni sami nisu sposobni za jednu takvu večnu ljubav.

A možda nešto nisam shvatila, da sudbina plete svoje prste, i da velike ljubavi se prekidaju, samo ako ona od njih to zatraži. Tu vladaju neki čudni zakoni, meni još uvek neshvatljivi.

Jasno mi je da se u vezu ne srlja, da se u nju ne ulazi da bi se pobeglo od usamljenosti, i da se nikako u njoj ne ostaje, ako te guši, koči i zatvara, ma koliko da zaista volimo partnera.

I tako, taj svet u tim klubovima i restoranima, na koncertima, i drugim javnim dešavanjima, nikako da nađe ljubav svoga života, i još gore, nikako da pogledaju u sebe i hrabro priznaju zašto stalno prave pogrešne izbore, da li iz inata, da se dokažu, i uzdignu svoj ego, ako ih taj neko odbacuje, ili zato što nisu spremni za tu veliku i pravu ljubav. Plaše se te prave ljubavi, jer njen gubitak skoro da je ravan bolu koji imaš kad ti neki član porodice ode s ovog sveta.

Dakle, nema ljubavi, zato što se plašimo njenog gubitka. Plašimo se ranjavanja, napuštanja, prevare.

Nema ljubavi, jer je ni ne zaslužujemo, kad smo od nje sami odustali. I onda se čudimo što sve oko nas i u nama polagano odumire. Život bez ljubavi isto je što i sama *smrt*.

Čas dvadeset prvi

Čase moj zastali smo
nasred puta pečalnoga **puta** avetnoga

Čase moj zastali smo
nasred puta gde misao nema usmerenja daljnjega

Čase moj zastali smo
gde nema sunca topline **gde nema** neba vedrine

Čase moj zastali smo
gde nema šumskih gora **gde nema** plavetnila mora

Čase moj zastali smo
gde nema lepog letnjeg cveta **gde nema** ptice ozarenog leta

Čase moj zastali smo
gde nema ljudi vreve gde nema laveža pasa

Čase moj stali smo
rukama opisivat neopisivo i rečima iskazivat neiskazivo
pogledima gledat nedokučivo i dodirima dodirivat nedodirivo

Čase moj stali smo
gde se oči sklapaju želje potapaju govori onemoćavaju
gde misli zamiru ljudi umiru dok posvud velike tišine naviru

Čase moj
spas nigde ne vid se i svud je mrkla tama
dok sa osionih visina dopire opet stara drama

ni predela ni čistine svud popale samrtne tišine
pokrila sve ta pusta tama u mom srcu opet ista drama

Čase moj za život
ni trud ni želj ni volj ni nad
ni put ni putokaz ni preobraz
ni uteha ni smirenje ni iskupljenje

Čase moj u velikim tišinama duhovnog ništavila
do Boga se teško dopire.

O dvadeset i prvom času zbirke

Pisac: *Koliko je usamljena pesnička duša? Hoda ovom zemljom što se život zove sama, sasvim sama. Neko bi rekao – kakve veze ima reč „zemlja“ sa rečju „život“, eto to im je najbitnije, ne zašto ljudi misle kako misle nego šta misle. Nikog ne zanima uzrok misli, samo bi da tručaju o posledici. Ali, neću pasti pod njihovim pritiscima, pobediću i smoždiću ih sve. Opasna reč, još od žene, kud ćeš više za malograđanske noseve i cinike?! Sede po kafićima pušeći sami sebi onu stvar, somovi, idioti, skotovi, bez imalo stida i vrlina. Nema u vas vrlina, ničeg više, samo smrada kućecih izmetaka! Nema čistoće, navikli ste da živite kao kerovi, pa režite, samo nemojte na mene. Svi ste vi za groblje, spremni ste da umrete, ali za razliku od vas, ja hoću da živim. Malograđanski pacovi. Pljujem ja na vas i pokazujem vam srednji prst.*

Društvena mudrost: *Ja imam visoke norme. Ja imam visoke principe.*

Utopista: *Što onda postoji rat?*

Društvena kritika: *Kakva budala, ovaj Utopista.*

Pisac: *Rešila sam da kritikujem ovo društvo. A ni svet nije ništa bolji. Ni susedi. Ni Balkan. Ni Evropa. Sve su to ista ..., al' sa Srbima živim. Sa Srbima mrem. Vole Srbi smrt. Umrите slobodno. Idite u svoje rake. Ne ubacujte mene. Ja hoću da živim. Hoću da slušam muziku. Hoću da čitam knjige. Hoću da se obrazujem. Hoću da jedem više i bolje. Hoću da dišem, jer mi je to dao Bog, da umem da dišem. Ne oduzimajte mi vazduh. Ne skidajte me sa planine. Lepo mi je tamo, na toj visini, kad sam iznad tog vašega dna...*

Tišina zasela kod Pisca: *O čemu ti to pričaš? Kakva ti je ovo osuda? Što Srbi ne žive? Otkud ti to? Šta ti je? Nejasna si sama sebi. Nejasna ćeš biti i drugima. Ispala si ljudi utopista, usamljena pesnikinja i pisac... Neće te razumeti, neće. Što misliš da si? Što misliš da pišeš? Šta ti je? Što psuješ? Što si primitivna? Zgadićeš se Srbima. Oni su ti jedina braća. Oni te vole. Voli i ti njih. Kakva ti je ovo književnost? Kakva umetnost? Tražiš možda samilost? Tražiš možda njihovo prezrenje?*

Okolina: *Ludak. Cinik. Egoista. Nastrana. Odlepila. Mutava. Stoka. Imbecil. Skot. Pizda. Idiot. Idiot. Idiot.*

Pisac: *Ja samo želim da ih načinim boljima.*

Tišina: *Šta si ti, Bog?*

Pisac: *Nisam.*

Tišina: *Pa kako onda misliš promeniti Božije delo? Stvoreni su takvi kakvi su stvoreni. Ne mogu se promeniti. Nisu ni drugi narodi bolji, veruj mi. Imaju i oni svojih mana.*

Pisac: *Ovi naši, izgleda mi, ko da ni ne žele da vide svoje mane.*

Tišina: *Vidiš li ti svoje mane?*

Pisac: *Vidim, i te kako vidim. Vidim ih sve. Moja najveća mana sam ja sama. Sama sam sebi najveća mana, najljući neprijatelj. Što oni to ne vide kod sebe? Zašto se i dalje veličaju? Što su tako nadobudni? Što misle da su najbolji, prvi, neprikosnoveni, idealni, nebeski? Žele li to oni da kao nebeski narod, svi kolektivno odletimo u nebo? Neću da živim u ovakvom društvu. Zastalo je. Ne menja se. Odumire. Zar ne vidiš, tišino, Srbi su davno umrli... Ubijeni su ratovima. Znaš li, tišino, šta je to smrt? Da li si je nekada videla? Dodirnula. Osetila kako nestaješ. Odumireš. Nema te. Nema više. Nema.*

Tišina začuta tišinski ledeno mrtvo ukočeno zatihnuto zakopano zaboravno..

Pisac: *Ja sam pisac. Znaš li, tišino, šta je to biti pisac? Ja sam ljudsko biće koje je svesno svojih grehova, ili koje bar želi da ih bude svesno. Okrenuta sam im, gledam ih u lice. Gledam. O, ta ljudska patnja, tako puna opisa, taj lik bola, ta nemoć nevinoga čoveka. Moram ih braniti rečima. Moram im nekako pomoći. Moram.*

*

Mislim da mi se većina proživljenog života zasnivala na servilnosti tom društveno moralnom aspektu. Ne budi bogohulnik. Budi vernik. Idi u crkvu. Moli se.

Idi kuda i drugi, plivaj sa drugima. Ne budi svoj. Ne misli kako ti hoćeš nego kako društvo nalaže. Društvo je propisalo stroga pravila. Zna se zašto se ide u zatvor. Ja ne govorim o zločinima, zabranjenim zakonom, ja ih ne podržavam. Ja jesam za zatvore, ali ne i za lažne moralne osude.

Otkud intelektu pravo da nameće svoj stav o moralu? Šta je moral? Vrlo dvosmerna stvar. Kako za koga i kako kome koristi. Ali, suza, kajanje, sam pojedinac, njegovo srce, duša, duh. To je već nešto drugo. To je čisto. To je iskreno. To je moralno.

Svako nosi svoj stepen morala. Intelekt često voli da moral omeđi, da ga uokviri, nabaci mu par tipskih rečenica, crno-bela estetika i logika.

Ljudi vole da nameću svoju pravdu, onako kako je oni vide. Možda i ja to radim.

*

Želim da završim ovo pisanje, da konačno saznam šta je zakočilo moju maštu. Odužila sam ovo komentarisanje zbirke.

Umorna sam od svega. Želim rasplet. Srećan kraj. Nikako bolan. Nikako uzaludan. Ovde mora nešto da se shvati! Ali, šta?

*

Već sam čula komentar o svojoj morbidnosti. Ali, šta ću, to sam ja. To je kvazipisac Marstoj. Početnik i buntovnik...

Možda bi trebalo u nekoliko rečenica da iskritikujem ovo društvo. Možda da kažem šta mu sve zameram.

Kritizeru, dobaci mi neko.

Zaboravnost, servilnost, malograđanštinu, samodovoljnost, egoizam, slabost, lažni moral, lažnu pravdu, lažnu istinu, lažnu porodicu, korupciju, zla dela, pogrešan put. Kako uopšte iskazati rečima – nezadovoljna sam društvom u kome živim! Ako se ja krećem, želim da se i ono kreće. Ne želim više da se osećam neprilagođeno. Želim da ovo društvo sazri zajedno sa mnom, istim putem, putem spisateljske pravde i moći.

Kritizeru, dobaci mi opet neko.

Tako je teško izraziti se precizno, jasno, a da te pogrešno ne shvate, zbog jedne reči, zbog nestavljenog zareza, zbog baš ovakve ličnosti.

Ljudi, želim da ponovo verujem u ljubav, u dobrotu, u lepotu, u mudrost. Ljudi, želim vam to isto. Želim ovom društvu to isto. Želim da se pročisti od svih zala, od svih pogrešnih smerova i uticaja. Želim mu prosperitet. Želim mu budućnost i razvoj. Ne želim da zajedno sa njim stojim zaglibljena u prošlosti. Želim da se krećem. Želim da smelo mislim i govorim. Želim da budem. Želim da bitišem. Želim da se operem od prošlosti. Želim da budem nova. Želim da progovorim, a da me shvate, a ne da mi sude.

Želim društvo u kom ću se osećati sigurno i prihvaćeno.

Kritizeru, dobaci mi opet-opet neko.

Čas dvadeset drugi
(molitva Grešnika Bogu)

Po prvi put te prizivam da mi dođeš
tvojim postojanjem u svom svetlu da mi siđeš

jer rane su dublje od svih dubina
a posred srca pomrčina **pomrčina...**

molitvom te dozivam presvetli Bože
da me iskupiš za sva zlodela
da mi oprostiš za sva zverstva
da mi ukažeš na svetle principe
dodirom svojim pokažeš svitanja nova tvoja...

zovem te Bože
da mi srce hladno od prerane smrti odvikneš
i da zajedno sa mnom u moje putešastvije pronikneš

zovem te Bože
da zavet mi ispuniš i da me od sveta pokupiš
u svoj svojoj čistoti i u svoj svojoj dobroti
i da negde zajedno osvanemo...

sa srećom na usnama
sa srcem svetim u grudima

sa dobrotom u svagdašnjem
sa dobrim redom u predašnjem

da zavjek vjeki vjekov
da himnu sa mnom otpočineš

zarad spasa mene raba božijeg od sebe sama
zarad spasa sužnja drugih od grozota svagdjeh

i da sprečiš nastajanje novoga semena zla...

molim ti se Bože pomози mi
daj mi put utehu i nadu koju nikad ne spoznah
daj mi pravdu koju nikad ne videh
daj ljubav koja mi nikad ne zasja
daj radost bez kraja
zarad budućeg ljudskog naraštaja

O dvadeset i drugom času zbirke

Kako da se molim Bogu? Da li – molim te, Bože, pokaži mi put, daj hrabrosti, pruži radosti... Ili, molim te, Bože, otkri mi razlog zašto da budem pisac... Pokaži mi kako da budem srećna.. Podari mi unutarnju ispunjenost, zrelost prosuđivanja... Daj bar malo više istrajnosti... Spasi me dilema... Otkrij mi sebe samog... Išla bih za tobom, kada bi mi dao bar neki znak? Kako da shvatim tvoje znakove? Da li je moj život meni dat sa razlogom? Šta si želeo da shvatim, kakva da budem, u čemu da se iskupim, gde sam zgorela, mogu li zaplakati pred tobom, hoćeš li tu suzu obrisati?

Zašto imam osećaj posebnosti? Zašto, kada nemam nikakve književne uspehe za sobom, zašto stremim baš Nobelu i promeni sveta, kada sam prosečne inteligencije, pred svetom nisam ništa posebno, u društvu ne umem dobro da se izrazim, a puno toga što mi ljudi pričaju, ja jedva ispratim? Da li ja to samu sebe menjam, a ne njih?

Zašto sam prazna, otupela, predata stihiji života... Svi ti kratki pokušaji za promenom te moje unutrašnje praznine, taj užasan osećaj gubitka detinjstva, isparenja bivše države, odlazak ljudi koji su me nekada okruživali, ta prolaznost i poistovećivanje sa Ivom Andrićem.....

Lakše bi mi bilo da napišem roman sa izmišljenim likovima, da je čitljiv i da opušta. Ali, kao da pre toga stoji neka prepreka, užasno veliki ponor, naša prošlost, svakodnevnica, problemi, nesreća, društvo, promašaji, tragedije. Ma stoji sve.

Život nije sapunica, nije nešto nestvarno kao roman sa izmišljenom radnjom i likovima. Život ispada svakodnevno dosadan i plitak, materijalan u svakom pogledu, društveno prikazan kroz televiziju.

Živim li u ubeđenju da nisam dostojna književnosti? Slama li me nemoć, ili, nepoznanica budućnosti? Puna sam pitanja, a odgovora nemam.

*

Videh je na raskrsnici s usnulim detetom... Drmusa ga, a ono i dalje spava. Juri između kola, a ono i dalje spava. Sviraju nestrpljivi vozači, psuje ih i udara nogom u kola, a ono i dalje spava.

Prodavac novina prilazi kolima, otvara se prozor, vozač plaća za njih, dok se ona upinje, i rukom, izmrljanom od zemlje, hvata za staklo koje se već zatvara. Za to vreme ono dete i dalje spava.

Gužva je. Sirene bruje. Uobičajeni petak popodne. Kolaps u gradu. I eno vidim opet nju, kako pretrčava sa usnulim, i još neprobuđenim detetom ulicu.

Ide ka sredini, i više svima, psujući sve po spisku. Psuju i nju vozači. Hteli bi dete da joj oduzmu. A ono i dalje spava, ne mrda, uvučeno u te zakrpe, poput hleba.

Nema raskrsnice na kojoj nije bila. Cele godine je tu, bez obzira kuda vozim. Nekako je uvek tu. Pričini mi se da je možda dete, malo sitnije ili krupnije, da je možda već u uzrastu kada bi trebalo u vrtić da se dâ. Nekada kao da ima zagasitu crnu kosu, sa loknama, a nekada, kao da kose i nema. Pomislila sam nekoliko puta da to nije isto dete, ali mora da jeste, jer ono uporno spava.

Zapitah se, zašto to dete stalno spava?

I ukaza mi se odgovor, kao grom udari me, i urliknu mi, mora da se u snu to dete molilo Bogu da ga izbavi s te raskrsnice!

Trgnuh se na pojavu zelenog svetla na semaforu, i pre nego pokrenuh kola, koja su mi bila prva u koloni, spazih kako se trzaju dečije nogice, kako se glavica iz te prljave krpe izdiže.

Susretoh sanjivi mu pogled. Sažalih se. Htedoh na brzinu da otvorim prozor, i dam sitninu, ali svirali su, prokleti nervozni vozači Beograda, svirali su.

Uvek je kasno da shvatimo tuđe razloge, za tragediju na koju je taj neko naviknut, pomislih. Vozač iza odgovorio mi je potvrdno gromoglasnom sirenom kao opomenom da ćemo mi zakasniti da opravdamo sopstveni život pred Bogom.

**FINIS OPERIS ILITI
KRAJ PRVOG METATEKSTA
(komentara u vezi sa
nedovršenom zbirkom pesama)**

2.2. Preostali časovi prvog i drugog dela zbirke

Čas dvadeset treći (prvi odgovor Boga)

Ikone vekovne izgradiše sad put do mene
i ne slutim ko sve tud sad proći mora
ko preko neuništivih železnih okova

al ja se ne brinem moje čedo za te
ja se ne brinem za tvoju miso pokajanja
jer verovah u nju neprestano...

ja se čedo moje ne bojah za te nikada
jer znadoh da ti pravoga straha ne imaše ikada
pa kud mi se sad stade obraćat tvoja teška reč
o prokletog li ovoga dana...

zar se tako malo vere raspoznavашe u te sad
zar ne znaš da do mene vode neki čudni puti
a kraj njih sreća će da ti se sluti
nepomična kao cvet negdašnjeg dečjega vremena
o zar za te da se bojim
ti što sa sutonom večito u lice zboriš...

Ne za te se ne bojim
pa što se onda bojiš ti kad mene hoćeš slediti

Zar propast? O grdnog li vražjega razloga za svaku laž.
Ne to nije propast već tvoj spas koji nigde ne vid se,
ne to nije propast već spasenje, umirenje i zadovoljenje
al samo ako izdržiš bat tvojega najsporijeg koraka
sledi ti tek onda nagrada vaskolikog ljudskog svepraštanja.

U šta veruješ u šta se uzdižeš to ćeš i biti
kojim putem se primicati kroz nepreglednost stvari ko kroz magle
to ćeš sam otkriti jer tajna spasenja uvek je na tebi.

Ako sam ja u tebe oduvek verovao
zašto ti to nikada nisi...

i ko prekor ti reč moja dođe sad
al ne boj se, jer ja te voleh odvajkad
i ko nepravda da te mori al ne kloni
jer moje srce tvoju dušu će da zakloni
kad god te nešto mori i puno puta i umori
ne samo to ne, ne kloni
nikako ne kloni...

svom dušom svojom
svom pameću svojom
svim srcem svojim
Samo to ne. Ne kloni,
nikako duhom ne kloni.

Čas dvadeset i četvrti
(odgovor Grešnika Bogu)

Zatočenik sopstvenoga nepokreta
ka slobodi bi da se vinem ka slobodi pokreta...

i čuh te sad čuh
čuh tvoj govor Gospode
kako me milovati stade...

i za te ću stremit beskonačnom
i zbog te ću stradati bespomoćnom
nevidnom zaslepnom opakom
istorijom svojom svom.

Sve za te. Učiniću sve za te.
Ka povratku samom sebi Oče
ovaj Grešnik kreće sad.

DRUGI DEO ZBIRKE
*(doba vraćanja, traženja, pobeđivanja lažne i
pronalaženja prave porodice)*

Čas prvi
(pitanje Grešnika)

Snivah Bože opet trenove uspomena
kako započinuše govore svoje
a ono dok oni govorahu
jad u mni koji nikada ne pade
zaman upade u sunovratno podnožje
svojega sopstvenoga probuda...

i ja se probudi Bože
ne isceljen već satrven
krvlju toga sna obliven
od svih tih prikaza se bojah
od svih tih likova se stideh
za neverovat suzi što ne pade
već naprasno stade
ne klizi više po meni
sada ko kamen je...

zar zauvek ogranak nesreće
mora istrčavat na put sreće
da viri ko krajolik starih zabluda
o do mene će **do mene će** hoditi namerno
i zauvek u men praviti drvored nereda
zasad ni sunca nema dovoljno
ni vazduha za disaj
a i što će mi sunca **a i što će mi** disaja
što će mi sve to kad sudnjega časa slutim koračaj...

Lažnog li ga vidim to ja?
Da li se to od mojega bola
svi dani uvek sudnji činjaše?
Lažem li ja to opet sebe sama?
O Bože zarad nepotonuća misli mojih
zarad neskliznuća u crnu rupu osame
zarad nesvanuća u mni očajnoga bezdana nemoći
i sve zarad vaskrsnuća čitavoga naroda čovečanskoga
Klici Bože semenu svojemu sopstvenome
vratio bih se ja...

Ali gde se denut, kud se zaputit?
Kako stić i s kime ić?
Sad put ovaj ko potop mi liči
a magle ove ko prokletije
o prokletijeh ja ne vide odskora.
Ne Bože bez te
ja neću imat ni puta ni istine
ni visine ni čistine ni morala ni snage za vraćanje.

Zato Bože
pokaži mi rukom svojom blagošću svojom
pokaži mi duhom svojim srcem svojim,
gde je vraćanje moje? Gde je zemlja moja?
Gde je narod moj? Gde je ognjište moje?
Gde su bližnji moji? Gde je jablanovina moja?
Gde se to denuše misli moje? Gde ja to tražim spasenje svoje?
Odgovori mi Bože **odgovori mi** baš sad
dok se narodi sukobljavaju i dok stradanja prikazuju
nemoć dostizanja slobode nebeske istine vaseljenske
slike real-utopijske stvorene za narode sve.
Noge im prikovane na tlu ljudskoga nemenjanja
stajaše tamo kao senka večitoga mrtvila
kad ne spoznavaše put kojim bi ih vodila
mogućnost vere u postojanje vremena boljega...

Ali zašto se usudi da baš Tebe sve to pitam?
Zar prema Tebi grešnik ne bejah veliki ja?
Zar Tebe ne izdadoh kao što izdadoh ognjište svoje?
Zar ne spalih ikone tvoje, kao što spalih verovanje u bližnje svoje?
Zašto se usudi baš Tebe da pitam **baš Tebe** da prizivam?
Ja Grešnik grešniji od svih zala...

Čas drugi (drugi odgovor Boga)

Na raskršćima svojijeh muka ti pričaš sam sa sobom
kao slika grešnika koji položi ruke na litice bespuća
da se strmoglavi u te prokletije paklenoga haosa
ne želeći pritom da vidi ima li nade **ima li** povratka
na usputnim stanicama do sopstvenoga ukopa...

u viorima višesmernih stihijskih vetrova
ili u virovima sopstvenih kajanja sopstvenoga tamnovanja
sa sve teškim okovima tvogega bivstvovanja
ti svoje ruke zaveza Grešniče iako ta osuda ne beše od mene...

i kao da zebeš nekom čudnom zimom
koja tu u tvom srcu kvari sliku toploga leta
tvoja duša je kao santa leđa duša koja nema poleta...

da ko ptičiji let bude ti sanak lepršav i lak
a telo ko titraj večnoga rađanja sunca...
al ti ne vide tako umotan u klupko istorije svoje
da grešnici uvek najviše sami prema sebi zgřeše
pa nema te presude **pa nema** tog oprosta
koji grešnika od samoga sebe može da razveže...

i ti se vidim usudi mene da tražiš
i u tom usudu svom ne umeš ni pravo da misliš ni pravo da zboriš
kad bih te mogao opisati na platnu nekako oslikati
Belilo bi ti bilo lice, Bol duša, Besnilo razum, a Bombe namere...

opasno zboriš **opasno** snivaš
snove u kojima **Vaskrsa** više nema
snove u kojima verovanja iznova nestaju
a mrtvi svoje rukohvate nad njima dorađuju...

to su teški časi kada se crne vrane
na tvoje oči da ih iskopaju stropoštaše
i ti u očima svojim ništa više sada nemaš
sem te nedostupnosti gordosti
sem tog prkosa i uzaludnih kajanja...

ja u njima nigde više ne vidim mesta Grešniče
za tračak svetlosti koji izvire iz dubine tame
za smiraj sutona u ove hladne sate
niti vidim da u njima nešto ostade
od ljubavi majke tvoje od dobrote oca tvogega
od lepote sestre tvoje od mudrosti brata tvogega...

to tvoje oči iskušenjima oslepljene vraćanje svoje ne sagledaše
pa misli lutaše od trena do trena od sata do sata
od dana do noći od godine do veka
od veka do večnosti...

sve dok se u nekoj od tih večnosti ne primiriše
te u njoj ukopaše zgasnuvši svoj plam
te ne osta ni traga ni dokaza da su ikada
stari jad i težak čemer promišljale

E Grešniče **Grešniče**
Veliko će biti Vraćanje tvoje.
Dosezanjem mene izbavićeš sebe.
Izbavljenjem sebe vratićeš sebe Sebi.

Na veliku potragu za Sobom
ti Grešniče moraš krenuti sad,
a ja te ne boj se uvek vidim
i sve o Tebi već unapred znam.

Čas treći
(Suočenje Grešnika sa grehom, prolazak kroz Zločin)

Dusi dedovine...
Želite li pred vama da se zakoljem
nožem kojim ja zaklah?
Želite li pred vama da se zadavim
žicom kojom ja zadavih?
Želite li Dusi dedovine
mrtav sad pred vas da padnem?
Jer kajanja mi buše okvir očni
a ruke biju starim zločinima.
Ko sam ja u ovom času?
Mrtva duša mrtvog tela
ili proslavljeni glasnik
svoga nedela...

Boli glava od...
boli telo od...
boli misao od...
krvavog prošlog rata.

Još se vidi sećanje
i pokraj puta leševi
u šumi krikovi silovanja žena
još se muti otrov
u dečijim tanjirima jaslama
puši se lomača oganj
a odrana koža u ustima pasa
more su to prevelike
more učesnika rata
spasite me dusi
ubijte me ko što ja ubih
svoga negdašnjega brata.

**FINIS OPERIS ILITI
KRAJ PROTOTEKSTA**
(nedovršene zbirke pesama „Časovi dostizanja Boga“
i Uvod u „nevidljivi“ Epilog „Časova stizanja Boga“)

4.

4.1. Preplitanje vidljivog Dnevnika Pisca u pokušaju i „nevidljivog“ Dnevnika Pisca iz budućnosti

O dvadeset i trećem času i svim preostalim časovima nedovršene zbirke pesama

Likovi iz dve priče o Ulici i Zločinu

Pisac iz budućnosti: *pisac koji zna da književnost, odnosno pisana reč, može da uništi zlo u Čoveku, pa čak i Rat.*

Kvazipisac Marstoj: *pisac koji bi želeo da veruje, ali zapravo ne veruje, da književnost, odnosno pisana reč, može da uništi zlo u Čoveku, pa čak i Rat.*

Grešnik: *glavni junak nedovršene zbirke pesama „Časovi dostizanja Boga“, ubica vrlina. Sam je u sebi ubio Ljubav – Majku, Dobrotu – Oca, Lepotu – Sestru i Mudrost – Brata. Sada ih želi vaskrsnuti iz mrtvih i tako vratiti Ljubav, Dobrotu, Lepotu i Mudrost, tu svoju pravu porodicu, i odreći se, istovremeno, one lažne koja ga je, uz pomoć onog Đ..., obuzela.*

Majka: *osoba puna ljubavi, sposobna da podari novi život.*

Otac: *osoba puna dobrote, skroman, smiren, tih, sposoban da prašta.*

Sestra: *osoba, koja pored, prelepog fizičkog izgleda, zrači unutrašnjom lepotom, izvor kreativnosti i muza umetnosti.*

Brat: *osoba mudra i učena, znalac, predstavnik nauke, čovekovog razvitka, dometa, intelekta. Galantna osoba, uglađena, doterana, svesna sebe i onog što zna.*

Dete: *predstavnik rađanja ljudskog roda. U vezi je sa likom Grešnika, koji prihvata, u ratu, osobine lažne porodice, i tako ubija to Dete u sebi. Ubija samoga sebe.*

Bog: *Tvorac svega i suprotnost onom Đ...*

4.1.1. Ulica (prva priča)

Pisac iz budućnosti stoji nasred Ulice.

U Ulici, u piščevoj mašti, nema ničega i nikoga. Samo pust crni asfalt i pokraj njega skorela blatnjava zemljana površina. Na tom mestu, Pisac čeka na Boga. Rekao je da će doći. Kako se ovaj redak ispisao, utom se Bog, kao što beše i obećao, pojavi. Pisac priupita Boga da li mu može pomoći da izgradi ovu opustelu Ulicu.

A zašto želiš da izgradiš tu Ulicu? – upita Bog.

Želim da je izgradim, jer je ovako pusta, isuviše ružna. Nema ovde života, samo smrti, a Ulica se pravi, valjda, tamo gde ima i Života. Vidi Bože, nema ni zelenila, ni kuća, a ni ljudi. To je tužno. Opseda me ova Ulica, i ne da mi da pišem ni o čemu drugom, sve dok je ne izgradim, ne ozelenim, ne uđenem u nju ponovo Život – izgovori u jednom dahu Pisac.

Dobro – reče Bog. Pomoći ću ti da ponovo izgradiš Ulicu. Prvo uzmi beli papir i olovku u ruke, sedi na crni asfalt, a pre tog, pospi malo one okorele zemlje po papiru, približi nos, i misleći na mene, udahni tu zemlju punim plućima.

Pisac učini baš sve kako mu je rekao Bog, i stade čekati i čekati. Čekao je tako, dan i noć, noć i dan, sedeći na crnom asfaltu Ulice puno vremena, dok naposljetku na beloj hartiji, posutoj prahom Zemlje, ne krenuše da se pojavljuju crna kucana slova. Video je pojavljivanje naslova „Dnevnik Pisca u pokušaju“. Pojavila se i prva rečenica „Nešto mi ne da da pišem...“. Nastavio je da čita tekst, pognute glave, skoncentrisan, usredsređen i radoznao.

Vidi, vidi – reče Pisac sebi u bradu. Neko piše tekst.

To piše Marstoj – reče Bog. Ona je Ti, ali na Zemlji, u realnosti i svakodnevicu. A Ti si njen Cilj. Ti si zapravo Pisac toga teksta, samo što si ti pozicioniran u budućnosti. Ti si deo njene priče, tog pokušaja da se izbori sa Ratom, da ga ubije rečima, i to ne samo njega, nego i samo ljudsko Zlo. Ti si, dakle, piše iz budućnosti, Marstoj.

Što je ona tako tužna? – upita Pisac.

Ne može da pronađe Tebe u Sebi, a more je velike brige – reče Bog. Juri stalno za iskazom, misleći da će te tako dostići, probuditi, shvatiti, ali joj teško ide, jer je koči onaj moj malecni suparnik, znaš ga onaj Đ....

Aha... – reče Pisac.

Vidiš – nastavi Bog. U svakom ljudskom biću ugrađeno je da može da bude i pun Ljubavi i pun Mržnje, i Dobar i Zao, i iznutra Lep i iznutra Ružan, i u glavi Mudar i u glavi Glup. To igramo neki sudbinski rulet, cela Vasiona i Ja – Bog, i pritom, samo zbog ravnoteže, moramo katkad, da ubacimo među ljude i mog suparnika, ma čuo si za njega, znaš ga, onog Đ..., a on me toliko nervira, iskladi mi živce. Namerno, meni u inat, neće da nestane i oslobodi Čoveka svoje napasti. Istorija ljudi samo ga je još više ojačala, ali, ja se ne dam. Ipak, ja sam Stvoritelj Vasiona, a ne on – reče Bog i nestade.

I tako, Pisac iz budućnosti nastavi sa iščitavanjem Dnevnika Pisca u pokušaju, sve dok nije stigao do dela u njemu, nazvanog „Časovi dostizanja Boga“. U prvom Času zbirke pesama, Pisac ugleda Grešnika, glavnog junaka časova, koji, na njegovo iznenađenje, uz pomoć građe stihova, odskoči sa njih, i tako iskoči iz „Zbirke“, i uskoči u „Ulicu“ sa crnim asfaltom, na kom sedaše Pisac iz budućnosti.

Ja sam Grešnik – predstavi se on Piscu iz budućnosti. Pokušavao sam da pomognem Marstoj da me shvati i oblikuje onako kako sam ja stvarno i oblikovan. Ali izgleda da me Marstoj, bar za sada, ne može razumeti i shvatiti. Za sada se stalno poistovećuje sa mnom, iako ja Grešnik, nemam veze sa njom. Ja sam lik iz njene mašte. Ja sam glavni junak njenih Časova dostizanja Boga. Šta ti misliš, piše,

zašto joj je tako teško da završi ovu nedovršenu Zbirku pesama? Zašto se poistovećuje sa mnom? Zašto je sva tako uplašena, u strahu, u sumnji, niska pred sobom? Da li ju je vreme u kom živi udaljilo od mene Lika, Tebe i Boga? Da li je sama kriva za to?

Pisac začuđeno promatraše Grešnika. Otkud on tu, u Ulici? Odjednom mu se otvori pred očima i on započe oštar govor svoj:

Pa to si Ti. Ti si za sve kriv. Ti si razlog što Marstoj u mene ne veruje. Ti si kriv za rušenje Ulice. Ti si izdao Pravu porodicu. Ti si u sebi ubio svoju Majku, Oca, Sestru i Brata. Ti si u sebi pogazio veru u Ljubav, Dobrotu, Lepotu i Mudrost. Tebe je obuzeo suparnik Boga, znaš ga, onaj Đ.... E taj Đ... je kriv za vremena zla. Đ... je kriv što postoji Rat. Ali, ne bi Đ... imao toliko snage, da nije takvih kukolja kao što si Ti, Grešniče. Kako si mogao da poveruješ u Đ...? Kako si mogao da se sprijateljiš sa njim? Zar je on tvoja porodica? Zar te je Đ..., a ne Bog, stvorio? Ti si kriv za Rat. Ti si kriv za ubistva. Ti si kriv za smrt roditelja one dece. Ti si u sebi srušio Dom, spalio detinjstvo. Ti si taj koji je poludeo. Ti si odmetnik od Boga. Ti si sam prema sebi najviše zgrehio. Izdao si sebe samog. Izgubio si svoju detinje nevinu dušu – izgovaraše maratonski hitro Pisac iz budućnosti, unoseći se Grešniku u lice, koje postajашe, sa svakom izgovorenom optužbom Pisca, kao božijom kaznom, sve više smrknuto, nervozno, pa onda i pred plakanjem, onim čija se suza najteže otkriva i proklizava. Grešnik se zaledi.

Da, priznajem, kriv sam. Ja sam sve to uradio. Pokušao sam da se pomoću stihova te zbirke spasim, operem, okrenem ponovo ka Bogu. Veliko je breme moje, vasijska dužina tuge, očaja i kajanja. Ne volim sebe. Mrzim se. Kaznio sam samog sebe da ne mogu da umrem, i da večito plaćem nad svojim Zločinom. Marstoj je pokušala, kao i sam Bog što pokušava, da mi pomogne da vratim svoju pravu porodicu k Sebi, da ih vaskrsnem, oživim. Pokušali su, i ona i Bog, da unište Zlo u meni, da probude Dobro. Pokušali su da speru ružnoću s mog lica i duše, da bi lepotom ponovo zasijao. Pokušali su da me nauče mudrosti, jer onda bih shvatio da sam bio glup. Pokušali su sve to u cilju Ljubavi, da ponovo volim, i sebe, i svoju Pravu porodicu. Cilj Marstoj je odbrana Deteta, ukopanog u meni. Marstoj me kroz Zbirku pesama, vraća tom Detetu u meni. Vraća

me Bogu. Ali, meni je teško da zaboravim na užase Rata, da zaboravim na strahote koje sam sejao, da zaboravim na svoje grehove, kajanja me izjedoše, noge su mi preteške, misli pune samoubistvenih namera, a znam da sam sebe samog kaznio da ne mogu umreti, baš da bi se stalno kajao, plakao, ridao, kudio se.

Pisac ga gledaše pomno, pokušavajući da pronikne u njegove oči, zatamnjene strašnom mukom. Nastade stanka, tišina se umeša između Pisca i Grešnika, i tišinski se zatišini. Svo troje tako ćutaše i ćutaše, dok ne procūtaše sve izrečeno. Tišina se tada odtišini, a Pisac se ogłosi: *Znaš šta, ako se ti iskreno kaješ, daću ti jedan zadatak da ga rešiš.*

Kaži koji je? Daj ga? – prozbori znatiželjno Grešnik.

Pošto si ti, Grešniče, posejao sva ta Zla, ajde, sad lepo, vrati sve kako je nekada bilo. Iskupi se za sva svoja zlodela. Idi, pitaj Boga da ti dozvoli da ga dosegneš da bi povratio snagu Ljubavi, Dobrote, Lepote i Mudrosti, i da sve to iskoristiš da poseješ ovu skorelu blatinjavu zemljanu površinu, što se prostire pored crnog asfalta Ulice.

Važi, pišće. Učiniću to. Pomoći ću ti da izgradiš svoju Ulicu. U pravu si. Ružna je ovako pusta i bez igde ikoga.

U tom momentu Grešnika nestade iz Ulice. Pisac ponovo vrati pogled na rukopis, i u delu posvećenom zbirci pesama, nazvanoj „Časovi dostizanja Boga“, primeti kako onaj Grešnik, brzim korakom, stade da preleće iz jednog stiha u drugi stih, iz jednog časa u drugi čas, sve dok ne dođe do kraja te nedovršene zbirke, tačnije do onog Časa koji je govorio o Dusima dedovine i proživljenim strašnim mukama učesnika rata. Pisca iz budućnosti taj Čas naman zgrozi, pa odluči da se vrati u redove koje je Marstoj pisala, pokušavajući da shvati što su joj stihovi te Zbirke, bili baš takvi.

Pisac iz budućnosti primeti da kvazipisac Marstoj započe sa komentarisanjem svakog časa zbirke, misleći pritom da će tako ne samo razumeti i dovršiti započetu zbirku pesama, nego će pre svega pojasniti sebe sebi, izgraditi se kao pisac, iskazati se savršenim, skoro božanskim, iskazom.

Posmatrajući tako s te svoje pozicije iz budućnosti, Pisac ugleda da Marstoj zastade sa komentarisanjem dvadeset i tre-

ćeg časa zbirke, jer nije baš najbolje razumela šta je zapravo tu Bog rekao Grešniku.

Stalno je, usled svoje preemotivnosti i preosetljivosti, mislila da glavni junak časova i nije više lik iz njene mašte, jer mu je prenela isuviše svojih karakteristika. Štaviše, najveća sličnost između Marstoj i Grešnika bio je veliki osećaj gubitka. Kao i On, i Ona se kajala. Kao i On, i Ona je imala svoje grehove, mada minorne, u odnosu na Grešnika, ali prevelike, u odnosu na njen ponos.

Stidela se svojih grešaka, htela je da se iskupi, ne samo pred Bogom, ili drugim ljudima, već i pred sobom. Imala je zbog nečega duboko zakopanog u duši, uporan gubitnički osećaj. Htela je da odigra najveću bitku u svom životu i da konačno dopre do same sebe. Pisanje tog teksta, poput dnevnika, u kom će se surovo ispovediti, bilo je sredstvo za pobedu nad sobom.

Takođe, trebalo je da pobedi i vreme u kom je živela, da se izdigne iznad te svakodnevice i da u nečemu što joj je izgledalo kao san, najzad i uspe, a to je uspeh njene priče. Mislila je, ako uspe kao Pisac, da će smanjiti taj užasno veliki osećaj gubitka koji ju je nagrizao u životu. Tako bi postala Pobjednik, kao onaj sa Kalemegdana.

Stoga je i težila vrhunskom književnom priznanju, Nobelovoj nagradi, pa je uzela da se perom bori baš protiv Rata, jer je znala da je borba protiv njega samo perom izuzetno teška, te bi stoga i pobjeda bila veća. Samu je sebe sa tom nobelovskom težnjom osudila, jer se nije dovoljno poštovala. Mislila je da je kao pisac Niko i Ništa, da je glupa, da nema šta drugima da kaže. Uspeh u pisanju trebalo je da bude dokaz da to nije tačno, da ona ima šta da ljudima kaže, i da to rečeno nije trivijalno, niti malograđansko, nego uzdignuto ka budućnosti.

Pisac je posmatrao kako Marstoj misli da su časovi nekako uski, stisnuti u stihu, suviše cvrkutavi, i da ne daju da se vidi šta se tu zaista odigralo. To nije bio roman koji to pojašnjava, u kom su dijalozima likovi izgrađeni, opisima predeli oslikani, u kom se vidi uvod, zaplet, rasplet. To su bili iskidani stihovi, svaki je opisivao segment celine. Sva ta zbirka delovala je autoru

kao isprekidana radnja. Falio je širi opis o svakom času zbirke, pa je autor proširivao svaki čas ličnim komentarom.

Pisac spoznade da se u **prvom času zbirke** lik iz mašte Marstoj pitao pred Bogom ko je on i ko su drugi ljudi, u tom društvenom sledu, tom zlom vremenu, obuzeti sumnjom, nadom koja sluti kraj, ništavni u vremenu, bez učenja o viđenom, onom davno prošlom, zastali u govoru, sa zaboravom, puni srama, razvrata i straha od Boga, tanki sa znanjem, uhvaćeni u smeni dana i noći, u njihovom bezličju i sličnosti, nesvesni više vremena koje protiče.

Drugi čas je govorio o okamenjenosti duše junaka časova, pune stida od sebe same, sa nemirom, duše koju spoljna okolina od ugledanosti u samu sebe ne može da otrgne i koja u toj okolini vidi samo svoju tamu, duša koja bez obzira kuda da korača i koji put da uzme, samo sumnja i sluti, zapisuje se u stihu, nagoneći tako breme svoje da se pokaže, vapeći za golubicama, isceliteljicama ljutih rana, kad ona sama ne zna kako to da uradi, ne zna ništa da reši, ni kud da ide, ni kako da stigne, usled lavirinta u kom je sakrivena.

Treći čas je pevao o sudbini junaka časova protiv koje on ne može, o patnji koja ga zbog tog razjeda i umara, a koja traje dugo, i čini ga nesrećnim čovekom u odnosu na druge ljude koje gleda radosne. Junak se trudi da se uz pomoć Marstoj zapiše perom u stihu, ali pritom, ne želi da u svoj crni čas uvuče i one radosne ljude. On ne može pobeći od crnih misli što ga more, te gubi želju za radošću i htenjima, zatupljuje se, plače nad životom, otuđen od Boga, bez osećaja, nade, puta, samo sa umorom od takvoga života.

Četvrti čas je pripovedao o ratu čiji je učesnik junak časova bio, a čija surovost ga beše, u prošlosti, obuzela, te je on izgubio sebe, prestao da veruje u Boga i dopustio da ga ratna mržnja i besnilo obuzmu. Ali, sada kada je uvideo da je Grešnik, duša mu umire, pokapana krvlju rata, te on sad ne shvata šta mu oči vide, postaje sam sebi nebitan, i bez nade u spas.

Peti čas je dodirnuo sećanja junaka časova na slike ratne strave, koje on želi da odagna i zaboravi, te izbledele oslikane

družbenice njegovih misli, taj njegov usud. Junaku se istina iz tih ratnih slika otkriva, okrutna, te se on nje stidi, zavija svoje misli u crno, obavija se, setom.

U šestom času zbirke junak časova, uz pomoć kvazipisca Marstoj, uzima olovku u ruke, ali mu se ona čini zatupljeno, jer ne zna kako da iskaže svoja osećanja i ispuni želje, pa zbog tuge nema dobru rimu, ni slovo, ni reč, pa ni samog sebe. On priziva pepeo nestanka, posejan u prošlom ratu, i Jablana da ga umori, i ratne strahote da mu spale misao, jer ne vidi više smisao bez Korena. On neće da piše, niti da sluša radosni ptičiji pev, niti graju raje, koja mu se čini grabežnom, suludnom, otimačini sklonom, Bogu nesklonom, raje koja juri samo za parama, za novim Ratom, tako puna mržnje i laži. Ali, junak časova je, istovremeno, i u dilemi da li on to opet sebe laže.

U sedmom času, junak peva o teškom shvatanju onog što piše, o neviđanju svetlosti sunca, o tmini koja je u njemu, o pohodima starih saigrača/ratnih strahota, o noćnim morama u kojima ga pohodi šuštanje lišća Jablana, drveta iz njegovog detinjstva, koje je Rat zapalio.

Osmi čas je posvećen tom Jablanu, zbog kog junak časova gubi razum i govor, pokušava da negira ono što se Jablanu desilo, seća se druženja sa njim u detinjstvu, ali, istovremeno, i užasa rata koji ga je pohodio. On iz očaja umišlja da Jablan još uvek može da bitiše, da zamiriše, da se zanjše, i da se povije nad njim. Međutim, on zna da je istina nešto drugo i da krošnje Jablana nemaju više onaj isti zvuk, da je u njegovoj okolini vreme stalo, da nema više tamo dola, ni mirne reke, ni obasjanog suncem, puta. To našeg Junaka časova more suze krošnji Jablana, tog avetinjskog duha, koji ga doziva u snu, šuštanjem svog odumirućeg lišća.

Deveti čas je pevao o korenima, urezanim duboko u srce junaka časova, te on oseća njihove trzaje. Zadnji trzaj korena najteže mu pada, jer svedoči o vremenu prošlom od dana napuštanja dedovine. Zadnji trzaj korena govori o vihorima rata što pregaziše i Jablan, i šumu, i školu, i kuću, i ljude u njoj. Junaka gubitak korena, i taj njihov zadnji trzaj, seče ko nož, te on pada,

pa ustaje, pa ponovo gleda u taj poslednji njihov trzaj, želeći da se ubije. Kad popusti taj zadnji trzaj, ostaju mu samo utvare prošlosti, senke duhova.

Deseti čas je posvećen kolvci iz ranih dana, ljubavi prema njoj, žalu za njom. Sad junakovu kolvku pokriva tama, te mu ostaje samo sećanje na srećne trenutke iz nje, na majku, na pesme.

U jedanaestom času opevani su momenti zakopavanja sa zaboravom kuće i otadžbine. Junak posmatra kako neko zakopava staru novom zemljom. Međutim, on ne želi da to isto učini. On je spoznao značaj zavičajnog trema, tu toplinu starog kotla, nadstrešnice, kućnog praga. Njega bole ti ratni vihuri koji su mu kuću pohodili, on žali za zakopanom starom zemljom, za hladovinom stare dudinje, ranjiv je i srce mu je slomljeno.

U dvanaestom času junak se seća ratnih siročića. Za njega su oni kao mali 'tići, s tužnim žalima u sebi, kojima su neki zli ljudi lepet krila i pev zaustavili. Oni ne mogu biti srećni, ni poletni, jer nemaju ni majku ni oca. Sami su, a mali su.

Trinaesti čas opeva ratna bojna polja. Na tim krvavim poljima junak časova vidi popa sa učenicima. On je svestan da će se to ponoviti, da se od ratnih polja ne može pobeći, da se istorija ponavlja uzrokovana istim stvarima. Junak časova na tim poljima gleda u pale borce, vidi kako su iskušavani đavolom, zamišlja kako se, i u smrti, međusobno užasom sudbine dovikuju.

U četrnaestom času junak spominje prvi put svoju izgublenu Pravu porodicu – Majku, Oca, Sestru i Brata, koji su pomoreni, pod zemljom i za kojima su upaljene crkvene sveće. Teško mu da ponovo sve što je bilo proživljava. On želi da se pročisti, da sebe preporodi. Ne želi da pritom napravi neku grešku.

U petnaestom času junak časova sebe unižava, svoju reč, stih i zove ih niskim, u odnosu na cilj koji želi da ostvari, a to je Vaskrs svoje Prave porodice. On se kudi, jer zna da je nije ispravno video, da je prema njoj zgrešio, da ih je u sebi ubio. On se toliko kaje, da misli da ga ni smrt ne bi iskupila.

Šesnaesti čas govori o mržnji junaka prema sebi, o tim hordama kajanja koje ga opsedaju. On zna da je ubio sve plemenito u sebi. On se boji svojih očiju, strepi od ruku, zazire od lica, stidi od jezika, jer zna za težinu svog Zločina.

U sedamnaestom času junaku prilaze seni umrle Prave porodice. Kad mu priđe majčina sena, on sebe umrtvljuje, svoje želje, htenja, misli. Kad začuje strah u srcu očeve seni, on zaustavlja svoje dodire, pokrete, stremljenja. Kad vidi senu sestrinog uplakanog lica, odbacuje znanja, ubeđenja, verovanja, a kad mu priđe mudro pitanje bratovljeve seni, sva mu gordost, poletnost biva pokošena. Kad sve te mile seni mu priđu, junak upada u očaj, u plač, i svega se seća što je bilo, dok se, naposletku, i sam sebi ne pričini kao sena.

Osamnaesti čas priča o ludilu usamljenosti junaka časova, o gaženju sebe u odnosu na druge ljude. Junak zna da je Rat mržnja, da se Čovek u njemu ne poštuje, da je on Niko, da nikad nije ni imao Život, Pravdu, Veru, Istinu, Ljubav, Boga. To su drugi ljudi imali, oni koji su miliji Bogu. On je Grešnik, te stoga, neće da ide kud i ti drugi ljudi, koji su za njega rekli da je lud, a kao razlog za to naveli da nije kao oni i da im je to i sam Bog rekao. Stoga našem Grešniku drugi ljudi reči uzimaju za zlo, jer po njima, on je glup, nizak, podao, ništavan, zatupeo, pokvaren. Junak sebe stoga ni ne poštuje, jer je Grešnik i pripada paklu, a greh mu je što je svoj, skrojen sa sudbinom, nastao takvim kakav je.

U devetnaestom času oko našeg junaka nalazi se Nigdina. Nema tu pravog puta, samo zaborava i lika izguba, samo pesma smrti, njen čemer. Kako će Grešnik sam protiv drugih, uglednih, pravednih, ispravnih i normalnih... On želi da se uzdigne iz sebe takvog, ali je zapeo u Nigdinu, gde su dani teskobni, noći neprespavne, gde mu sviće besmisao u smislu, a duša grca u bunilu. On želi sebe da odvede do viših visina, te se utrkuje sa vremenom, i samim sobom. Tu u Nigdini, naš junak poziva smrt da mu dođe.

Dvadeseti čas je čas imenovanja smrti.

Dvadeset i prvi čas junaka odnosi na groblje. Tu nema ni misli, ni sunca, ni neba, ni gora, ni mora, ni cveta, ni ptice leta, ni ljudi vreve, ni laveža pasa. Junak časova je svestan da opisuje neopisivo, iskazuje neiskazivo, gleda nedokučivo i dodiruje nedodirivo. Spasa za njega nigde nema, samo mrkla tama i ta stara ratna drama preostala u srcu. On u toj velikoj tišini groblja do Boga teško dopire.

Dvadeset i drugi čas je molitva našeg junaka Bogu. On tako izmoren strašnom mukom doziva Boga da mu dođe. Moli ga da ga iskupi za sva zlodela i za sva zverstva, da bi ponovo imao svetle principe i nova svitanja. On moli Boga da mu Zavet ispuni, da bi bio ponovo čist, dobar, srećan, svetao. On moli Boga za spas svoje duše i za spas drugih grešnika od zla. On želi svoj Put, Utehu, Nadu, Pravdu, Ljubav, Sreću, kako zbog Boga, tako i zbog sebe samog, i budućnosti Čoveka.

Dvadeset i treći čas je prvi odgovor Boga. U njemu se Bog obraća Grešniku preko ikona koje predstavljaju neku vrstu ulaznih vrata u božiju kuću. Bog reče Grešniku da se nije ni brinuo za njegovo pokajanje i njegove strahove. Ali, u tom času, grešnikova vera u Boga nikad manja nije bila. Bog mu reče da do njega vode neki čudni puti, i da ga na njima čeka detinja sreća. On mu reče da ako ga Grešnik sledi, ne može da propadne, nego da pronade svoj spas, umirenje i zadovoljenje. Reče mu da mora da izdrži bat svojega najsporijeg koraka, a onda ga čeka nagrada vaskolikog ljudskog svepraštanja. Reče mu da tajnu spasenja mora sam da otkrije. Bog veruje u pokajanje Grešnika, i kaže mu da ne sme da klone dušom, pameću i srcem.

U dvadeset i četvrtom času, pod uticajem govora Boga, Grešnik se pokreće i ustremљуje ka beskonačnosti, noseći sa sobom svu svoju istoriju. On kreće na potragu za samim sobom.

Posle tog, počinje drugi deo zbirke, posvećen dobu vraćanja, traženja, pobeđivanja lažne i nalaženja prave porodice. Marstoj tu zastade, ne znajući kako dalje. Nije videla celu radnju romana, nije shvatila svoje pisanje. Tada, Pisac iz budućnosti stade pored nje, i uđe u dijalog sa njom.

Pisac iz budućnosti: *Zašto si stala sa radom, Marstoj?*

Kazipisac Marstoj: *Ne znam kako da završim započeto. Mrzi me da ponovo prolazim kroz pakao pisanja novih stihova. Čini mi se da stihovi i nisu dovoljni da opišu ono što tek sledi. Evo čitam drugi deo zbirke, Čas prvi, u kom se Grešnik ponovo obraća Bogu. Pokušavam da bolje razumem svaki stih, a možda i završim zbirku.*

Pisac iz budućnosti: *Evo, pusti mene da ti pomognem. Pročitacu ih ja. Možda se meni ukaže neko rešenje.*

Kazipisac Marstoj se saglasi.

Pisac iz budućnosti stade **sa iščitavanjem drugog dela zbirke, sa prvim Časom**, u kom Grešnika u snu opet savladaše govori njegovih uspomena. Jad se u njemu opet probudi. On se budi iz sna, iscrpljen, sećajući se prikaza i likova koji mu suzu u oku skameniše. On je svestan svoje nesreće, svojih starih zabluda od kojih ne može da diše. Svaki mu je dan ko sudnji dan. Zbog svoje nemoći, on se obraća ponovo Bogu, sa željom da se vrati klici, semenu svojem sopstvenome, i čak se usuđuje da spomene pri tom i Vaskrs čitavoga naroda čovečanskoga. Ali, putevi su mu ko potop, a magle ko prokletije, te on shvata da se na taj put ne može krenuti bez Boga. Zato Grešnik pita Boga da mu pokaže: Gde je vraćanje njegovo? Gde je zemlja njegova? Gde je narod njegov? Gde je ognjište njegovo? Gde su bližnji njegovi? Gde je jablanovina njegova? Gde je spasenje njegovo? Grešnik je svestan da se oko njega ratovi i dalje vode, da se narodi sukobljavaju, da stradaju, da se u utopiju mira i dalje ne veruje, kao ni u postojanje vremena Boljega. Istovremeno, Grešnik je svestan da je u prošlosti počinio greh prema Bogu, da je izdao i Boga i svoje ognjište, spalivši ikone i veru u bližnje svoje. Kako se on posle sveg tog usuđuje da zove Boga da popriča sa njim i posavetuje ga?

Pisac iz budućnosti započe sa iščitavanjem **i drugog Časa iz drugog dela zbirke**, u kom Bog odgovara Grešniku. U njemu Bog poredi Grešnika i njegovu muku u glavi sa slikom čoveka nadvijenog nad paklenim bezdanom kako sam sebe želi da baci u pakao, ne misleći na nadu za povratak u Raj. Bog reče Grešniku da ga nije On osudio na zavezane ruke, na nepreduzimanje

ničega, na mirenje sa kajanjima, tamnovanjem, okovima. Bog mu reče da je njegova duša ledena i bez poleta. Bog mu reče da je on najviše sam prema sebi zgrešio. Reče mu da sanja snove u kojima Vaskrsa više nema, jer gubi veru, što se vidi u njegovim očima koje odišu nedostupnošću, gordošću i zaludnim kajanjem. U takvim očima, nema mesta svetlosti, nema ljubavi majke, dobrote oca, lepote sestre i mudrosti brata. Umesto tog, grešnikove oči su pune iskušenja, te ne spoznaju vraćanje svoje. Bog mu najzad otkriva da će zbog veličine njegovoga Greha, vraćanje njegovo da bude Veliko, reče mu da samo dosezanjem njega Boga, može da izbavi sebe, a kad izbavi sebe, vratiće Sebe – Sebi. Bog ga šalje na Veliku potragu za sobom.

Napokon, Pisac iz budućnosti okrenu hartiju i **suoči se sa trećim i poslednjim Časom** iz nedovršene zbirke pesama. Treći Čas je posvećen dusima dedovine. Ovi dusi su se Grešniku činili kao sudije njegovom Zločinu i Grehu. On im priznaje da je ubijao, i da želi da ga oni, dusi dedovine, kazne. Kajanja mu oči more, a ruke su okrvavljene starim zločinima.

Pisac iz budućnosti sad je znao zašto je kvazipisac Marstoj prestala sa radom na zbirci pesama. Shvatio je svu težinu poslednjeg časa. Zlo se teško opisuje rečima i ničim se ne pravda.

I šta sad – pomisliše i Pisac iz budućnosti i kvazipisac Marstoj iz sadašnjosti.

Tada se Bog opet pojavi, ali je mogao da ga vidi samo Pisac iz budućnosti, ne i kvazipisac Marstoj. Bog stade kod Pisca, a pored njega, pojavi se i Grešnik. Svi su znali šta je cilj. Došli su zbog Vraćanja. Morali su da se vrate ponovo kroz sve što se desilo u ratnim godinama, u vremenu Zla. U piščevim rukama iznenada izroniše neka nova i nepoznata slova. Sve troje krenuše sa iščitavanjem.

*...U početku, beše reč nerazuma, oslonjena na drvo krvožderstva. Unutar njega čuli su se jecaji, a iz grane izbijale latice poprska-
ne krvlju nevinih. Tišine je malo bilo i tek neki časak mira zalutao bi u ratnim vremenima. Ljudi su se grčevito busali u grudi, dodirujući zemlju krvavim stopama. Na nepreglednim ravnica-
ma sirote zemlje*

smenjivali su se crveni oblaci raznoseći paklenu kišu. Sva nagađanja o boljem nisu se obistinila. Sve je već bilo bačeno i staklo se razbilo zajedno sa zgaženom časti. Ostade da se čeka povratak normalnog...

Pisac iz budućnosti: Ovo je nešto što je Marstoj napisala davno. Naterao sam je, uz tvoju pomoć, Bože, da ga slučajno opet otkrije. Bio je zakopan u njenom računarskom fajlu, pored nekih drugih stvari koje bejaše nekada davno pisala.

Bog: Ovo me podseća na nešto.

Grešnik: A mene podseća na slike strave, na ratne dane, na smrt.

Pisac iz budućnosti: Radi se o pokušaju opisivanja „Ulice“. Marstoj je uvek imala tu potrebu u sebi za iskazom onoga što se teško dalo objasniti. Potreba koja se tek trebala shvatiti. Mislim da je Marstoj već tada htela da ponovo izgradi razrušenu Ulicu, ali nije znala da je to ono što njoj treba, što je njena najtananija unutrašnja potreba, da svojim pisanjem ponovo izgradi Ulicu. A nije ni verovala, da se vrednosti mogu rećima povratiti.

Nastade stanka, i ponovo dođe tišina, okrećući se oko slova onog odlomka koji spominje čekanje na povratak normalnog.

Utom se Pisac iz budućnosti ponovo oglasi.

Palo mi je nešto na pamet – reče. Bože, da li se ovaj odlomak može ugraditi, kao temelj, u novu Ulicu, koju Ja i Marstoj, pokušavamo ponovo da izgradimo? Da li, Bože, možeš da učiniš da naše pisanje bude dostojno izgradnje nove Ulice?

Bog se zamisli, pa reče – Misliš da onaj odlomak može da oživi ponovo razrušenu Ulicu, misliš da je to put njenog Vaskrsa, oživljavanja Ljudi u njoj.

Makar u mojoj mašti – reče Pisac iz budućnosti.

Utom se Grešnik umeša u njihov razgovor. Bože, da li bi stihovi Zbirke pesama „Časovi dostizanja Boga“ mogli da se ugrade u temelje nove Ulice? Da li bi oni mogli da je vaskrsnu? Možda ti stihovi prizovu sve one duhove iz moje prošlosti, sve one umrle, moju Majku, moga Oca, moju Sestru i moga Brata. Mogu li ja da tu zbirku dovršim?

Bog se opet zamisli, pa reče – Misliš, Grešniče, da je to tvoj put spasenja, tajna koju treba sam da otkriješ? Da ćeš tako se isku-

piti nad svojim velikim Zločinom? Da ćeš tako da učiniš nešto Dobro što će da nadvlada veliko Zlo koje si zasejao u prošlosti? Postoji li toliko veliko dobro, koje će moći da nadvlada svo zlo koje su nerazumni ljudi počinili?

Grešnik spusti pogled ka zemljici, pa skrušeno izusti, sledeće stihove:

Znam Bože da sam te ja nedostojan
znam Bože da sam ja prizvao Đ...
znam Bože da sam ubijao
znam da sam klaio silovao mrzeo
znam da su mi Gresi preveliki
da bi mi ih obični svet oprostio.
Ali Bože pusti me da umrem za ovu Ulicu
pomoz mi da bar u mašti Pisca iz budućnosti
učinim veće Dobro od svog učinjenog Zla
pusti me da umrem za izgradnju Vrednosti
pusti me da okajem svoje Grehe...
želim samo da ponovo ožive u Ulici
Ljubav Dobrota Lepota i Mudrost
da oživi ona Kuća u kojoj Ja bejah rođen
pored onog Jablana koji kroz prozor tad promatrah
tu u Korenima u Kolevci na Zemlji
da ponovo protrči ono nevino Dete
čiji osmeh milovalo je nebesko Sunce
čije noge negovala je zemaljska Trava
čiji obraz ljubila je voljena Majka
a ruku držao dobri Otac
čije oči s uživanjem promatrala je prelepa Sestra
a ramena grlio stariji mudri Brat
pusti me Bože da umrem za to Dete
dete koje Ja sam bejah nekada
Čisto, Nevino i Bez greha
spasi to Dete Bože u meni
spasi njegovu čistotu.
Oživi ga a mene ovakvog Grešnog kao žrtvu uzmi.
Predajem ti na slavu večno vaskrslog života Bože
Svoju odbačenu Duhovnu Smrt

Čim završi svoju besedu, Grešnik se uputi ka sredini Ulice s crnim asfaltom i, pokraj njega, skorelom blatnjavom zemljanom površinom.

Evo me, Ulice – izusti. Došao sam da u tebi skončam. Bog mi i Pisac iz budućnosti, jedini svedoci.

Grešnik sede na crni asfalt Ulice, zavuče ruku u džep, izvadi stihove Zbirke „Časovi dostizanja Boga“, pa ih potom pospe sa prahom one skorele blatnjave zemljane površine.

Odnekud zagrmí.

Srce Grešnika se stegne, on se uhvati za njega, i u poslednjem svom Času, pogleda u Boga i Pisca iz budućnosti, izustivši molbu: *Oživite ih sve*, pa izdahnu.

Bog utom diže ruku ka mrtvom Grešniku, te On ispari i nestade iz Ulice.

Vidiš – reče Bog. Da li je ova žrtva dovoljna da se izgradi ova Ulica? – upita Bog Pisca iz budućnosti.

Ne znam – reče Pisac.

Ne znaš, ali ja znam – reče mu Bog, te ispari i On iz Ulice.

Pisac iz budućnosti priđe sredini Ulice, gde je Grešnik ostavio stihove, uze pero i zapisa:

Vrednosti ove Ulice, uzdignite se. Oživite, jer besmrtne ste. Nikada niste ni mogle umreti, jer to Vam nikada ni preveliki Bog, a ni Ja, Pisac iz budućnosti, čak ni Marstoj, u sadašnjosti, ne bi to dozvolili. Zato, vaskrsnite mrtvi!

Utom se iz crnog asfalta Ulice, počese izdvajati obrisi nekih ljudi. Jedan za drugim, kako ustaješe, priđoše Piscu iz budućnosti, predstavljajući se.

Ja sam Majka Ljubav.

Ja sam Otac Dobrota.

Ja sam Sestra Lepota.

Ja sam Brat Mudrost.

Čim se predstaviše piscu, otkoračaše do zemljane površine, pokraj puta, digoše ruke, izustivši:

Ustanite Jablanovi.
Izgradi se stara Kućo naša.
Otvori nam Kapije.
Zapali nam vatru Ognjišta.
Ugrej nas, jer opet smo ti došli.

Utom se sve što su rekli i obistini, podignuto iz skorele zemljane površine.

Majka prva uđe u podignutu Kuću, pa potom i ostali članovi Prave porodice. Uđoše tako svi u prostoriju gde je stajala Kolečka sa malom uspavanom bebom u njoj. Majka joj priđe puna Ljubavi, nadvi se nad njom i rukom stade klatiti bebinu Kolečku. Bebac se probudi i malene okice baci ka velikom prozoru, koji je stajao blizu detinje Kolečke, i ugleda Jablan, drvo milo kako njiše i šušti lišćem. Bebac se osmehnu, radosno trzajući rukice i nogice, pa potom vrati pogled ka Majci, koja ga neprestano dozivaše da se probudi iz svog predugog sna.

Pisac iz budućnosti stajao na asfaltu, promatrajući kako se i ostale Kuće u Ulici počele da dižu iz zemlje, zelenilo, i svi ljudi, maltene kao čitav narod. Pošto ih je toliko puno bilo, Pisac iz budućnosti spazi kako se crni asfalt Ulice započne sam produžavati, prateći nastanak novih Kuća, do u beskraj.

Začu se silna graja, zvuci kućića, maćića, i drugih životinja. Pisac zapazi i sletanje sve više i više ptica, pojavu vrabaca. Zvuk se ponovo nastani na tome mestu. Zvuk dolaska.

Tako, Bože. Sada je ova Ulica mnogo lepša nego što je pre bila. Sada će valjda i Marstoj da ponovo poveruje u moć pisane reči. Zar ne, Marstoj?

Kursor je blinkao na ekranu monitora. Kvazipisac Marstoj je zurila u pitanje na koje nije imala odgovor, te se iziritirana time, odluči da ugasi računar i predahne od pisanja ove čudne priče.

1.2. Povratak u Dnevnik Pisca u pokušaju

Nešto me tera da pišem. Valjda onaj Pisac iz budućnosti. Pita me da li sada verujem u njega. Ne znam šta da mu odgovorim. Ova kratka priča o vaskrsu Ulice deluje mi kao prelepa Bajka za decu. Kada bi se Zlo tako lako moglo pobediti, svet bi bio lepši za život, i ličio bi na bajku.

Nije lako presuditi. Nisam ja Bog, samo sam jedinka koja drži pero u ruci, jer je nešto tera na to. Neka dubina.

Zbog pisanja, sve se više udaljavam od ljudi. Lik Grešnika se rodio u meni zbog surovosti Istine. Živ čovek doživi svašta, i rat i mir, i žrtvu i osudu. Svakodnevice je ta Istina. U njoj se dešavaju crne stvari, prava ubistva, gresi, ludilo. Moje pero je isuviše lako za njihov opis. Neću ja ništa sa perom zaustaviti. Ubistava će i dalje biti, gresi su i dalje tu. Ratovi neće prestati. U šta da verujem – u pisanije iz one kratke priče, čiji je autor Pisac iz budućnosti? Ili da verujem da će Bog jedino rat i sve Zlo naše svakodnevce zaustaviti? Možda hoće, možda neće. Ne umem da presudim.

Oblačno je, tmurno nebo svakodnevce. Ljudi rade, obuzeti svojim obavezama. Sada kod nas vlada mir. Dokle će, to će otkriti neznana budućnost. Ratova je bilo. Protutnjali su i ostavili za sobom pustoš u duši običnog čoveka, svedoka toga zlog vremena. Omladina koja se ne seća tih ratova, ne nosi to breme i ne može da razume one koji su tim ratovima bili opterećeni.

Žrtve su pale. Ulice su odistinski rušene. Sela su paljena. Ljudi ubijani. Televizijski ekrani su o tome svedočili, radio prenosio. Glavni akteri su pomrli. Ostadosmo samo mi, obični ljudi, što žive u svakodnevici. Neki su rane zalečili, a nekima još

uvek stare rane krvare. Neki su oprostili, neki to nikada neće moći. Neki su zaboravili, a neki ne. Davaće pomene i ordenje. Biće izbora. Biće države. Izdići će se ona opet. Ekonomija će se pokrenuti, to se ne da zaustaviti. Rađaće se nova deca. Umiraće stariji. Bolesti će napadati, medicina im se odupirati. Čovek će tako živeti u miru, do nekog novog Rata. Psihopate će ubijati. Zločina će i dalje biti.

Ali, rađaće se novi pisci i biće novih knjiga. Svetina će ih čitati. Društvo će krenuti napred, već je, sporo, ali krenulo. Jedino nam više nad glavama atomske bombe, u nekim budućim ratovima. Valjda Bog neće da dozvoli vladavinu psihopata i terora. Ja to možda nikada neću doživeti. Ali, neko drugi....

Delujem samoj sebi kao neki prorok. U stvari sam bespomoćna pred zlom. Ne mogu ga perom poništiti. Ni drogu, ni nasilje, ni alkoholizam, ni predrasude, ni siromaštvo, ni bedu, ni bezakonje, ni nemoral. Ne mogu zaustaviti zločinca. Ne mogu prosvetliti naciju. I ne želim to. Neka svako nađe sam svoje svetlo, pod gomilom svoga tereta.

Kiša pada napolju, ona jesenja. Hladno je, i suviše. Beograd je sumoran i siv, fasade su mu oronule, i zapuštene. Bez sjaja je, a toliko puno toga se u njemu dešavalo. Kao da smo sve zaboravili. Kao da istoriju više i nemamo.

Dižu nas iz čamotinje retki primerici uspešnih. Uljuljkani smo u probleme svakodnevice. Topli dom nam dođe kao oaza, kao utočište i beg od raznih predrasuda vremena u kom bitišemo.

Pokušavam da pružim ruku onom Piscu iz budućnosti, da ga tako dodirnem i osetim njegovu snagu. Blago njemu, kad mu Ulica tako lako vaskrsnu.

Sve se vrti oko Vrednosti iz te Ulice. Svi pričaju kako su vrednosti nestale. Ali, zapravo, nisu, jer nikada nisu ni izlazile iz nas. One su u nama, samo treba ponovo da ih prigrlimo.

Ja sam izabrala svoje vrednosti, Ljubav, Dobrotu, Lepotu i Mudrost. Široke su ovo reči, u njih svašta može da stane, čitavi novi univerziteti. Cela planeta, čovečanstvo.

Ono Dete, predstavnik rađanja ljudskoga roda, razlog je što želim da pišem. Želim da se borim za njegovo vaspitava-

nje i podizanje. Ono mora da neguje Ljubav, Dobrotu, Lepotu i Mudrost, to je njegova svetlost u tami svakodnevice, u džungli zločina. Ne sme to dete da odbaci vodilju vrednosti. Ne sme, inače će biti zauvek izgubljeno, ne samo za Boga, do pre svega za sebe.

Jedino mi je ostalo da opišem zločin koji je Grešnik počinio, a to mi nije nimalo lako. Zločin je kočnica moga pisanja i moje vere u ljude. Zato ću prepustiti pripovedanje o zločinu Piscu iz budućnosti, on ipak ima više snage i moći da se izbori sa tim.

*

Opet sam nešto bezvoljna. Od muke ne znam šta ću sama sa sobom, šetajući po praznome stanu, kao da nešto treba da rešim, samo ne znam kako, pa evo šetam. Gusto je crna ova novembarska noć, kroz prozorsko okno, kuhinjske detalje, šarenu drap zavesu, samo sa sitnim svetlucavim odsjajima gradske rasvete. Primećujem u poslednje vreme da upijam ponovo sitnice iz moga života, posmatram ga, kao nekada, u detinjstvu, otkrivajući nešto po prvi put.

Čudan je to osećaj, posle godina zaboravljanja. Čudim se samoj sebi, otkud sada pa to, ponovno otkrivanje života...

Pre neki dan, hodala sam jednom beogradskom Ulicom, kretajući se ka završetku obaveza. Odjednom se desilo, iznenada. Počela sam da postajem svesna onog što sadrži ta beogradska Ulica. Upijala sam sve njene detalje, misleći pritom kako bi bilo lepo da ih jednoga dana opišem.

Na samo nekoliko metara motornog asfalta i trotoarske površine, videla sam skoro sve vredno opisa. Tako je realno, tako je životno, sve to, sitne papirne prepreke, ulegnuća na putu, rupe, bare, prljavština, paučina, prašina, bilje, zemlja, ograde, unutrašnja privatna i javna dvorišta, krovovi stare i nove gradnje, ruševine, crkva, park, slučajni prolaznici, uski prolazi, širi putevi, ogovaranja, crkvena zvona, buka automobila, psovke, trk, dečija kolica, mame, tate, tetke, dede, babe, rodbina, ta-

mno sivoplavo nebo, spojeni oblaci, teško prolaženje sunčevog odsjaja, cvrkut ptica, beg mačaka, jurnjava i režanje pasa, ukor neposlušne dece, brate-brate generacija, izborne starice izbile tik ispred moga lica, ne primećujući me u svojoj sporohodnoj žurbi. I ne sećam se više šta sam sve tu upila, trebala sam sve to fotografisati, pa opisati, potpuno istinito, dokazivo, realno, sasvim životno.

Bila sam na sajmu knjiga, kupila neke, upijala i tamo, pogotovo strane knjige. Kao da mi je njihov lik bio prozor u svet. Povezani smo nekim sponama, ljubavlju prema knjigama, poseban trenutak, tu u gužvi, oko štandova, posebno najpoznatijih izdavača. Sasvim poseban trenutak.

Život i treba da se sastoji od tih posebnih trenutaka, onih koji nas pre svega umire i otvore iznutra za zadovoljstvo. Postanemo dostupni za druge ljude, a i oni nama, i to ne samo za razgovor, nego više kao međuljudsko razumevanje i podrška. Hodamo na sajmu jedno pored drugog, svi ti neznani saborci, srpska i ona strana braća, držeći u kesama teške i lakše knjige, materijal za preživljavanje surovosti života. Jedino što ne valja kod sajma to su saobraćajne gužve, kolapsi, totalna neorganizovanost, ili, manjak finansija i dobre volje, bar zasad. Ipak, u prepunim autobusima, svi nose kese sa knjigama, i to mi je jedino bitno.

Moje pripovedanje prilazi svome kraju. Ali, rasplet još uvek tražim. Ne bih da mi bude ni ispod ni u proseku, nego iznad, uvek treba da pišem iznad proseka. Bar da težim tome. Šta bi književnost bila ako se ne stremlji pomeranju njenih granica? Šta bi bila, ako s vremena na vreme, ne bi iznedrila knjige, koje su Čudo božije?

Već neko vreme čitam odlomke iz ovog dnevnika, u potrazi za opisom zločina koji je počinio Grešnik. Ali, nešto sam u dilemi. Prekida me stara pesma, iz bivše države, zakopane u prošlosti. Ona je samo povod za vraćanje nekadašnjeg osećaja, koji sam u sebi nosila pre mnogo godina, kada sam bila mlađa i nevinija, kao u ostalom, i sve to negdašnje vreme, u kom smo živeli, na tim širim jugoslovenskim prostorima.

O to prošlo vreme, ti dragi časovi, te melodije, ta ljudskost. Jurim za opisivanjem reči Ljubav, Dobrota, Lepota i Mudrost, pokušavam da pobedim njihove oponente i rušitelje, a ko zna, možda je sve to već završeno, samo ja toga nisam još svesna, možda je cilj već postignut, a da ja to nisam ni primetila.

Dok stara muzika udara i dalje u otvoreno i ponovo ljubavi dostupno srce, posmatram ovaj svoj trenutno prazan stan, ispunjen veštačkim svetlom.

Ima li nešto snažnije od težnje ka ispunjenosti sebe?

Možda ima, primećivanje vrednosti ljudi koji prolaze pored mene, primećivanje njihove bolje i svetlije strane, a ne samo ugledanost u tminu.

Bila sam na terasi da udahnem malo svežega vazduha. Slučajni prolaznik je prolazio ispod, ruku uvučenih u svoje džepove, dok je ono ne skroz suvo, nego vetrom otkinuto lišće, popadavalo uporno svud oko njega, na asfalt prekriven crnom noćnom novembarskom tminom i išaran ponegde pokretnim senkama, što na tlo bacahu isprepletene grane obližnjeg drveća, izdignutog sve više od svog korena svakim narednim prolaskom godina, i zasutog svetlom s obližnjih bandera.

Na Avali se ponovo podiže toranj, jedan od simbola Beograda, koji je bio srušen u NATO bombardovanju Srbije. Nije još uvek završen, trenutno se noću na njemu mogu primetiti samo donje i gornje svetlo. Nije kao onaj u Parizu, ali bi to jednoga dana mogao da bude, bar nama, pristrasnim Srbima.

Nisam cenila dobrotu kod sebe, ubeđena da ona ništa drugima ne znači, da je čak i loše otvoreno je iskazivati. Usled bolji tinejdžerke, s kožnim problemima na licu, mislila sam da je lepota nešto spoljašnje. Tih dana, a i godina, sklanjala sam pogled od ljudi koji bi se drsko zagledavali, dobacujući kako oni znaju da mi pomognu, šta da mažem, gde to da kupim. To me je duboko pogađalo i htela sam da u zemlju propadnem, ali nisam imala kud, čekajući tramvaj koji nikako da dođe i da me spasi tog usuda, piljenja tuđih pogleda.

Sve bi oni da znaju, samo bi da ispituju i pametuju. Nije ni čudo da usled te silne društvene mudrosti, ja kao pojedinac, nisam ni mislila da imam nešto svojstveno samo sebi, što bi ukazivalo na neku samo moju mudrost, a ne neko društveno priznanje toga, šta je uopšte mudrost. Možda se nisam dobro izrazila, ali, mudrost isključuje svest o njoj. Tu se upada u problem i negiranje mudrosti, treba biti ponizan i skrušen pred tom rečju, a ne nadigao egoizmom i narcisoidnošću, ustvrditi kako ti poseduješ mudrost, kako si mudra osoba. To je negacija mudrosti. Ne treba je ograničavati, treba samo misli uperiti napred, ne razmišljajući o razvoju mudrosti u tebi, nego samo o razvoju konkretne rečenice, nekog postupka, prevazilaženja problema davanjem rešenja, izlaskom iz stranputice, sa nekom čvrstinom i verom u sebe, korakom istrajnim i odsečnim, bez strepnje, sumnje, ili straha.

Ne mislim za sebe da sam mudra, ali, ono što je novo, ne mislim ni da nemam šta drugima pametno da kažem. Dostignuti ciljevi, najlakše nas ojačaju u uverenju da nismo glupi, ali, mudrost nas uči u danima gubitaka i periodima nevere, kada nam je snaga najpreča i najbitnija. Tada treba biti mudar, ne posustati, dići se i nastaviti dalje, bez obzira na duševni umor.

Sve vreme dok sam vodila dnevnik, razračunavala sam se u sebi, niti svesna o tome, niti svesna o cilju. Ali, pratila sam se, kuckala po slovima tastature, zapisivala misli, u potrazi za sobom, za piscem u sebi, onim budućim, neostvarenim. Treba verovati. To mi je samo preostalo, da ponovo počnem da iskreno verujem, u moć Isusa Hrista, u Boga.

Ovih dana jedna draga osoba, koju puno volim i poštujem, poznata po blagosti i svetosti, muči se u bolesničkoj postelji, iščekujući kraj života. Svetina se skupila da polemíše, da se razračunava i deli, a ne da se ujedinjuje i napreduje dalje. Ta draga osoba je putokaz kuda treba da idemo i čemu da težimo, kakvi da postanemo. Blagi, svesni, i poput njega, sveti.

4.2. Drugo preplitanje vidljivog Dnevnika Pisca u pokušaju i „nevidljivog“ Dnevnika Pisca iz budućnosti

Pisac iz budućnosti: *Trebalo je da opišeš zločin koji je počinio lik Grešnika.*

Kvazipisac Marstoj: *Znam.*

Pisac iz budućnosti: *Pa zašto nisi?*

Kvazipisac Marstoj: *Pa šta tu ima da se opisuje, to se već sada zna, nema boljeg opisa njegovog Zločina, od surove stvarnosti u kojoj obitavam, novinske hronike. Grešnik je ionako bio jedan univerzalni lik, samo što sam ga ja usmeravala ka boljoj strani njega samoga, ka kajanju i činjenju većeg dobrog dela od lošeg. Znam šta ćeš mi reći, da je njegov zločin vredan opisa s književne tačke gledišta, da bi to bila još jedna bitka u borbi protiv postojanja ratova i zločina.*

Pisac iz budućnosti: *Nije samo to, nego nešto mnogo više i uzvišenije, tananije i svetije.*

Kvazipisac Marstoj: *Dobro, ja sam ti ionako predala ovaj rukopis da u njemu ti to opišeš, da ja za to nemam snage, a ni volje.*

Pisac iz budućnosti: *Znaš li šta se dešava sada sa Ulicom?*

Kvazipisac Marstoj: *Šta?*

Pisac iz budućnosti: *Znaš ti dobro šta.*

Kvazipisac Marstoj: *Znam. Izgrađene kuće se u toj Ulici podižu, pa iznova ruše. To mi se ukazalo jednog jutra u mojoj mašti. To je više vid mog neverovanja u tu bajku koju si ti, Pišče iz budućnosti, napisao, i u kojoj su se one vrednosti i sve druge kuće iz te Ulice širile u nedogled.*

Pisac iz budućnosti: *Zašto se to dešava, znaš li odgovor?*

Kvazipisac Marstoj: *Mislim da znam. Ali, ne umem da presudim.*

Pisac iz budućnosti: *Veruješ li ti u mene?*

Kvazipisac Marstoj zastade, a tišina se ponovo umeša između njih dvoje.

Tišinila je tako tišinila, pa se ponovo iznenada odtišinila. Marstoj bolnih, iskrivljenih leđa, stisnutih usana, i pritisnute leve šake na njima, sa uzdahom razbi tišinu, ali, ne dade odgovor.

Utom Pisac iz budućnosti krenu sa opisom zločina Grešnika.

4.2.1. Zločin (druga priča)

Silueta Pisca iz budućnosti ocrtavala se pokraj modre jezerske površi, uokvirena konturama ogromnih planina sa vrhovima, punim stvrdlog i pretećeg snega. Sunce je svetlilo tamu koja je isparavala, zamenjena ranim koracima jednog posebnog jutra.

Pisac iz budućnosti je ženskog roda, duge kose, pognute glave, tužnih očiju, stisnutih ruku, stegnutih kolena, mirna, bespokretna, sedela je tu, kao u Alisinoj zemlji čuda, sa izmrvljenim ostacima požutelog jesenjeg lišća koje je prethodne noći krvnički rukama mrvila.

Jedno stablo iza njenih leđa počelo je da niče, da raste i brzo se izdiže ka nebesima. Tvrda skorela zemlja započe, usred jeseni, sa ponovnim prolećnim zelenim rastom. Mrtveno ukočena jezerska površ vode se ustalasa, pokrenuta vetrom koji se vratio na svoje mesto. Na okolnim brdima, iz sada ponovo zelene trave, započe izdizanje, iz ostataka pepela i gara, starih negdašnjih kuća. Ono stablo iza piščevih leđa, zaniže se naglo, i svoje seme, posadi pored one kuće, tik uz prozorsko okno, pored kog, u unutrašnjosti je spavalo jedno posebno dete. Mala, nedavno rođena beba.

Svaka kuća je imala svoj jablan, koji je njihao svoje grane, veseleći se samozadovoljno. Pored jablana, i sunce se smeškalo nad tom kućom, grejući je toplotom svoje svetlosti. Iz šumarka

u blizini kuće, pojavio se čovek zvani Dobrota, otac malene be-bice koja je spavala u kolenju pored prozora, uz koji je iznikao onaj poseban i toliko radostan Jablan.

Dobrota se uputila ka svojoj kući. Na ulaznim vratima se pojavila i njegova supruga zvana Ljubav. *Gde su deca?* – upita Dobrota. Mudrost čita u svojoj sobi, a Lepota crta u svojoj, a mališan spava u kolenju. *Šta se dešava napolju, u gradu? Jesi li kupio sve što nam treba? Ima li nekih novosti? Šta nam se sprema?* – upita muža žena.

Ne sprema nam se ništa dobro. Kažu biće rata, ne umeju na drugi način da reše sukob. Ne znam kada će se to dogoditi, ali imam loš predosećaj.

Pisac iz budućnosti okrenu svoj tužan pogled ka kući onih vrednosti, i uvide da je ono bečce poraslo u momka od nekih osamnaest godina. Jedna mala ptica je sletela na žicu, ispred kuće. Mlado momče tek što je pogledalo, kad eto ti, neki crni gavran skoči na žicu i otera malenu ptičicu i stade da očima punim tame hipnotički pilji u naše mlado momče.

Te tamne gavranove oči učiniše se zanimljivim neiskusnom momku, te on pozva gavrana k sebi da ga pomazi. Gavran slete na njegovu ruku, i unese mu se u oči. Utom se začuše nečiji teški koraci. Pojavi se pred mladićem neka crna prilika, u crno-me plaštu, sa oštrim sečivom u desnoj ruci, i kapuljačom preko glave, skrivenih očiju i lica, toliko crna i tajnovita da je momku delovala kao neka senka. Mladića ta prilika zainteresova, te on stade da priča sa njom, i prozva je ubrzo svojim najboljim dru-garom.

Toliko se prijatelji mladić sa crnom tajnovitom prilikom u dugoj crnoj odori, da i ne vide da polako započe sa udaljavanjem od svoje porodice, a da su mu oči nekako sve više i više bile za-krvavljene. Sve je više drugovao napolju sa novim prijateljem, nego li što je bio doma sa svojom pravom porodicom.

Jednoga dana, nebo se strašno zacrveni, i krvava kiša se stropošta sa neba, dok su crkve zvonile na uzbunu i govorele da je Rat konačno došao i izašao na Ulice sa svojim tenkovima

i bombama, mitraljezima i granatama. Politički dogovori nisu uspeli, prešlo se na krv, na nužno zlo zvano Rat.

U to vreme, naš momak ne beše više onako mlad. Bilo mu je dvadeset i osam leta. Deset punih godina je drugovao sa onom crnom prilikom i buljavim gavranom. Sa pravom porodicom se sukobljavao, govoreći im kako su mlaki, neborbeni, slabi i nikakvi. Smatrao je da je samo on u pravu i da je njegova stoga uvek poslednja. Bio je zamućena pogleda, skoro nadrogiran onim očima gavrana i rećima crne prilike.

Jednoga jutra momak se probudi, umije se, odenu se u ratno odelo, ugasi svoju žeđ i zasiti glad, i pre nego što je izašao iz kuće, obrati se porodici, izustivši:

Vi ste nikakvi. Ne mogu više da vas gledam niti slušam. Idem da branim svoju zemlju od onih krvožednika. Odlazim u Rat s ponosom, a svi vi sedite tu kukavički i čekajte da vam neko drugi odbrani zemlju.

Dobrota: *Ti znaš, sine, da sam star za pušku, znaš da moram da brinem za tvoju majku i sestru, a da ti brat ne veruje u Rat kao metodu rešavanja istorijskog sukoba. Ako nam Rat dođe na kućni prag, odbranićemo ga. Na tuđi prag ne smeš da ideš, jer nije tvoj.*

Momak: *Ja tuđu zemlju nikada ne bih ni dirao, ja samo svoju hoću da imam. Kako možeš na ovo tako da gledaš, kao da ja kradem granice od drugih, kad su ti drugi granice oteli od mene? Ja samo branim ono što je moje.*

Stariji Brat: *Nisam siguran u to, moj mlađi brate. Te granice su prelažene više puta, ako uzmemo svu istoriju u razmatranje. Ko će ga znati čije je šta, jedni narodi odlaze, a drugi ka tim granicama dolaze, menja se struktura regiona, natalitet čini svoje, i mortalitet, takođe.*

Momak: *Ma daj, ne bulazni sa tim kvazimudrovanjem. Ti mi-sliš da se svi sukobi ovoga sveta mogu političkim i mirnim putem da reše, ali te sama ta istorija, koju toliko pominješ, negira u tome. Ljudi nisu stvoreni samo za mir, nego i za rat. Ratovalo se oduvek, tako su države i nastajale, sa krvlju, čojstvom i junaštvom. Stoga i volimo našu državu, stoga i želim da je sačuvam od sunovrata. Ne dam da mi je uzmu i zato idem u Rat.*

Lepota: Ali, Brate, kakvi god da su razlozi, rat će ti lepotu isprljati, poružnećeš. Ja te ne prepoznajem, kao da te mi nismo ni odgajili. Znam ko je imao najveći uticaj na tebe, onaj tvoj lažni prijatelj, crna prilika sa gavranom. Što moje slike nipodaštavaš, što u njihovu lepotu ne veruješ, što ih opsenom zoveš, bezvrednim i jeftinim slikama, nemoćnom umetnošću? Zar ti se više ratne slike sviđaju?

Momak: Šta pričaš to, glupa ženska glavo, umetnička gaduro, utripovana da će umetnost da spasi svet, da će ona biti jača od svih ratova? Tako govoriš zapravo da ti granice nisu ni bitne, nego samo tvoje slikarske opsene i zablude. Ma to je samo platno, koje ne govori, to su samo prelivi boja, za one dokone ljude. Meni trebaju granice, a ne tvoje slike da ih kačim o zidove pa da mirno spim.

Ljubav: Kako to sa sestrom zboriš? Ko te zatrova takvim poganim jezikom? Ista majka vas je rodila, ne razdvajajte se i ne delite se, držite se i ostajte zajedno. Toliko vas majka voli i srce mi se kida zbog vas. Ne dam da gineš. Ne idi tamo...

Momak: Srce. Srce... Ma zar srce meni treba? Od srčanosti sam samo suviše otvoren za napade onih krvožednika iz suparničkog tabora. Kako da volim i da budem ljubavi pun, kad oni tamo, krvožednici, ubijaju naše sugrađane, na kućnim pragovima, kad nam siluju devojke, pale crkve, kolju, pucaju, izjvljavaju se? To mi je sve ispričao, moj prijatelj, crna prilika.

Majka: Ma, sine, otkud znaš da je to tako tamo bilo, kad ti to očima svojim nisi video? Što toliko veruješ onoj crnoj prilici? Puni te zlim govorom, pakošću, nekontrolisanjem emocija, i nadasve mržnjom. Ako je i bilo takvih primera, to su kukolji, psihopate kojih u svakom narodu ima.

Momak: Voleo bih, majko, da možeš da mrziš, bar malo. To bi značilo da ti je do nečega ipak stalo. Ali ne, ti propagiraš samo srčanost, samo tu, idiotsku reč, Ljubav. Tako ti imenu tvome pristaje. Svima vama, tako pristaju sve te reči, po kojima se i zovete, a do kojih meni, na svu sreću, više nije stalo. Vi niste moja porodica. Prokleti bili. Odričem vas se.

Vrata se otvoriše i naš momak izađe ljutit iz doma i ode u Rat.

Kako je on tako išao drumom, utom mu ispred očiju se pojavila crna prilika sa gavranom i krene da ga tapše po ramenu,

hvaleći njegovu čvrstinu i ljubav prema otadžbini. Idući tako dođoše na bojno polje, na granicu oko koje su se sporili dugi niz godina različiti narodi. Vojske stajaše jedna naspram druge, pune mržnje, zluradih komentara, isukanih noževa, dok su kolone izbeglica, sa ženama, decom i starim iznemoglim ljudima, stvarale se duž tih granica, odlazeći iz sela u kojima je i dalje kuljao gusti crni dim paljevine, nastao piromanskim gozbama.

Vojske su bile zadojene tim ratnim slikama strave. Čuli su priče o strahotama i zločinima koje počinije pripadnici druge strane.

Te im priče zalediše srce, ubaciše mržnju u njega, i pomutiše razum osvetom. Televizijski ekrani, spikerski govori, čuli su se kao nekakva utakmica zastrašivanja naroda tamnom stranom čovekove ličnosti. Zašto je to Bog dopustio? Da takvi neljudi žive u blizini nas? Da imaju život, a da ga drugima oduzimaju, i to tako nehumano, đavolski. Prokleti bili, svi ti neprijatelji našega naroda!

Našem momku došapnu vojnik koji je stajao do njega da je čuo od nekih izbeglica da su neki iz suparničkog naroda pre neki dan upali u selo, izmasakrirali sve prisutne, zapalili kuće, srušili do temelja, a nad zarobljenicima se izživljavali i svakojaka nasilja i zla dela, ratnim pravom, inače, zabranjena, činili sa neopisivom strašću i surovošću.

Vojske zadojene pričama sudariše se. Nastade velika bitka za granice, puna oblaka i dima. Sa uzvišice ih je posmatralo jedno crkveno lice. Bio je ispred zidina manastira, moleći se za spas njihove duše. Na borbenom polju nastade najgora klanica, borba prsa u prsa. Izginuše skoro svi, s obe strane, maltene do istrebljenja. Zemljica se natopi krvlju, opterećena mrtvim iskasapljenim i upucanim telima. Umirući jecaji i krikovi zaparaše vazduh, ispunjen mirisom krvi i truljenja.

Posle nekog vremena, spusti se crna noćca. Ispod naslaga tela palih drugova, naš momak dođe svesti, i uzdignu se. Ubijao je, ali mu je sve što se izdešavalo i što je činio, delovalo kao san, nešto strano, što se nije ni desilo.

Da li je to bio san, upita se? Ne, odgovori sebi. Ne, to nika-ko ne bi mogao da bude san, kad svud oko mene su ostaci neg-

dašnjeg života, pomisli. Sad smrad i trulež je svud, krv mu po kosi i koži, njegovoj i njinoj, beda i propast. E, negdašnji brate po jedinstvu, svi umresmo, na ovome bojnome polju.

Nigde na vidiku one crne prilike, od siline udara dve vojske, posle ubistvenoga pira, započe kuknjava i proklinjanje nepravednog Boga. Naš momak prvi put se zapita da li je on uvek bio u pravu ili je katkad i varao sebe? Prvi put postavi sebi pitanje da li je bio u pravu njegov prijatelj, crna prilika sa gavranom i zašto ga napusti sada, kada mu je bio najpotrebniji, da mu da psihičku snagu? Zašto nestade sa ovog bojišta? Gde je? Stade ga dozivati kao u bunilu, u toj crnoj noći. A onda, idući krivudavim putem, začu ridanje dva deteta, tu na drumu.

Priđe im.

Gde su vam roditelji, deco? Odakle ste? – izgovori vojnik, čudeći se otkud mu sad pa ta samilost. Mora da je samo zato što su to mala deca.

Ali nije, zadnji put se tako osećao kada je imao osamnaest leta, u ono vreme kada je drugovao sa pravom porodicom, a ne sa crnom prilikom s gavranom, što pilji i bulji svojim crnim prodornim izbečenim hipnotičkim očima.

Ratni siročići ridaše neprestano, tresući se, grcajući, grčevito se držeći jedno za drugo, i promatrajući sa strahom u očima, iskrvavljenog nepoznatog vojnika. *Mi živimo na granici, dole smo u ravnici, u selu s one strane* – izgovori starije dete.

Bejahu to deca iz suparničkoga naroda. *Čiko, ne diraj nas, molim te. Ili prođi, ili nam pomози da nađemo roditelje. Zaostali smo za izbegličkom kolonom. Rekoše nam da ih ne tražimo, da su mrtvi, a mi ne verujemo, sve mislimo, doći će, samo što nisu* – izgovori mlađe dete.

Tada se začu plašljivi cvrkut ptica na granama iznad dečijih glava. Jedan ptic zamalo ispade iz gnezda, ali ga naš momak zadrža svojim hitrim ispruženim palcem.

Čudan osećaj. Ovo je magla. Priviđenje. Košmarni san. Ja sam u pustari svojih košmarnih snova, ili, na krivudavom putu za pakao.

Kako on to izusti, sva se šuma zatrese sa lišćem. Neka pesma zapara oblake. Senke duhova, starih mrtvih pesnika, protrčaše između stabala.

Opsena – reče momak zbunjeno. Duhova nestade, a pojavi se crkveno lice u mantiji dugoj.

Daj ih meni da ih vodim u manastir. Gledao sam sve sa brda. Imam još neke ljude tamo, pa ćemo ih prebaciti na sigurno – reče sveštenik našem momku koji ga je gledao, zbunjeno.

Bež'te od me. Bež'te brže od me. Bež'te da vas ne povredim! – povika momak uplašeno.

Deca i pop odoše hitro, a momak se uputi ka svome domu nateran šestim čulom koje mu je govorilo da se tamo nešto strašno desilo.

Posle nekoliko dugih dana i noći momak ugleda s uzvišenja na koje je stigao da je dole, u podnožju, vatra progutala skoro sve kuće iz njegovoga sela. Rodni kraj bio mu je bombardovan, raskomadani eksplozijama. Spustio se dole.

Momak otvori kapiju svoje kuće i dok se približavao, spazi da je drvo iz detinjstva, njegov Jablan, potpuno izgoreo, a da na tlu pored njega, leži jedno ugljenisano telo.

Stani. Ne ulazi – reče sebi.

Moraš ući. Moraš ih osvetiti – reče sebi.

Komšija, živi ste! – začu se, iznenađeni i uzdrhtali glas njegovog prvog komšije, kako ulazi za njim kroz kapiju.

Živ sam. Kako su postradali? – jedva upita vojnik, ne skrivajući bol na licu, i pustivši suze.

Upadoše sinoć, komšija, nekoliko njih, iz onog tabora, zadoje-ni zlom i sve sravnije. Otac ti je pokušao da ih urazumi, i reče im jadan da su mu oni upali u njegovu kuću, a ne on u njihovu. Ali ga ovi ne slušaše kao da ih je sam vrag vodio. To nisu bili ljudi, to su bili đavoli. Nikakve humanosti u njima nije bilo. Oca su ti obesili o Jablan, nad majkom i sestrom se satima izivljavali, nadrogirani i pijani. Onda su ih zaklali, a kuću spalili. Ali komšija, Brata su ti onako zasutog rafalima, iskomadali i ostatke mu, u reku u blizini, pobacali. Niko ti živ ne osta. Nevini postradaše, i ovde i u susednim

kućama našega sela, i ko zna gde sve ne, u ovom suludom ratnom pohodu.

Izrekavši to, starac se okrenu i htede da izađe iz dvorišta, zatvoren i ograđen kamenim zidinama svoje lične osame. Nago-rela kapija uz škripu se zatvori za njim. Momak i ne ču reči koje je starac izustio, dok je izlazio odatle: *Komšija, dok su to činili, crni gavran je leteo iznad njihovih glava, i kao neki čudni stvor da je sve to posmatrao.*

Neko je vezao besnog psa za drvo, prethodno ga lupivši po-velikom motkom. Skorela krv mu oko ustiju, ujedao je ko zna šta i ko zna koga, ko zna gde i ko zna zbog čega.

Reka zamućena i prljava, tekla je tu pored kuće. Sipaše sva-šta u nju i svakoga. Vrištala im je, ali je nisu slušali.

Stari seoski drum, sa tragovima velikim teških tenkova, i drugih ratnih sredstava kojima se vojska pred neprijateljem ja-čom i silnijom ukazivala, nije izgledao ništa manje izranjavano u odnosu na stradali narod.

Naš momak, posle posete svom razorenom ognjištu, činio se drugima koji su u prolazu na njega nailazili, nekako pogu-bljeno. To više nije bio onaj borbeni mladić s početka naše pri-če. Za kratko vreme ostario, kosa seda, ispijeni i upali obrazi, bolne rane.

Šta je, ne sećaš se, zar ne? – ispred njega stvori se ona crna prilika, s gavranom koji ga je nadletao, tek malo iznad glave. Ti si pobio roditelje onoj deci koju si sreo onomad na drumu. Zar se ne sećaš, ili si to namerno potisnuo? – cerekaše se to samo crno krilato i poveliko zlo. Gađao si onu izbegličku kolonu, da li je to bila greška ili ne, ti sam presudi. Uglavnom bum, bum, bum, rastr-gnuo si majci lice, neko je izveo onu decu preko reke, ali tog nekog potom kuršum sustignu, pa deca potrčaše hitro gonjena strahom. Ne sećaš se kako si palio kuće, ubijao one koji su istrčavali iz njih? Jeste da si zbog granica ušao u Rat, ali si zbog uživanja klao, kao drakula si se napijao mržnjom, sećaš li se, vojniče.... he-he-he... Ja sam te zadojio i ti si mi najbolji učenik. Žao mi tvoje porodice, ali nema veze, imaćeš ti drugu. Nađi ženu, i zaboravi sve ovo, nek ti

rađa decu i živi u miru sa sobom... He-he-he... Slušaj me, ja sam ti najbolji prijatelj he-he-he....

Ja sam psihopata! – povika vojnik u bunilu.

Ma nisi ti psihopata, jer ipak osećaš krivicu, samo te slike strave još nisi povratio. Ne želiš da se setiš sopstvenih grehova. Znam da, kada si ušao u svoj dom, da si ih sve tamo zatekao ogorele, zgrčene lešine, tamna ti kuća bila, puna smrti, kroz sve otvore je ušla i nastanila se, cerekajući ti se u lice. Znam takođe da ti se ognjište zapalilo, i da je vatra s njega prešla i na Jablan i na oca što na njemu bejaše obešen. Posle je naravno pao, onako nagrižen i razgrižen... He-he-he... No znaš li šta je najinteresantnije u celoj stvari? Ja, kako sam tebe naterao da uživaš u krvi, tako sam i one što su tvoju porodicu sasekli, naterao da im sva ta zla učine, nadrogirao sam ih... He-he-he... A i nije im puno trebalo... Jedan od njih je izgubio sestru, znaš onu majku one dece kojoj si raskomadao granatom lice? A onaj drugi je izgubio brata na ulicama koje si granatirao... Ona sela i omanje varošice... Sve što su vojske s onog bojnog polja do istrebljenja jedna drugoj činile... Ja sam oponent tvojim roditeljima.... Ja sam oponent vrednostima... Ja sam mržnja, zlo, ružnoća i glupost... Nastanjujem se u odabranima... Pogledam vas i uđem u vas.... Pravim vam se prijatelj... Stvorim Rat... Zovu me oponentom Bogu... Ma ko ga bre j.... he-he-he.... Volim vaše inačenje.... Tu nadobudnost, kuražnost, stav, vi pa vi, sve vi znate.... He-he-he... Sve ćete vi da pobedite.... Svaki Rat vi da dobijete... Sve granice da sačuvate, ali poenta je da granice nikada nećete sačuvati, da bi uvek zbog patriotskog žara, Ratu se privoleli, a onda da ja uživam nagoneći takve malere poput tebe na blud, na zločin, na krv... He-he-he.... Kakav bi Rat humani bio... Možda kada bi Ljudi bili poput Boga, ali ako bi bili što bi ratovali, jer po prirodi Bog je ljubav... he-he-he...

Stani, ne pričaj mi dalje! – viknu crnoj prilici vojnik. Odlazi od mene pogani pogana, uništio sam zbog tebe svoju porodicu, prokleo ih pred smrt, ja nisam odgovoran za to gde je pala granata, ja to nisam video, ja nisam bio blizu te žene...

Lažeš, lažeš! Tako surovo me lažeš, tim svojim zaboravom, ali ja ću ti sve u glavu na svoje mesto vratiti.... Pogledaj... – reče crna

prilika i uperi svoje tamne oči u njegove i vrati mu u sećanje sve što beše zaboravio, pod naslagama palih drugova, na onom krvavom polju na kome se sudariše suparničke vojske.

Slike strave smenjivale su se pred njegovim očima. Bol mu je krivio usne, oči su očajem vrištale, drhtao je kao prut, pre nego što je pao na crnu zemljicu, i stao da rida, kvasivši je suzama. Slike užasa, jasne, precizne, stegnuše mu srce, te se ono nađe, u predinfarktnom stanju, zaplašeno time što je bilo naterano slepom mržnjom, da u ime države i odbrane granica uradi.

Tad nestade crne prilike. Noć preplavi mu telo i povetarac puhnu, a između stabala, poređanih svud uz seoski drum i unaokolo, kao u snu ukaže mu se silueta neke žene kako kroz šumu trči s upaljenim fenjerom u ruci.

Ta ženska osoba, duge kose delovala je isto tako pogubljeno poput njega, kao da je nekog ili nešto, u toj mračnoj šumi tražila. Bila je unezverena, napeta, ispijena, nekom neshvaćenom pričom što se vrzmala po njenoj glavi, ne dajući joj mira. Ugledavši vojnika kako na drumu leži uplakan, uperi fenjer i osvetli mu lice.

Pogledi im se susretoše. Vojnik, ne mogavši se pridići, samo tiho izusti: *Ja sam Grešnik.*

Ja sam kvazipisac Marstoj – reče devojka s fenjerom. *Ja sam te stvorila, ti si lik iz moje mašte, ti ne postojiš, ali je postojalo ratno vreme.*

Zašto si mi dala ovakvu ulogu, ja nisam takav, ti znaš da ja nisam takav, da li mi veruješ? – izjavi vojnik tihim glasom, tu na drumu, dok mu je svetlost fenjera obasjavala uplakano lice.

Kako da završim Zbirku pesama, pretočenu u ovu priču? U šta da verujem? Da li da te mrzim, ili da ti oprostim, ti, Grešniče, moje literarno čedo? Moraće Bog oboma da nam pomogne, ali prvo treba da ga sustignemo da bismo ga to pitali.

Tu kvazipisac Marstoj krenu da se vrti u krug i u krug, oko vojnika.

Šta da radim sa tobom, Grešniče? Kakav kraj da ti priredim? Da li da te ubijem u sledećoj rečenici, da te kaznim bez suđenja, ili da sve pripišem zloj strani čovekove ličnosti, uplitanju onoga Đ...

u vidu crne prilike sa gavranom? Da li da te spasim takvog kraja, pa da promenim priču, ili da bacim ovaj tekst u korpu i sakrijem te, Grešniče, od objavljivanja? Sve će nas surova realnost ionako sama da osudi. Znaš li da sam skoro bila u Crkvi, tamo van ove moje priče? Znaš li da sam gledala u oslikane zidove u njenoj unutrašnjosti, promatrala ljude koji su se tamo tiho molili, i nešto me iznutra mirom oblivalo, ukazivalo na postojanje Boga... Ali, kada izađem iz te Crkve, nema u meni mira, nikakvog. Nešto u meni kulja, hoće napolje, i čini mi se, kao kada vulkan eksplodira, tako će sav taj pakao posejan u tim stvarnim ratovima na Balkanu i drugde da izleti iz mene, poput bujice, nezaustavljivo, razorno, a to se drugima neće svideti, bežaće da se spasu od siline te lave, kao od teške i bolne istine. Zato je lakše živeti u laži, hraniti se zabludom. Ma kakva Ljubav, Dobrota, Lepota, i Mudrost, zar posle takvog ratnog pakla, može opet u to da se veruje?

Pisac nakratko zastade, uperi pogled ka nebu, pa prenuvši se, opet stade da ide oko Grešnika.

Šta da radim sa tobom, Grešniče? Da li da te ubijem ili da te objavim? Da li da sebe nazivam ludom ili da verujem da me na ovakvo pisanje nagoni neka sila nepojmljiva mome umu? Da li da te zaboravim, Grešniče, i sve te pesme iz Zbirke „Časovi dostizanja Boga“? To je nedovoljno, da se spere Zločin sa Tebe. Ne znam kakvu bi ti reč namenila. Ne znam postoji li nobelovac koji bi razumeo zašto si to uradio? Nisam sigurna da književnost ima moć da od Grešnika, napravi Pravednika, da Mržnju preobradi u Ljubav? Možda ne postoji božanska književnost? Možda svetlost u ovom fenjeru i nije dovoljno jaka da rastera ovu tamu? Možda su ljudi, takvi kakvi su, grešni i slabi, na putu ka svojoj propasti, i ja, svojim perom, ne mogu ih zaustaviti, ne mogu im nož iz ruke izbaciti, niti ih humanima napraviti, tamo gde su ledom okovani.

Kvazipisac Marstoj upre pogled ka tami koja ju je okruživala. Svud smrt oko nje, neka užasno nemenjajuća stvarnost. Tama među narodima. Tama u srcima. Neznanje među političarima. Nadobudnost laži i zgažena istina. Svetlost fenjera počela je da se gasi. Tama je sve više nadolazila ka Marstoj i vojni-

ku. Dok je tanušni plamičak svetlosti, hteo da se ugasi, Marstoj vrati pogled ka fenjeru, i videvši treperavi plamičak književne svetlosti, ukaza joj se u toj vatri lik Isusa Hrista.

Sve mogu u Isusu Hristu koji mi moć daje. Sve mogu... sve mogu...

Dok je Marstoj naglas izgovarala reči, maleni tračak svetlosti, u srcu preguste tame, počeo je da se rasplamsava, sve više i više, dok se vatra u fenjeru književnosti opet nije razbuktala i oterala tamu s nje i paloga vojnika.

I ne treba da mi opraštaš, ubij me, ubij me! Spali me kao što su meni spalili pravu porodicu, dopusti da me odvede u pakao ona crna prilika i onaj gavran što mi nadleće glavu – vikao je Grešnik.

Sve što se izdešavalo zlo, ukaljano, sirovo, sluzavo, odvratno, a naspram toga sve što prizivaše kajanje, svi ti nevini postradali, umorni, izranjavani, poredili poput vojnika svud po začaranoj šumi, ridajući nad sudbinom, ridajući povozdan, dozivajući kvazipisca da ih sve opiše, da im dâ novo lice, da im sastavi ruke i noge, da ih opere od gareži vatre što ih izjela cele.

Spasi, spasi, spasi nas – vikali su nevini...

Osveti, osveti, osveti nas.... Dopirali su glasovi iz začarane Alisine šume...

Nađi nas... Iskopaj nas... Sahrani nas... Pomiluj nas... Oplaci nas... Ovekoveči nas... Izvedi nas pišće na svetlo tvoje stvarnosti, ubaci nas u knjigu... Izbavi nas iz zaborava. Piši. Objavi. Piši. Objavi...

Ubij me, ubij me. Ne zaslužujem da živim – busao se u grudi Grešnik.

Šta da radim? Kakvu odluku da donesem? Nije istina da su Srbi za sve krivi? Nije istina, i ne može biti to jedina Istina. Ima više Istina, kao što je bilo i više Laži. Ali ko će Srbima da poveruje? Posle svega, etiketiranom narodu, krivcu za sve, i najvećem gubitniku, verovati na reč, da su Srbi branili svoje Srbe, da su ušli u rat, da odbrane državu, da su donosili loše političke odluke, previše se inatili, suprotstavljali se svima, i bili komunisti, u pogrešno vreme. Posle svega, verovati Srbima da su i nad njima vršeni strašni zločini...

Kvazipisac Marstoj dignu pogled ka nebu, uznoseći fenjer, tragajući za odgovorom Boga. Utom iz mrkloga mraka, odozgo s neba, neka ruka hitnu jednu knjigu na seoski drum.

Knjiga se pri padu otvori, i oni baciše pogled na stihove Zbirke pesama sa izmenjenim naslovom „Časovi stizanja Boga“, čije su se stranice, pod naletima vetra, okretale od jednog do drugog časa.

Ko sam ja da ti sudim ili opraštam, Grešniče? – reče pomirljivo Marstoj. Moraš sam da pronađeš Boga, samo on može da ti oprost, ko sam ja da delim pravdu i presuđujem o postupcima ljudi, ko sam ja da na bazi delića nečega donosim presudu, ko sam ja da pišem na ovakav način sa ovakvom tematikom, ko sam ja da fenjer u crnoj noći nad uplašenim Grešnikom držim kao sataru, ko sam ja da takve likove porađam, ko sam ja da govorim o tako teškom vremenu?! Ma ja sam ga nedostojna... Vetar je i dalje pokretao stranice dovršene zbirke pesama.

Ko sam ja? Ja sam samo jedan maleni Pisac u pokušaju. Ne verujem u svoju objektivnost, u svoje rasuđivanje. Ne verujem da mogu doneti ispravnu i pravednu odluku. Ne verujem u moć svojih reči. Ja sama ne razumem Časove dostizanja Boga. Ja sama ne mogu ih jasno videti. Ja sama niska i malena, reči mi siromašne, detinjaste, sirove. Ja sama, kao izgubljeno dete, u ovoj Alisinoj šumi mašte, začaranoj krikovima nesreće, patnje, strahovima, jadima, moga naroda i drugih naroda. Da li dnevnik Pisca u pokušaju ima snagu da spere nepravdu nanetu mome narodu? Da li moj narod ima hrabrosti da ispravi nepravdu nanetu drugim narodima? O ti, Planeto, tvoj sam maleni stanar. O ti, Planeto, što ideš u krug i u krug, vrati vreme unazad, da sve bude kao što je nekada bilo. Vрати nam Ljubav, Dobrotu, Lepotu, Mudrost. Vрати nam zakopanog Boga. Otkopaj ga. O ti, Rate, prastari planetarni druže, ćiribu, ćiriba, tebe više neće da bude. Ћiribu. Ћiriba...neka Čuda budu moguća!

Dok je Marstoj, Pisac u pokušaju po njenom dubokom uverenju, izgovarala ove reči, hitnu fenjer sa zapaljenom književnom svetlošću na tamu i ugleda kako je vatra razgrće i čini da više ne bude hladno i mračno, kao pre.

Grešnik nestade i ode Bogu da mu donese presudu. Ispario je kao gunicom izbrisan. I isto tako, kao grafitnom olovkom iscrtana, tu na drumu, pred nogama Pisca u pokušaju, ukaza se klevka s bebom, kako se u njoj osmehuje. Ugledavši je, znala je kakvu je odluku Bog doneo za Grešnika.

**FINIS OPERIS ILITI
KRAJ DRUGOG METATEKSTA
(preplitanja vidljivog Dnevnika Pisca u pokušaju
i „nevidljivog“ Dnevnika Pisca iz budućnosti)**

1.3. Epilog Dnevnika Pisca u pokušaju

Ja se razračunavam sa ratnom prošlošću Balkana i sveta. Tražim neprestano Boga. Ne želim da budem nevernik. Želim da znam ko sam, kuda idem, gde mogu da stignem, i ko da postanem... Želim da odlučim, bez daljeg vaganja, odmah, u sekundi, jer sila neka u meni, to mi tek sada dopušta. Kao da sam od prošlosti okupana...

Svi ti strahovi, sve te neizvesnosti, buduće osude ili nezastražene pohvale, sva ta reka (ne)poznatih ljudi, od kojih strepim, sve ovo vreme, ovi časovi koje zajedno, u stvarnosti proživljavamo, sve me to činilo nevernikom i držalo podalje od pravog Pisca u meni.

Predosećam završnicu pripovedanja u dnevniku Pisca u pokušaju... Znam da svoje strahove i sumnju preuveličavam, ali što se više upoznajem s književnošću i njenim autorima, to više uviđam koliko je to trnjem posut put gde noge izranjavane mi biće, šibe će me tući ... onih sudija. Ili ne, možda mi se sve to samo učinilo, kad budućnosti svojoj ne znam tok.

Ali, saznaću.

**FINIS OPERIS ILITI
KRAJ PRVOG INTERTEKSTA
(vidljivog Dnevnika Pisca u pokušaju)**

5.

5.1. Epilog „nevidljivog“ Dnevnika Pisca iz budućnosti

5.1.1. U biblioteci s puno knjiga

I zato...

Svuda je tražim, a ne pronalazim. Svuda je čekam, a ne dočekam. Stalno je prosuđujem, razumom i srcem, ali je nestala. Moja je Ulica nestala.

Kako da je vratim? Kako da verujem, poput Boga, da će opet iskrsnuti tu pred mojim umornim likom? Kako da je porodim, zagrlim, pomilujem? Kako da je u večnost prenesem, ka Bogu?

O taj umorni dodir moga čela, tom prevremeno ostarelom spisateljskom rukom. Hoću te, Ulice, hoću! Hoću da te svojim rukama ponovo iskopam, na onom mestu gde su te ratni psi zakopali. Hoću da te popločam, stavim ti oznake na drum i na svaku kuću. Oni ljudi što iz njih napolje izviruju, hoću da ih oživim ponovo, hoću da se smeju iskreno, bez laži, zlobe, pakosti, zavidljivosti, gordosti... Hoću da se ugradim u temelj Ulice, kao u narodnoj pesmi.

I zato...

O ti, književni umore, odagnaj se. O ti, starosti moje reči, zaustavi se. O vi, momenti, u kojima nemam više mašte, bežite! Ne mogu više da verujem u smrt književnosti.

Gde si Pišče iz budućnosti? Pomozi mi.

Treba da veruješ da će Grešnik poželeti sam sebe da zaustavi. Primi snagu mašte k sebi, Marstoj, ulij je u svoj unutrašnji svet, ispuni ga do vrha nadom u moć božije svetlosti, u moć Ljubavi, Dobrote, Lepote i Mudrosti. Veruj da će Ljudi Boga jednoga dana dosegnuti i za ruku ga čvrsto držati, kao svog najboljeg drugara. Primiće Tvorca, i tek tada ga shvatiti u potpunosti, videće ga njegovim očima, slušaće ga njegovim ušima... Veruj u Reč. Veruj u pisanje. Veruj da snaga božanske promisli može da zaustavi Rat – odgovori joj Pisac iz budućnosti.

Marstoj poslušao pišćev savet, pruživši mu ruku i stapajući se sa njim, posle dugog niza surovih i teških ratnih godina.

I zato...

Reče joj ta nadolazeća mašta – Vidiš li kako nešto tamo na horizontu hrli ka nama, sve je krupnije i krupnije, obrisi se iz te daljine u sve razasnije oblike pretvaraju? Gle, ti obrisi su neke silne kuće, sazidane od vrednosti, koje se prosto utrkuju koja će se prva u našu Ulicu doseliti.

I evo je ulazi prvo bela, pa žuta, pa roze i plava u isto vreme, pa siva, zelena i narandžasta.

U jednom momentu, sva se vrata na tim kućama pootvaraju. **Pisac Marstoj** koraknu, prvo polagano i obazrivo, šetajući samo trotoarskim delom.

Ugledala je kako ljudi u tim kućama obitavaju, smeju se, pričaju, obeduju, lenstvuju, neki su već izašli na Ulicu, paleći kola.

Ali, nešto se u njima desilo, neka božanska promena, veliki napredak, krupnim koracima božije promisli. Neka smirenost suštine, ono dugo očekivano saznanje i spoznaja.

Bili su lepi, doterani i zadovoljni. Bili su radosni. Bili su dobri i puni ljubavi. Naginjali su mudrosti, usavršavanju, redu i radu. Bilo ih je puno, rađali su se sve više i više. Naravno da su i umirali, ali ne u panici i bedi, nego sa ponosom i zadovoljstvom svojim životom. Izdržali su ga. Pobili. Ostavili su prošlost za sobom. Nisu se plašili smrti.

Pisac Marstoj se, po prvi put, u toj Ulici, među takvim ljudima, osetila sigurno i opušteno, svoj na svome. Koračala je i koračala sve dok jedno dete nije istrčalo pred nju, noseći ruže u ruci.

Videvši kako te ruže dete pruža k njoj, pisac Marstoj se začu-di. Dete se samo nasmešilo i otrčalo nazad u kuću, s ostalom decom koja su mu se tamo negde usput pridružila u igri i radosti.

Bilo joj je nešto poznato u očima toga deteta. Znala je da je to dete već negde ugledala, u ranijoj priči koja joj se odmotavala u mislima. Bilo je tada u kolevcu i smešilo joj se, istim smeškom, detinjim i nevinim.

Znala je ko je vaspitao to dete. Znala je, čim je ugledala njegove oči, usne, uši, ruke, da su mu roditelji Ljubav i Dobrota, da mu je sestra Lepota, a brat Mudrost.

Promena nije bila samo u ljudima, koji su nastanjivali tu Ulicu, promena je bila i u njoj. Praznina u Marstoj, onaj njen ponor, beše napokon zatrpan, pravom verom u Boga, pravom verom u Ljude, pravom verom u moć književnosti.... Pravom verom u snagu jedne jedine Reči – **Čovek**.

I zato...

Izabrala je jednu kuću u toj Ulici, baš po njenoj meri. Ušavši u nju, videla je biblioteku s puno knjiga, i masivan drveni radni sto. Ugledala je zlatno naliv pero, i bele listove papira, i odahnuvši, shvatila koliko joj je sada, lakše da piše i koliko sada, zaista želi da piše.

Sela je za taj radni sto, i udahnula miris svetske književnosti koji se širio bibliotekom. Ruka joj je sama krenula, rečenice su se nizale, poput niske bisera, sasute kao iz bokala, vodnjikave, kao posle krštenja, i razlivala su se po beloju hartiji, i od smrti, stvarale novi život. Radile su s književnošću šta su htele, jer su imale u sebi snagu nepobedive Vere u Ljude. Vere u vaskrs Ljubavi, Dobrote, Lepote i Mudrosti.

Duhovna je smrt pobedena.

I zato...

Posle nekog vremena, provedenog za tim radnim stolom, pisac Marstoj uvidi da je završila s pripovedanjem, i s olakšanjem, sklopi sve stranice oba dnevnika, vrativši se tako na prvu.

Ipak, kao da je nešto nedostajalo, pade joj na pamet da naslov treba da se dopuni... Pored vidljivog dnevnika Pisca u pokušaju, ispisivan je uporedo i „nevidljivi“ dnevnik Pisca iz budućnosti. Most između ova dva dnevnika, mora da bude poseban...

I zato... sledi roman u stihu i prozi

Božanska je snaga književnosti

most ka „nevidljivom“ Dnevniku
Pisca iz budućnosti – roman o ...
(**dopunjeno sada:** ... rađanju jednog pisca)

FINIS OPERIS ILITI
KRAJ DRUGOG INTERTEKSTA
(epiloga „nevidljivog“ Dnevnika
Pisca iz Budućnosti)

Sadržaj

1. PRVI INTERTEKST

- 1.1. Dnevnik Pisca u pokušaju..... 11
- 1.2. Povratak u Dnevnik Pisca u pokušaju..... 191
- 1.3. Epilog dnevnika Pisca u pokušaju 212

2. PROTOTEKST

- 2.1. Časovi dostizanja Boga..... 45
(Čas 1 – str. 45; 2 – str. 51; 3 – str. 56; 4 – str. 61;
5 – str. 69; 6 – str. 72; 7 – str. 76; 8 – str. 81; 9 – str. 85;
10 – str. 89; 11 – str. 99; 12 – str. 106; 13 – str. 113;
14 – str. 121; 15 – str. 123; 16 – str. 127; 17 – str. 129;
18 – str. 135; 19 – str. 143; 20 – str. 147; 21 – str. 154;
22 – str. 160)
- 2.2. Preostali časovi prvog i drugog dela zbirke..... 165
(Čas 23 – str. 165; 24 – str. 167; II deo: 1, 2, 3
– str. 168, 170, 172)

3. PRVI METATEKST

- 3.1. Komentari u vezi sa nedovršenom zbirkom pesama
(O času 1 – str. 47; 2 – str. 52; 3 – str. 58; 4 – str. 63;
5 – str. 70; 6 – str. 74; 7 – str. 78; 8 – str. 83; 9 – str. 87;
10 – str. 91 (Tragovi življenja); 11 – str. 102; 12 – str. 108;
13 – str. 115; 14/15 – str. 124; 16/17 – str. 131; 18 –
str. 138; 19 – str. 145; 20 – str. 149; 21 – str. 156;
22 – str. 162)

4.	DRUGI METATEKST	
4.1.	Preplitanje vidljivog Dnevnika Pisca u pokušaju i „nevidljivog“ Dnevnika Pisca iz budućnosti.....	174
4.1.1.	Ulica (prva priča)	175
4.2.	Drugo preplitanje vidljivog Dnevnika Pisca u pokušaju i „nevidljivog“ Dnevnika Pisca iz budućnosti.....	197
4.2.1.	Zločin (druga priča)	198
5.	DRUGI INTERTEKST	
5.1.	Epilog „nevidljivog“ Dnevnika Pisca iz budućnosti	213
5.1.1.	U biblioteci s puno knjiga	213
5.2.	Uvodna napomena	9
6.	TEKST = INTER + PROTO + META = ? DA > NE	
6.1.	Poruke oba Dnevnika i Romana	7

O autoru

Marija Stojiljković Marstoj rođena je 1974. godine u Beogradu, gde živi i radi. Završila je Ekonomski fakultet, Univerziteta u Beogradu. Ovo je njen prvi roman.

M. S. Marstoj
BOŽANSKA JE SNAGA KNJIŽEVNOSTI

Izdavači
Autor
Čigoja štampa

Za izdavače
Marija Stojiljković Marstoj
Žarko Čigoja

Lektura/Korektura
Marija Stefanović

Grafička obrada i prelom
Biljana Živojinović

Dizajn korica
Leposava Knežević

Štampa

office@cigoja.com
www.chigoja.co.rs

ISBN 978-86-531-0143-5

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.163.41-31

СТОЈИЉКОВИЋ Марстој, Марија, 1974-
Božanska je snaga književnosti :
most ka „nevidljivom” Dnevniku Pisca
iz budućnosti - roman o -
(dopunjeno kasnije: - rađanju jednog pisca) /
M. [Marija] S. [Stojiljković] Marstoј. -
Beograd : Čigoja štampa : M. Stojiljković
Marstoј, 2015 (Beograd : Čigoja štampa). -
223 str. ; 20 cm

Tiraž 300. - O autoru: str. 221.

ISBN 978-86-531-0143-5 (ČŠ)

COBISS.SR-ID 215522572